

Stockholms klotterkommission

Rapport 2002-11-01

”Stoppa klottret! – genomför klotterkommissionens förslag”

Motion av Birgitta Rydell (fp) (2003:8)

Kommunstyrelsen föreslår kommunfullmäktige besluta följande

1. Redovisningen av klotterkommissionens uppdrag anses slutfört.
2. Motion 2003:8 av Birgitta Rydell (fp) anses besvarad med vad föredragande borgarråden anför i detta utlåtande.
3. Gatu- och fastighetsnämnden ges i uppdrag att inrätta en samverkansgrupp i enlighet med vad föredragande borgarråden anför i detta utlåtande.
4. Gatu- och fastighetsnämnden ges i uppdrag att utreda ansvarssituationen i enlighet med vad föredragande borgarråden anför i detta utlåtande.
5. Kommunstyrelsen ges i uppdrag att utreda förutsättningarna till gemensam upphandling i enlighet med vad som framförs i ärendet.
6. Uttala att projektet ”Vårt Skärholmen” fungerar som pilotprojekt i enlighet med vad föredragande borgarråden anför i detta utlåtande.
7. Stadsdelsnämnderna ges i uppdrag att arbeta med den sociala dimensionen enligt klotterkommissionens utredning.
8. Gatu- och fastighetsnämnden ges i uppdrag att löpande utvärdera projektet ”Vårt Skärholmen” i enlighet med vad föredragande borgarråden anför i detta utlåtande.
9. Kulturnämnden ges i uppdrag att utreda hur projektet med flyttbar konst, som t.ex. graffiti, ska utformas samt ta fram kostnadsberäkningar, i enlighet med vad föredragande borgarråden anför i detta utlåtande.

Föredragande borgarråden Roger Mogert och Erik Nilsson anför följande.

Bakgrund

Kommunstyrelsen beslutade i maj 2002 att tillsätta Stockholms klotterkommission. Kommissionens ordförande var Inger Båvner, dåvarande stadsdelsdirektör för Katarina-Sofia stadsdelsförvaltning och övriga medlemmar från Liljeholmens stadsdelsförvaltning, gatu- och fastighetskontoret, SISAB och Svenska Bostäder. Uppgiften var att

- ? Samla och sprida kunskap och forskning om klotterproblematiken
- ? Söka och medverka i utvecklingen av nya metoder för att hjälpa ungdomar som fastnar i klotterkulturen att bryta sitt destruktiva beteende
- ? Finna metoder för att förhindra nyrekryteringen av klottrare
- ? Utredda hur klottersaneringen kan förbättras
- ? Se över vilka tekniska lösningar som kan vara användbara för att försvåra klottrandet.

Klotterkommissionen presenterar sina slutsatser i en rapport daterad 2002-11-01, *bilaga 2*. I rapporten hänvisas till en enkätundersökning gjord av FoU-enheten vid socialtjänstförvaltningen, *bilaga 3*, några djupintervjuer utfärdade av samma enhet, *bilaga 4*, och en forskningsöversikt av David Shannon vid kriminologiska institutionen, *bilaga 5*; samtliga undersökningar på uppdrag av klotterkommissionen.

Klotterkommissionens slutsatser och förslag till åtgärder som återfinns i rapporten kan sammanfattas enligt följande.

- ? Samhället måste upprätthålla en ständig beredskap för att ta bort klottret
- ? Befintliga klotterbekämpningsåtgärder räcker ej till och det krävs att saneringsarbetet samordnas mellan stadens egna resurser och de privata fastighetsägarna
- ? Föreslår samordningsförsök i välavgränsade geografiska områden i staden där man även infogar den ”sociala” dimensionen
- ? Tidigare, snabbare och tydligare insatser från rättsväsendet och samhället som polis och åklagare, socialsekreterare och skola
- ? Insatser i förebyggande syfte ska inte skilja sig från annat förebyggande arbete mot ungdomars kriminalitet
- ? Staden måste kunna erbjuda ungdomar möjlighet att finna andra uttrycksformer än illegalt klotter. Tror dock inte på legala klotterplank

- ? Insamlande och spridande av forskningsmaterial och information både av rikstäckande organisationer och instanser på kommunal nivå
- ? Staden ser över material, utformning, design av byggnader och andra anläggningar och tar fram klotterskydd i form av växter, spaljéer och andra anordningar.

Birgitta Rydell (fp) föreslår i en motion (2003:8) ”Stoppa klottret! – genomför klotterkommissionens förslag” att kommunfullmäktige beslutar att genomföra Stockholms klotterkommissions förslag, *bilaga 6*.

Remisser

Rapporten och motionen har remitterats till stadsledningskontoret, kulturnämnden, socialtjänstnämnden, gatu- och fastighetsnämnden, Farsta stadsdelsnämnd, Kista stadsdelsnämnd och Norrmalms stadsdelsnämnd. Synpunkter har även inkommit från projektet ”Sollentuna snyggt och tryggt” samt Fastighetsägarna Stockholm.

Stadsledningskontoret tillstyrker i huvudsak kommissionens förslag och anser motionen vara besvarad. I tjänsteutlåtandet framhålls vikten av att stadens nämnder, styrelser och bolag samlar sig till samordnade insatser mot klottret. Stadsledningskontoret bedömer dock att ytterligare forskningsprojekt om klottrets miljöer och sociala bakgrund inte nämnvärt torde bidra till problemens lösning.

Kulturnämnden överlämnar och återopar förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på både rapporten och motionen. Kulturförvaltningen har ingenting att erinra mot klotterkommissionens förslag till åtgärder. De faller i huvudsak utanför kulturnämndens ansvarsområde. Konstkansliets medverkan vid den föreslagna försöksverksamheten ställer sig förvaltningen positiv till. Förvaltningen konstaterar att kommissionens uppdrag och framlagda rapport med förslag till åtgärder rör klotter och skadegörelse på gator, torg, fastigheter, tunnelbane- och pendeltåg. Den berör inte graffiti som konstnärlig uttrycksform i legala sammanhang. Det är enligt förvaltningens uppfattning viktigt att skilja mellan dessa två företeelser och därmed också hanteringen av dem. *Socialtjänstnämnden* överlämnar och delvis återopar tjänsteutlåtande från förvaltningen som svar på rapporten och motionen. Förvaltningen delar kommissionens och motionärens uppfattning och menar att det är viktigt att samhället tar ett samlat grepp om problemen med klotter. Socialtjänstnämnden anför att frågan är komplex och menar att klottra otvetydigt är en stor riskfaktor och att samhället måste reagera på ett tidigt stadium. Resultatet får

dock inte bli att en hel ungdomsgrupps livsstil och uttryckssätt kriminaliseras. Graffiti är en konstform och samhället måste finna former för att möjliggöra lagliga sätt att utöva konst. Legal graffiti måste uppmuntras, olagligt klotter är skadegörelse och måste bekämpas.

Gatu- och fastighetsnämnden beslutar att godkänna gatu- och fastighetskontorets förslag till beslut. Kontoret anser att klotter/graffiti på allmän och privat egendom är färg på fel plats som inte är beställd av ägaren och därför är skadegörelse som ska polisanmälas och saneras snabbt. Kontoret vill speciellt framhålla att det är viktigt att det avsätts resurser inom alla förvaltningar och bolag för att saneringsarbetet ska kunna bli verkningsfullt.

Gatu- och fastighetsnämnden anför därutöver att man drar en skarp gräns mellan vad som är klotter och skadegörelse å ena sidan, och vad som är konstformer och kulturella uttryck å den andra. Å ena sidan tar man kraftfullt avstånd från att någon applicerar färg på någon annans egendom mot deras vilja. Å andra sidan slår nämnden fast att en konstnärlig form eller ett kulturellt uttryck i sig inte bör fördömas.

Farsta stadsdelsnämnd delar kommissionens uppfattning att ökad samordning leder till effektivare sanering. Idag tar alla nämnder och bolag hand om "sitt eget" klotter. Om saneringen samordnas får vi ut mer av de 20 mnkr gatu- och fastighetskontoret uppger att stadens nämnder och bolag lägger ner på sanering varje år.

Kista stadsdelsnämnd anser att en bättre samordning av insatserna mot klotteret, snabbare upptäckt, dokumentation, polisanmälan och tillkallande av en saneringsfirma i ett avgränsat område är bra och bör ske i enlighet med rapporten.

Norrmalms stadsdelsnämnd delar helt kommissionens bedömning av att det behövs en bättre samordning av stadens resurser för att bekämpa klottrandet och är positiv till förslaget om att ett försök genomförs i samverkan mellan olika myndigheter. Stadsdelsnämnden ställer sig också positiv till att inom ramen för en eventuell försöksverksamhet också arbeta med det kommissionen benämner "den sociala dimensionen".

Synpunkter har även inkommit från "Sollentuna snyggt och tryggt" och Fastighetsägarna Stockholm.

"Sollentuna snyggt och tryggt" har ingen erinran mot förslagen i klotterkommissionens rapport men bifogar några kommentarer.

Fastighetsägarna Stockholm anser att klotterkommissionens förslag är värdefulla och att de i stort kan ligga till grund för det fortsatta arbetet mot klotter och bör genomföras. Fastighetsägarna Stockholm vill dock trycka på

vissa punkter som tas upp i rapporten och som man anser att man måste arbeta vidare med.

Våra synpunkter

Klotter och olaglig graffiti har kommit att bli ett stort problem i Stockholm. Storstockholms Lokaltrafik, SL, drabbas så gott som dagligen av "bombade" vagnar och nedklottrade stationer. Stadens fastighetsägare, och inte minst Stockholms stad, tvingas årligen lägga ned stora summor på att få bort klottret från hus och anläggningar. Flertalet stockholmare upplever därtill klottret som en förföljelse av vår gemensamma miljö. Sedan årsskiftet gäller ny statlig lagstiftning på området i syfte att underlätta för polisen och andra myndigheter att förhindra klotter.

Klotterkommissionen och motion 2003:8

Vi är överens med motionären om att färg på ställen där ägaren inte gett sitt godkännande är en kriminell handling och ska bekämpas på samma sätt och med samma kraft som all övrig kriminalitet bland både ungdomar och vuxna. Vi vet också utifrån klotterkommissionens rapport att bland de ungdomar som utför illegalt målning och klottrande finns ofta sociala problem. Om de är skapade av klottrandet eller om de så att säga fanns där redan innan går ej att avgöra utifrån rapporten. Miljön som de illegala graffitiutövarna och klottrarna befinner sig i kan därtill nog så ofta vara direkt farlig.

Klottersaneringen kostar samhället mångmiljonbelopp varje år, men så länge det förekommer illegalt målning och klottrande måste dessa insatser fortsätta. Stadens huvudpolicy är att klotter på stadens anläggningar och fastigheter ska vara borttagen inom fem arbetsdagar. Som kommissionen också påpekar varierar dock resurserna hos stadens förvaltningar och bolag att klara detta.

Samordningen av stadens klotterbekämpning måste förbättras för att nå resultat. Samarbetet måste förbättras mellan stadens egna nämnder/förvaltningar och bolag. Samverkan med stat och landsting, samt de privata fastighetsägarna och handlarna är dock minst lika avgörande om vi framgångsrikt ska kunna motverka klotter och skadegörelse. För att vara framgångsrikt måste arbetet bedrivas lokalt. Utgångspunkten måste vara platsen och handlingen, inte ägarförhållanden och förvaltningsgränser. En gränsöverskridande samverkansgrupp med bred sammansättning bör därför inrättas i syfte att underlätta samarbetet mellan olika aktörer.

Klottraren söker effekter och spänning och uppnår detta genom sitt handlande. Men syftet är också att synas och få bekräftelse. Sanering måste därför ske snabbt för att försämrade möjligheterna att synas som klottrare. För att detta arbete ska vara möjligt måste det vara tydligt vem som har ansvaret och vad som förväntas av denne. Idag har gatu- och fastighetsnämnden ett samordningsansvar, men ansvaret för de faktiska åtgärderna är spritt över en mångfald aktörer. Det är också så att den enes insatser inte sällan förtas av den andres underlåtenhet.

Två i detta sammanhang viktiga strategiska frågor för staden är därför att ansvarssituationen och möjligheterna till gemensam upphandling utreds. Genom att tydliggöra ansvarsfrågan blir det lättare för staden att systematiskt följa och utveckla arbetet mot klotter. När ansvarssituationen utreds bör även frågan om ansvar för metodutveckling när det gäller material, utformning, design av byggnader och andra anläggningar, samt klotterskydd behandlas. Vi menar att gatu- och fastighetsnämnden bör få i uppdrag att utreda detta. Vidare bör gemensamma upphandlingar undanröja problemet med att olika huvudmän har olika ambitioner, rutiner och förutsättningar. Vi föreslår därför att stadsledningskontoret får i uppdrag att utreda förutsättningarna för en gemensam upphandling.

Klotterkommissionen föreslår ett samordningsförsök i ett väl avgränsat geografiskt område i staden där även den "sociala" dimensionen infogas. Ett intressant försök att samordna insatserna på lokal nivå, och som vuxit fram ur det lokala trygghetsarbetet, är projektet "Vårt Skärholmen". Där finns idag en fungerande samverkan, både mellan olika kommunala instanser och mellan kommunen och andra aktörer. Vi anser därför att det projektet även bör kunna fungera som pilotprojekt för samordning av insatser mot klotter och att erfarenheterna därifrån systematiskt bör följas upp och användas i stadens metodutveckling.

Grundläggande i diskussionen om klotter och graffiti är insikten om den tydliga skillnaden mellan alla former av illegalt målning och konstformen, eller snarare tekniken, *graffiti* utförd under lagliga omständigheter. Detta perspektiv fanns inte med i det uppdrag som kommunstyrelsen den 14 maj 2002 (§ 20) beslutade skulle ligga till grund för klotterkommissionens arbete. Att, som tidigare skett, låta stänga konstutställningar och totalt fördöma ett ungt konstnärligt uttryck är i våra ögon att skapa ett mindre demokratiskt och mer inhumant samhälle. Resultatet av en sådan politik blir inte mindre illegalt klotter och skadegörelse.

Ungdomar, konst och tillgången till det offentliga rummet

Klotterkommissionen påpekar att staden måste kunna erbjuda alternativ till det illegala målandet och klottrandet. Vi menar att illegalt målande och klottrande delvis är ett symptom och ett uttryck för att vilja synas i en offentlighet vilken man inte givits access till. Stadens gator och torg är bemängda av reklam och det är endast en liten del av medborgarna som har möjlighet att ta sådana utrymmen i anspråk. Vi vill ge möjlighet för fler, framförallt ungdomar, att synas på ett legalt vis i det offentliga rummet och föreslår därför att staden under ordnade former gör ett försök med flyttbar bildkonst. Självklart väljer ungdomarna vilka tekniker man fokuserar på som t.ex. graffiti, olja på duk m.m. Genom ett projekt med en professionell och kunnig ledning vill vi ge unga människor möjligheter till att utveckla det egna skapandet och synas i det offentliga rummet - oavsett konstform. Det är viktigt att ungdomarna är med och utformar och tar ansvar för ett sådant projekt. Staden måste dels se över lokalbeståndet för att finna en lämplig lokal där utövare ges möjligheten att skapa och uttrycka sig. Dels måste staden skapa infrastrukturen för att möjliggöra för denna konst att synas i, och få tillgång till, det offentliga rummet. Det kan med fördel ske genom att konsten ställs ut på lämpliga platser i det offentliga rummet. Kulturnämnden får i uppdrag att utreda hur ett sådant projekt kan utformas.

Borgarrådsberedningen tillstyrker föredragande borgarrådens förslag.

Reservation anfördes av borgarrådet *Kristina Axén Olin* (m) enligt följande.

Jag föreslår kommunstyrelsen föreslå kommunfullmäktige besluta att

1. avslå föredragande borgarråds förslag till beslut
2. bifalla motionen
3. därutöver anför följande.

Klottret är ett samhällsproblem som sträcker sig långt utanför kulturpolitikens domäner. Det handlar om allvarliga brott som unga människor begår. Den största otjänst man kan göra utsatta ungdomar i storstäder är att inte ta skadegörelse och annan kriminalitet på allvar. Det är att abdikera från sitt ansvar.

Verkligheten innehåller sorgliga fakta: tiotusentals klotterbrott anmäls varje år. Till saneringsstationerna för tunnelbanetåg kommer varje dygn in nerklottrade vagnar och ett femtiotal vagnar "traschas", det vill säga slås sönder, varje år. Många byggnader och fasader längs spåren utsätts också för klotter. Längs de klotterdrabbade tågspåren har ibland bostadsbolag gett upp och låter klottret sitta kvar på människors hem.

Hittills har vi haft en gemensam strikt hållning över blockgränserna gentemot klotter. Socialdemokraterna tycks nu lämna denna hållning. Trots att vi vet att klotter föder klotter föreslås nu ett system med legala klotterväggar.

I Stockholm måste vi satsa på snabb klottersanering. Det är den enda metod som bevisligen fungerar. Klotret ska bort direkt. Stockholms stad måste förbättra rutinerna för detta och tillföra pengar till sanering. Även de privata bostads- och fastighetsbolagen måste ta sitt ansvar för boendemiljön. När nu socialdemokraterna lanserar att det är slut på nolltoleransen mot klotter så måste vi fråga oss: varför skall vi tolerera klotter i vår närmiljö?

Kommunstyrelsen delar borgarrådsberedningens uppfattning och föreslår kommunfullmäktige besluta följande

1. Redovisningen av klotterkommissionens uppdrag anses slutfört.
2. Motion 2003:8 av Birgitta Rydell (fp) anses besvarad med vad föredragande borgarråden anför i detta utlåtande.
3. Gatu- och fastighetsnämnden ges i uppdrag att inrätta en samverkansgrupp i enlighet med vad föredragande borgarråden anför i detta utlåtande.
4. Gatu- och fastighetsnämnden ges i uppdrag att utreda ansvarssituationen i enlighet med vad föredragande borgarråden anför i detta utlåtande.
5. Kommunstyrelsen ges i uppdrag att utreda förutsättningarna till gemensam upphandling i enlighet med vad som framförs i ärendet.
6. Uttala att projektet "Vårt Skärholmen" fungerar som pilotprojekt i enlighet med vad föredragande borgarråden anför i detta utlåtande.
7. Stadsdelsnämnderna ges i uppdrag att arbeta med den sociala dimensionen enligt klotterkommissionens utredning.
8. Gatu- och fastighetsnämnden ges i uppdrag att löpande utvärdera projektet "Vårt Skärholmen" i enlighet med vad föredragande borgarråden anför i detta utlåtande.

9. Kulturnämnden ges i uppdrag att utreda hur projektet med flyttbar konst, som t.ex. graffiti, ska utformas samt ta fram kostnadsberäkningar, i enlighet med vad föredragande borgarråden anför i detta utlåtande.

Stockholm den 3 mars 2004

På kommunstyrelsens vägnar:
ANNIKA BILLSTRÖM

Roger Mogert Erik Nilsson

Anette Otteborn

Reservation anfördes av *Sten Nordin, Mikael Söderlund och Rolf Könberg* (alla m), *Lotta Edholm* och *Ann-Katrin Åslund* (båda fp) och *Ewa Samuelsson* (kd) med hänvisning till reservationen av (m) i borgarrådsberedningen.

ÄRENDET

Bakgrund

Kommunstyrelsen beslutade i maj 2002 att tillsätta Stockholms klotterkommission. I kommissionen ingick representanter från Katarina-Sofia stadsdelsförvaltning, Liljeholmens stadsdelsförvaltning, gatu- och fastighetskontoret, SISAB och Svenska Bostäder. Uppgiften var att

- ? Samla och sprida kunskap och forskning om klotterproblematiken
- ? Söka och medverka i utvecklingen av nya metoder för att hjälpa ungdomar som fastnar i klotterkulturen att bryta sitt destruktiva beteende
- ? Utveckla metoder för att förhindra nyrekryteringen av klottrare
- ? Utredda hur klottersaneringen kan förbättras
- ? Se över vilka tekniska lösningar som kan vara användbara för att försvåra klottrandet.

Klotterkommissionen presenterar sina slutsatser i en rapport daterad 2002-11-01, bilaga 2. I rapporten hänvisas till en enkätundersökning av FoU-enheten vid socialtjänstförvaltningen, bilaga 3, djupintervjuer av samma enhet, bilaga 4, och en forskningsöversikt av David Shannon vid kriminologiska institutionen, bilaga 5; samtliga undersökningar på uppdrag av klotterkommissionen.

Slutsatser och förslag till åtgärder

Klotterkommissionen slår fast att klottrandet handlar om att synas, i första hand för andra klottrare, och därför måste samhället upprätthålla en ständig beredskap för att ta bort klottret. Kommissionen menar att stadens klotterbekämpningsåtgärder ej räcker till och att det krävs att saneringsarbetet samordnas mellan stadens egna resurser och de privata fastighetsägarna. Man poängterar att det i grund och botten är en resursfråga och att samhället årligen lägger ned hundratals miljoner kronor.

I rapporten föreslås att man i välavgränsade geografiska områden i staden där stadsdelsförvaltning, gatu- och fastighetskontoret, SISAB, Fortum, konstkansliet, idrottsförvaltningen, närpolisen, Fastighetsägarna i Stockholm AB, allmännyttiga bostadsbolagen, HSB eller liknande förvaltare ska samordna saneringsinsatserna vilket skulle leda till att kostnaderna sjönk och resultatet förbättrades. I ett sådant arbete bör man även infoga den "sociala"

dimensionen och försöka finna metoder för ett intensifierat förebyggande individ- och målgruppsarbete.

Enkätundersökningen av FoU-enheten, bilaga 3, visar att klottrande stockholms elever i år 9 och år 2 i gymnasiet mer liknar ett tvärsnitt av stockholms ungdomar vad gäller social bakgrund än vad andra studier av kriminella ungdomar visat. Undersökningen visar också att dessa som grupp är mer kriminellt belastade och högkonsumenter av olika typer av droger i jämförelse med sina jämnåriga icke-klottrande skolkamrater. Det går dock inte utifrån undersökningen att slå fast att klottrandet leder till annan kriminalitet, droger och andra icke acceptabla beteenden.

Man föreslår tidigare, snabbare och tydligare insatser från rättsväsendet och samhället som polis och åklagare, socialsekreterare och skola. Insatser i förebyggande syfte ska inte skilja sig från annat förebyggande arbete mot ungdomars kriminalitet. Det är genom tidig upptäckt och tidiga insatser för barn, ungdomar och deras familjer som man motverkar att klottrarna dras in i kriminalitet.

Klotterkommissionen påpekar att man bör se över möjligheterna för unga människor att få utlopp för sitt behov av bekräftelse och synliggörande och föreslår att staden gör försök i avgränsade och ordnade former. Man menar att det är en fråga om vilka alternativ som erbjuds och i vilken omfattning det finns fritidsgårdar, caféer, fritidsaktiviteter, mötesplatser att tillgå. Staden måste kunna erbjuda ungdomar möjlighet att finna andra uttrycksformer än illegalt klotter. Man tror dock inte på legala klotterplank.

Kommissionen pekar på vikten av att samla forskningsmaterial och föreslår att en rikstäckande organisation som Svenska kommunförbundet eller Brå åläggs att sprida information och kunskap ut till kommunerna och de som berörs. Samtidigt anser man det vara av vikt att det finns en instans på kommunal nivå, t.ex. FoU-enheten, som samlar och sprider information till ungdomar, föräldrar, skolor, polis, socialsekreterare m.m.

Slutligen föreslår klotterkommissionen att staden ser över material, utformning, design av byggnader och andra anläggningar och tar fram klotterskydd i form av växter, spaljéer och andra anordningar.

Motionen

Birgitta Rydell (fp) föreslår i en motion (2003:8) ”Stoppa klottret! – genomför klotterkommissionens förslag” att kommunfullmäktige beslutar att genomföra Stockholms klotterkommissions förslag, bilaga 6.

REMISSER

Rapporten och motionen har remitterats till stadsledningskontoret, kulturnämnden, socialtjänstnämnden, gatu- och fastighetsnämnden, Farsta stadsdelsnämnd, Kista stadsdelsnämnd och Norrmalms stadsdelsnämnd. Synpunkter har även inkommit från projektet "Sollentuna snyggt och tryggt" samt Fastighetsägarna Stockholm.

Stadsledningskontorets tjänsteutlåtande daterat den 27 juni 2003 har i huvudsak följande lydelse.

Stadsledningskontorets synpunkter

Kommissionen har företagit en bred genomgång av klotterproblematiken och lägger ett antal förslag på olika områden, som kan medverka till att stoppa klottrandet. Stadsledningskontoret konstaterar med förvåning att samhället har tvingats åse en skadegörelse, som - enligt kommissionen - kan beräknas kosta flera hundra mnkr. årligen i landet att sanera bort. Det är således hög tid att sådana åtgärder vidtas, som säkerställer att klottrandet upphör.

Stadsledningskontoret delar helt den redovisade uppfattningen att "klottrande elever som grupp betraktad inte i första hand ska betraktas som (blivande) konstnärer utan snarare som ungdomar som påbörjat en asocial karriär". Stadsledningskontoret är för sin del fullt berett att stå risken för att en ny Picasso stoppas i sin konstnärliga utveckling. Klotter är helt enkelt färg på fel plats. Vanprydande alster på fastigheter och anläggningar, som inte beställts, motverkar stadens strävanden att skapa en stad som skall vara hållbar och attraktiv för människor att bo, arbeta och leva i och utgör därmed ett allvarligt ingrepp i den personliga integriteten och den kommunala demokratin. Klottret upplevs också som klart störande av besökande turister, vilket motverkar de satsningar på turismen, som staden gör. Härav måste nu den slutsatsen dras att staden bör samla sig till effektiva åtgärder mot klottret. Förutom snabb sanering fordras förebyggande sociala och pedagogiska insatser. Det finns enligt stadsledningskontorets mening inte något som helst konstnärligt värde i den vandalisering, som klottret utgör. Klottrandet skall ses som skadegörelse och därmed också motverkas på samma sätt som samhället ingriper mot andra former av skadegörelse. Socialpedagogiska och polisiära insatser torde inte behöva förutsätta ytterligare forskningsstudier om klottrandets sociala struktur och miljöer.

Stadsledningskontoret ser självfallet positivt på de samordnade insatser mot klotter som görs bl.a. på Södermalm och i Skärholmen. Målsättningen att helst sanera klottret inom en dag torde starkt motverka den form av expressionism som klottrarna bekänner sig till.

Stadsledningskontoret får mot här angiven bakgrund föreslå att kommunstyrelsen uppmanar nämnder styrelser och bolag att initiera ytterligare samordnade insatser mot klottret. Gatu- och fastighetsnämndens styrgrupp kan medverka till att skapa bättre överblick över stadens samlade åtgärder och sammanställa de erfarenheter som ernås i kampen mot klottret. Operativa insatser planeras lämpligen på SDN-nivå efter de modeller som tillämpas på Södermalm och i Skärholmen. Rapporten bör kunna överlämnas till nämnder och styrelser samt bolagen som underlag för fortsatta överväganden och förslag till åtgärder i resp. beslutande organ.

I motionen (fp) anfördes att förslagen i rapporten är värdefulla. Motionen torde kunna anses besvarad med vad som här anförts.

Kulturnämnden beslutade den 19 maj 2003 att överlämna och återropa kulturförvaltningens tjänsteutlåtande som remissvar angående Stockholms klotterkommissions rapport 2002-11-01 och motion av Birgitta Rydell (fp) ”Stoppa klottret!”.

Reservation anfördes av *Birgitta Rydell m.fl.* (fp), *Cecilia Brinck m.fl.* (m) och *Robert Lisborg* (kd) till förmån för eget yrkande, *bilaga 1*.

Kulturförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 6 maj 2003 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningens synpunkter

Kulturförvaltningen har ingenting att erinra mot klotterkommissionens förslag till åtgärder.

De faller i huvudsak utanför kulturnämndens ansvarsområde. Konstkansliets medverkan vid det föreslagna försöksverksamheten ställer sig förvaltningen positiv till. Förvaltningen konstaterar att kommissionens uppdrag och framlagda rapport med förslag till åtgärder rör klotter och skadegörelse på gator, torg, fastigheter, tunnelbane- och pendeltåg. Den berör inte graffiti som konstnärlig uttrycksform i legala sammanhang. Det är enligt förvaltningens uppfattning viktigt att skilja mellan dessa två företeelser och därmed också hanteringen av dem.

När det gäller kulturnämndens hållning avseende de egna verksamheterna vill förvaltningen från kulturpolitiska utgångspunkter, samt med hänvisning till nämndens inriktningsmål och generella åtaganden lämna följande synpunkter med utgångspunkt från en tydlig gränsdragning mellan legal och illegal graffiti.

Klotter, om än graffitiinspirerat, på fasader, byggnader och andra strukturer i stadsrummet är illegal skadegörelse. Det åligger polisen och kommunala organ andra än kulturnämnden att hantera denna skadegörelse och orsakerna till den, vilket inte hindrar att nämnden och kulturförvaltningen genom bl.a. konstkansliet kan delta i det

fortsätta arbetet med en strategi för att minimera och på sikt få bort denna skadegörelse.

Inom ramen för kulturnämndens uppdrag ligger att erbjuda stadens unga attraktiva kulturverksamheter och möjligheter till eget skapande och därmed också en meningsfull fritid. Förvaltningen har utarbetat ett förslag till en kulturplan för barn och unga i Stockholm, vilken antogs av kulturnämnden senvåren 2002. I planen presenteras förslag om hur staden bättre skall ta vara på ungas eget kulturutövande och hur de skall involveras i kulturverksamheter. Så blir frågan om bl.a. laglig graffitimålning en del i ett större sammanhang och kan integreras i en långsiktig plan för hur kulturlivets aktörer och verksamheter kan medverka till att vända ungas känsla av utanförskap och maktlöshet till aktivt deltagande, medskapande och ansvar. Förstärkt delar förvaltningen i princip det synsätt som kommer till uttryck i det budgetförslag för 2004 (sid 88) som nyligen presenterats:

”FN:s barnkonvention slår fast alla barns och ungdomars rätt att fritt delta i det kulturella och konstnärliga livet. Med utgångspunkt från konventionen skall staden i de kulturinriktade verksamheterna för barn och ungdomar inte sätta gränser för ungas val av konstnärliga uttrycksformer. Staden för sin del sätter en tydlig gräns mellan olagligt klotter oavsett uttrycksform och konstnärliga uttrycksformer som sker inom lagens gränser. Klotter är alltid oacceptabelt medan staden inte tar ställning för eller emot olika former av konstnärlig verksamhet, t.ex. graffitirelaterad konstnärlig verksamhet. Det är värdefullt för stadens kulturliv att det ges möjlighet till ett brett utbud av olika konstnärliga uttrycksformer.”

Socialtjänstnämnden beslutade den 26 augusti 2003 att som svar på motionen och rapporten överlämna och delvis återropa socialtjänstförvaltningens tjänsteutlåtande samt därutöver anföra följande.

Vi instämmer i delar av klotterkommissionens slutsatser. Samtidigt är frågan komplex. Att klottra är otvetydigt en stor riskfaktor och samhället måste reagera på ett tidigt stadium. Resultatet får dock inte bli att en hel ungdomsgrupps livsstil och uttryckssätt kriminaliseras. Graffiti är en konstform och samhället måste finna former för att möjliggöra lagliga sätt att utöva konst. Legal graffiti måste uppmuntras, olagligt klotter är skadegörelse och måste bekämpas.

Reservation anfördes av *Peter Lundén-Welden m.fl. (m)*, *Ann-Katrin Åslund m.fl. (fp)* och *Désirée Pethrus Engström (kd)*, bilaga 1.

Socialtjänstförvaltningens tjänsteutlåtande av den 9 juli 2003 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningens synpunkter

Förvaltningen delar uppfattningen att klotter utgör ett stort problem i Stockholm idag såväl ekonomiskt som socialt. Klottret skapar också otrivsamma miljöer och många ungdomar begår brott och riskerar att hamna i kriminalitet. Det är därför angeläget att hitta nya metoder för att komma tillrätta med klottret men också för att ta hand om de ungdomar som klottrar. Det är också viktigt att staden och de olika organisationer och företag som berörs av problemet har ett nära samarbete och gemensamma mål.

Det har genom åren gjorts ett antal gemensamma satsningar i staden i syfte att samordna insatserna mot klotter. Bland annat bildades 1996 ett nätverk med representanter för SL, polisens klottergrupp, gatu- och fastighetskontoret samt samordnare från kranskommunerna. Till denna samordningsgrupp har sedan stadens bostadsbolag samt Vägverket, Banverket, Posten, länsstyrelsen och åklagaren ingått. Det har också varit att den klottersanering som utförs av stadens förvaltningar och bolag sker samtidigt.

Under hösten 2001 höll förvaltningens enhet för drog- och brottsprevention (Precens) en seminarieriserie på temat Ungdom i riskzon – om ungdomskriminalitet i Stockholm. Seminarierna riktade sig till personal vid stadsdelsförvaltningarna och närpolisområdena och ett av ämnena var klotter och den samverkan staden har med SL kring dessa frågor.

Eftersom de flesta av de ungdomar som klottrar är väldigt unga ligger ett stort ansvar på föräldrar, skola och socialtjänst. Förvaltningen delar därför kommissionens uppfattning att det är viktigt att den kunskap som kommer fram genom forskning får en spridning till de målgrupper som berörs. Kommissionen föreslår att ett ansvar för informations- och kunskapsspridning skulle kunna ligga på socialtjänstförvaltningens FoU-enhet. Detta ansvar bör i så fall enligt förvaltningens uppfattning samordnas med Precens, som har en bred kompetens när det gäller förebyggande drog- och brottspreventivt arbete.

Förvaltningen delar också kommissionens uppfattning att det krävs tidiga, snabba och tydliga insatser när klottraren åker fast och att det då också finns hjälp att få för att finna andra intressen. Det är inte heller förvaltningens uppfattning att s.k. legala klotterplank skulle vara en framkomlig väg. Erfarenhet och forskning visar att en stor del av drivkraften bakom klottrandet handlar om att få uppmärksamhet och spänning vilket försvinner om det är legalt att klottra.

Kommissionen föreslår att staden bör överväga ett försök i avgränsade och ordnade former där ungdomar ges en möjlighet att finna andra uttrycksformer än illegalt klotter. Kommissionen menar också att insatser i förebyggande syfte för att förhindra ungdomar att påbörja en klotterkarriär inte behöver skilja sig från annat förebyggande

arbete mot ungdomskriminalitet. Även här menar förvaltningen att det är angeläget att ta tillvara den erfarenhet och kunskap inom området som Precens har.

I rapporten föreslås att staden bör genomföra ett försök i ett väl avgränsat geografiskt område för att uppnå en bättre samordning av insatserna med snabbare upptäckt, dokumentation, polisanmälan och tillkallande av saneringsfirma. Ett sådant försök skulle enligt förvaltningens uppfattning kunna vara ett sätt att förstärka insatserna mot klotter. Det är dock angeläget att, som också anges i rapporten, den "sociala" dimensionen tas med i arbetet. Det är också viktigt att de brottsförebyggande råd som finns i stadsdelarna blir delaktiga i arbetet.

Sammanfattningsvis ser förvaltningen positivt på de förslag som kommissionen lagt i sin rapport och instämmer därför också i motionärens förslag. Det är viktigt att samhället tar ett samlat grepp om problemen med klotter och de ungdomar som fastnat i detta beteende. Det är otvetydigt så att den skadegörelse som klottret medför är illegal och därför bör samhället kraftigt markera att detta inte accepteras. Det är också viktigt att såväl föräldrar som personal inom skola mm får ta del av den forskning och information som finns för att på ett tidigt stadium kunna förhindra ungdomar till en klotterkarriär som medför risk för att hamna i annan kriminalitet.

Gatu- och fastighetsnämnden beslutade den 4 november 2003 att godkänna kontorets förslag till beslut samt att därutöver anföra följande.

Gatu- och fastighetsnämnden drar en skarp gräns mellan vad som är klotter och skadegörelse å ena sidan, och vad som är konstformer och kulturella uttryck å den andra. Det innebär att nämnden förmår att samtidigt hålla två bollar i luften. Å ena sidan tar man kraftfullt avstånd från att någon applicerar färg på någon annans egendom mot deras vilja. Å andra sidan slår nämnden fast att en konstnärlig form eller ett kulturellt uttryck i sig inte bör fördömas.

Denna förmåga att hålla två bollar i luften samtidigt bör ta sig följande uttryck. Konstnärliga former och uttryck, vilka de vara månade, bör inte fördömas eller motarbetas av staden. Arbetet med dessa frågor i sin konkreta form bedrivs bäst av kulturnämnden och stadens kulturvårdande förvaltningar och bolag. Givetvis ska gatu- och fastighetsnämnden och gatu- och fastighetskontoret samverka med alla andra delar av staden. Ansvaret för att hantera dessa frågeställningar i praktiken hanteras dock bäst av andra nämnder, förvaltningar och bolag.

Klotter och skadegörelse utgör dock en viktig fråga för staden. Det handlar då framförallt om vårt ansvar för den yttre miljön. Här utgör i allra högsta grad gatu- och fastighetsnämnden och gatu- och fastighetskontoret viktiga aktörer. Förutom de åtskilliga miljoner som varje år läggs ner på saneringsåtgärder så handlar det om en mängd komplicerade frågeställningar. Nämnden har ett

samordningsansvar för dessa frågor och det har visat sig vara en komplicerad uppgift. Det handlar om att olika aktörer prioriterar frågan olika mycket. Det handlar också om erfarenheten att samordningen i sig innebär ett viktigt inslag i arbetet med att stävja klotter och skadegörelse. Särskilt samverkan med aktörer utanför staden är särskilt viktigt. Det handlar om samverkan med fastighetsägare och andra aktörer som påverkar den offentliga miljön. Detta arbete måste intensifieras. Det är också av största vikt att de nämnder som är ansvariga för det offentliga rummet, däribland gatu- och fastighetsnämnden, och dess förvaltningar, fördjupar dialogen med Stockholmsarna, inte minst de unga, om det offentliga rummets och dess utformning. Förmår man hålla båda dessa bollar i luften samtidigt så har staden och dess invånare mycket att vinna genom att undvika onödiga konfrontationer.

Reservation anfördes av *Sten Nordin m.fl.* (m), *Ulf Fridebäck m.fl.* (fp) samt tjänstgörande ersättaren *Björn Nyström* (kd) till förmån för eget förslag till beslut angående motionen enligt bilaga 1.

Gatu- och fastighetskontorets tjänsteutlåtande av den 30 juni 2003 har i huvudsak följande lydelse.

Kontorets synpunkter

Klotterkommissionen har gjort en bred genomgång av klotterproblematikens olika sidor. En del förslag har lagts hur klotterproblemet ska kunna minskas.

Gatu- och fastighetskontoret delar kommissionens uppfattning att arbetet måste ske brett med klotterproblemet, både att snabbt sanera och att samordna inom ett område och att samtidigt arbeta med sociala insatser för ungdomar.

Klottret är ett stort problem i Stockholm. I den enkätundersökning, Service i stadsdelen, som utredning och statistikkontoret har genomfört, senast år 2002, framkommer det klart att fler invånare upplever problem med klotter och skadegörelse än vid tidigare undersökningar.

Det är därför oerhört viktigt att stadens förvaltningar och bolag avsätter resurser för arbetet med att minska klottret, annars blir det svårt att göra samordnade saneringsinsatser.

I Skärholmen pågår ett samordningsprojekt, där gatu- och fastighetskontoret, stadsdelsförvaltningen och Svenska bostäder m.fl. ingår i en projektgrupp. Parallellt med samordning av saneringen pågår och planeras flera sociala insatser. Projektgruppen kommer också att bjuda in till informationsmöte om klotterproblemet till alla som arbetar med barn och ungdomar i Skärholmen och försöka skapa ett gemensamt förhållningssätt till klotter.

Gatu- och fastighetskontoret ska undersöka möjligheterna att starta ytterligare försöksprojekt.

Gatu- och fastighetskontoret delar helt kommissionens uppfattning att det inte finns belägg för att lagliga klotterplank skulle minska det illegala klottret. Klotter/graffiti på allmän och privat egendom är färg på fel plats som inte är beställd av ägaren och därför är skadegörelse som ska polisanmälas och saneras snabbt .

Farsta stadsdelsnämnd beslutade den 21 augusti 2003 att överlämna och åberopa stadsdelsförvaltningens tjänsteutlåtande som svar på rapporten och motionen.

Reservation anfördes av *Madeleine Sjöstedt m.fl.* (fp) till förmån för eget yrkande, bilaga 1.

Reservation anfördes också av *Lennart Isacson m.fl.* (m) och tjänstgörande ersättaren *Peter Molin* (kd) till förmån för yrkande av *Madeleine Sjöstedt m.fl.* (fp).

Farsta stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat 16 juli 2003 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningens synpunkter och förslag

Polisens medborgarenkäter visar tydligt att klotter och skadegörelse är några av de mest otrygghetsskapande faktorerna. Även i förvaltningens egen medborgarenkät prioriterar medborgarna klotterbekämpningen högt. Således är arbetet med klotterbekämpning viktigt då minskat klotter leder till ökad trygghet.

Den effektivaste klotterbekämpningsmetoden vore att finna vägar att få klottrarna att sluta och att förhindra nyrekrytering. Därmed bör de största resurserna läggas på individ och målgruppsinriktat arbete. Kan vi inte minska antalet klottrare kommer troligtvis kostnaderna för sanering att öka i framtiden.

Eftersom klottrarna till stor del drivs av behovet att synas finns det mycket att göra för att minska tillgängligheten till "synliga ytor". Det är allmänt känt bland de som arbetar med klotter att det mesta finns längs kollektivtrafikstråken. Därför bör klottervänliga ytor längs dessa minimeras. Det har t.ex. visat sig effektivt att sätta upp spaljéer, både med och utan växter.

Förvaltningen delar kommissionens uppfattning att ökad samordning leder till effektivare sanering. Idag tar alla nämnder och bolag hand om "sitt eget" klotter. Om saneringen samordnas får vi ut mer av de 20 mkr gatu- och fastighetskontoret uppger att stadens nämnder och bolag lägger ner på sanering varje år.

Förvaltningen tror dock att samordning inte räcker för att få bukt med problemet. Om ambitionen är att bli av med klottret måste mer resurser tilldelas. För att på sikt minska kostnaderna bör, som nämnts ovan, mest resurser läggas på att minska antalet klottrare.

Ett försök i linje med Helsingfors ”stoppa klottret” projekt har inletts längs T-banan i Skärholmens stadsdelsområde. Något resultat eller erfarenheter från försöket kan ej lämnas då det nyligen startat. Förvaltningen delar kommissionens uppfattning om att, i ett väl geografiskt område, utföra ett försök i stor skala t. ex. i två angränsande stadsdelar inom stadsdelsförnyelsens områden. Förvaltningen ser gärna att Farsta ingår i ett sådant projekt.

Synpunkter från lokala brottförebyggande rådets koordinators

Om Farsta börjar med klottersanering enligt Helsingfors ”stoppa klotter” projekt finns det idag ett nätverk av frivilliga observatörer som kan engageras. T.ex. grannstöd i Farsta samt frivilliga kvälls- och nattvandrar. Koordinatören understryker dock vikten av att resurser finns för snabb sanering om observatörernas intresse att rapportera skall bibehållas.

Ungdomssektionens synpunkter

Ungdomssektionen inom förvaltningen ser arbetet med unga klottrare som en viktig del i arbetet med att förebygga en utveckling hos ungdomen som inte är önskvärd. Vid kännedom om klotter eller andra brott inleds utredning enligt socialtjänstlagen för att se vilka möjligheter och behov som finns för insatser från förvaltningens sida.

Kista stadsdelsnämnd beslutade den 28 augusti 2003 att godkänna och överlämna stadsdelsförvaltningens tjänsteutlåtanden som remissvar på rapporten och motionen.

Kista stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande av den 7 juli 2003 angående rapporten har i huvudsak följande lydelse.

Stadsdelsförvaltningen anser

Kista stadsdels förvaltning anser att arbetet mot klottret kan utvecklas och breddas men att det är viktigt att ta tillvara på den erfarenhet och kompetens som finns i staden.

Förslaget om en bättre samordning av insatserna mot klottret, snabbare upptäckt, dokumentation, polisanmälan och tillkallande av en saneringsfirma i ett avgränsat område är vi positiva till.

När det gäller möjligheten till ”legala väggar”, saknar vi idag resultat från forskningen för att basera ett ställningstagande för eller emot detta, anser utredaren.

Vidare anser vi att arbetet med att förhindra ungdomar att påbörja en klotterkarriär inte skall skilja sig från annat förebyggande arbete mot ungdomskriminalitet.

Arbetet med ovan målgrupp sker på olika nivåer inom Kista stadsdelsförvaltning. Fältgruppen arbetar med primär och sekundär prevention. Det senare innebär förebyggande arbete riktat till definierade riskgrupper. Barn- och ungdomssektionen arbetar på en tertiär nivå. D.v.s problem och svårigheter, ungdomar som ertappats och misstänks för brott som skadegörelse och klotter.

Kista stadsdelsförvaltning är positiv till Stockholms klotterkommissions arbete, och idéer.

Kista stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande av den 7 juli 2003 angående motionen har i huvudsak följande lydelse.

Birgitta Rydell föreslår att kommunfullmäktige beslutar om att genomföra klotterkommissionens förslag.

Bedömning

Förvaltningens bedömning är att klotterkommissionen förslag med att finna bättre metoder i det förebyggande individ- och målgruppsorienterade arbetet är positivt, men att vi anser, att förhindra ungdomar att påbörja en klotterkarriär inte skall skilja sig från annat förebyggande arbete mot ungdomskriminalitet.

Norrmalms stadsdelsnämnd beslutade den 21 augusti 2003 att överlämna stadsdelsförvaltningens tjänsteutlåtande som svar på såväl rapporten som motionen.

Reservation anfördes av *Inge-Britt Lundin m.fl.* (fp), *Sebastian Cederschiöld m.fl.* (m) och tjänstgörande ersättaren *Susanne Markebjer* (kd) till förmån för eget yrkande, bilaga 1.

Särskilt uttalande gjordes av *Ulla Dahl* (mp), bilaga 1.

Norrmalms stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 28 juli 2003 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningens synpunkter

Klotterkommissionens rapport visar tydligt att klotter är ett samhällsproblem med flera dimensioner. Klottrandet vållar stora materiella skador där kulturella eller andra skönhetsvärden riskerar att gå förlorade och omfattande resurser krävs för att bekämpa

och sanera klotter. Som framgår av rapporten klarar inte alla förvaltningar och bolag i staden att, i enlighet med stadens policy, sanera klotter inom fem arbetsdagar vilket givetvis är mycket olyckligt. Hur snabbt klotter saneras är givetvis en resursfråga men också en fråga om prioritering. Det är angeläget att staden i detta sammanhang framstår som en helhet och det är klart otillfredsställande att klottersaneringen i en stadsdel utförs i enlighet med stadens policy och i en annan stadsdel kanske bara någon gång per år.

Förvaltningen delar helt kommissionens bedömning av att det behövs en bättre samordning av stadens resurser för att bekämpa klottrandet och är positiv till förslaget om att ett försök genomförs i samverkan mellan olika myndigheter. Man bör här ta lärdom av det lyckade klotterbekämpningsprojekt som sedan 1998 pågår i Helsingfors.

Av klotterkommissionens rapport framgår klart att klottrandet inte är att betrakta som "pojkestreck" och att de ungdomar som ägnar sig åt klotter redan utvecklat eller är i riskzonen för att hamna i annan form av kriminalitet eller asocialt beteende. Detta faktum är givetvis mycket oroande och det är angeläget att hitta metoder och arbetssätt för att bryta den negativa utveckling många av dessa ungdomar riskerar att gå till mötes. En del klottrande ungdomar utsätter sig även för stora risker rent fysiskt genom att t.ex. klättra på broar och fasader. Förvaltningen är helt klart positiv till kommissionens förslag om att inom ramen för en eventuell försöksverksamhet också arbeta med det kommissionen benämner "den sociala dimensionen".

Förvaltningen är väl medveten om att genomförandet av en försöksverksamhet enligt kommissionens förslag kräver omfattande resurser inte bara rent ekonomiskt utan även i form av nytänkande. Detta måste dock vägas mot kostnaderna för klottersanering och de skönhetsvärden som riskerar att gå förlorade till följd av klottrandet men även mot de kostnader i form av vård- och behandlingsinsatser som kan uppstå till följd av det kriminella eller på annat sätt asociala beteende klottrande ungdomar riskerar att utveckla.

Förvaltningen delar kommissionens uppfattning om behovet av informations- och kunskapsspridning vad gäller klotter och dess skadeverkningar både i form av materiella skador och den "asociala karriär" klottrande ungdomar faktiskt påbörjat. Här behövs både rikstäckande insatser och insatser på lokal nivå. Minst lika angeläget är att bedriva ett intensivt förebyggande arbete vilket, som kommissionen framhåller, kräver ett nära samarbete mellan socialtjänst, skola och polis. Förvaltningen anser att det rent förebyggande arbetet bör påbörjas redan inom förskoleverksamheten.

Synpunkter har även inkommit från "Sollentuna snyggt och tryggt" och Fastighetsägarna Stockholm.

"Sollentuna snyggt och tryggt" inkom den 5 augusti 2003 med synpunkter på klotterkommissionens rapport. Man har ingen erinran mot förslagen i klotterkommissionens rapport men vill dock poängtera vikten av att

? kommande åtgärds paket får tillräckliga resurser.

- ? *förebyggande* arbete för ungdomen får tillräckligt stort utrymme: meningsfull sysselsättning istället för klottret, information hos skolor, föräldrar, allmänhet.
- ? det tas fram en *policy*, där frågan om ”legala” väggar och likande åtgärder – som man inte tror på – avgörs i staden och slår igenom politiskt och praktiskt, även på LAVA.
- ? *kontakter med kulturetablisserna och media* ges stort utrymme: det verkar för dagen som om ”förståelsen” för klotter från dessa håll är stor och besvärande.
- ? *samarbetet med övriga kommuner i regionen*, som finns, utökas och intensifieras, KSL.
- ? *förankringen hos politikerna*, särskilt i Stockholm, och hos *allmänheten*, måste bli större.

Fastighetsägarna Stockholm inkom den 8 september 2003 med synpunkter på rapporten. Man anser att klotterkommissionens förslag är värdefulla och att de i stort kan ligga till grund för det fortsatta arbetet mot klotter och bör genomföras. Fastighetsägarna Stockholm vill dock trycka på vissa punkter som tas upp i rapporten och som man anser att man måste arbeta vidare med.

- ? Konkreta mål saknas. I det socialdemokratiska partiets valprogram angavs t.ex. i det 58:e löftet ”Alla offentliga platser, byggnader och torg ska klottersaneras varje dag/vecka” och i det 59:e löftet att även fastighetsägare ska involveras. Några mål av den typen finns ej i rapporten – inte heller några andra mål.
- ? En konkret handlingsplan utifrån angivna mål måste arbetas fram. En prioritering av de förslag till åtgärder som anges bör till.
- ? Rapporten ger inget förslag på hur samordningen ska fungera mellan alla inblandade intressenter.
- ? Man ger inga förslag på vilket geografiskt område som ska bearbetas initialt inom staden. Rapporten föreslår endast att ett försök bör genomföras i ett väl avgränsat geografiskt område i staden. Utifrån resultatet av detta försök kan alternativa vägar vara möjliga. Dessa bör beskrivas ytterligare.
- ? En ekonomisk beräkning bör tas fram för att identifiera storleken på de ekonomiska insatserna som måste investeras i det fortsatta arbetet.

- ? Ett heltäckande informationsmaterial till alla intressenter (skola, föräldrar, allmänheten, företagare, fastighetsägare inom både offentlig och privat sektor m.fl.) måste arbetas fram för att beskriva hela denna företeelses omfattning och verksamhet.

RESERVATIONER M.M.

Kulturnämnden

Reservation anfördes av Birgitta Rydell m.fl. (fp), Cecilia Brinck m.fl. (m) och Robert Lisborg (kd) till förmån för eget yrkande enligt följande.

Genom klotterkommissionens rapport vet man nu mer om de unga människor som klottrar och hur man genom ett intensivt samarbete mellan olika myndigheter och organisationer skulle kunna minska skadegörelsen.

De klottrande ungdomarna är en utsatt grupp. De är överrepresenterade i alla typer av undersökta problembeteenden. Därför är sociala insatser för den här gruppen ungdomar nödvändiga. Klotterkommissionens arbete har bidragit till att denna aspekt på klotterproblemen har satts i fokus och det är mycket bra.

I ett sådant förebyggande arbete är också Kulturskolan en viktig part. Kulturnämnden berörs för övrigt i förslaget bara vad gäller konstkansliets medverkan i att förhindra skadegörelse på stadens konst. Det är ett viktigt arbete. Inte ens konstverk, älskade av stockholmarna och många gånger värda miljoner, går fria från vandaliseringen. Graffitimålandet är en subkultur, visar all erfarenhet i Stockholm att även om det ges lagliga möjligheter att måla på s k legala klotterväggar eller att graffiti uppmuntras på olika sätt, så stoppas inte det olagliga målandet utan blir snarare mer omfattande. Klottrande ungdomar vittnar själva – bl a i de djupintervjuer som Klotterkommissionen har genomfört – att det är det olagliga man är ute efter och att laglig målning inte kommer att hindra klottrare från att vandalisera.

Gränsen mellan olagligt klotter och lagligt är alltså inte så lätt att dra. Det är i det perspektivet som Klotterkommissionens avståndstagande från s k legala klotterväggar ska ses. Knut Sundell på forskningsbyrån är också klar i sin slutsats att "klottrande elever som grupp betraktad inte i första hand ska betraktas som (blivande) konstnärer utan snarare som ungdomar som påbörjat en asocial karriär".

Det har nu gått många månader sedan Klotterkommissionens rapport kom. Men först nu är den på remiss i samband med en motion väckt i fullmäktige. Förslagen i rapporten och motionen bör genomföras omgående och resurser ställas till förfogande.

Socialtjänstnämnden

Reservation anfördes av Peter Lundén-Welden m.fl. (m), Ann-Katrin Åslund m.fl. (fp) och Désirée Pethrus Engström (kd) till förmån för eget yrkande enligt följande.

1. Motionen bifalles
2. Därutöver anføres följande

Klotter bör bekämpas för att skapa en trivsamt och trygg stad. Att försvara vandalisering med att det saknas ytor där klotter tillåts, bagatelliserar problemen och visar en häpnadsväckande nonchalans gentemot såväl fastighetsägare som de ungdomar som ägnar sig åt klotter. De i Klotterkommissionens rapport redovisade kopplingarna mellan klotter, droger och annan kriminalitet visar tydligt att klottrats försvarare gör de berörda ungdomarna en björntjänst genom att inte reagera med tillräckligt tyngd. Akut och tydligt majoriteten inte tar klotterproblemen på allvar är inte bara ett svek mot dem av oss som värnar om vårt gemensamma rum och anser att medborgarnas skattemedel kan användas till bättre saker än sanering. Det är också ett svek mot de unga som ägnar sig åt klotter. Klotterkulturen är ett gissel för de unga som lockas in i en verksamhet som är skadlig på många sätt, ofta uppehåller man sig på farliga platser och döms man kan man tvingas dra på stora skadestånd livet ut.

I ett fåfängt försök att flörta med vad man tror är en utbredd ungdomskultur låter socialdemokraterna antyda att allt klotter är konst. Klotter har ingenting med konstnärlig utövning att göra.

Staden måste åter ta klotterproblemen på allvar och vidta en rad förebyggande åtgärder. Birgitta Rydells (fp) motion, vilken yrkar på genomförande av klotterkommissionens rekommendationer, bör därför bifallas.

Gatu- och fastighetsnämnden

Reservation anfördes av Sten Nordin m.fl. (m), Ulf Fridebäck m.fl. (fp) samt tjänstgörande ersättaren Björn Nyström (kd) till förmån för eget förslag till beslut angående motionen enligt följande.

Gatu- och fastighetsnämnden beslutar

1. att bifalla motionen
2. att därutöver anföra följande

Klotter – oavsett dess eventuella artistiska aspirationer – bör bekämpas för att skapa en trivsamt och trygg stad. Oavsett hur förövaren betraktar sitt verk kan det aldrig accepteras att annans egendom tas i anspråk för att tillfredsställa en klottrares nyck.

Att försvara vandalisering med att det saknas ytor där klotter tillåts, bagatelliserar problemen och visar en häpnadsväckande nonchalans gentemot såväl fastighetsägare som de ungdomar som ägnar sig åt klottret. De i Klotterkommissionens rapport redovisade kopplingarna mellan klotter, droger och annan kriminalitet visar tydligt att klottrrets försvarare gör de berörda ungdomarna en björntjänst genom att inte reagera med tillräcklig tydlighet.

Farsta stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av Madeleine Sjöstedt m.fl. (fp) till förmån för eget yrkande enligt följande.

1. Att nämnden beslutar att som svar på remissen anföras:

Klotter är ett stort problem för oss som bor i Söderort. Att vår närmiljö, våra gemensamma ytor och de hus vi bor i övertas av några enskilda individer med behov att synas är oacceptabelt.

Att socialdemokraterna inte tar klotterproblemen på allvar är inte bara ett svek mot de av oss som värnar om vårt gemensamma rum och anser att medborgarnas skattemedel kan användas till bättre saker än sanering. Det är också ett svek mot de unga som ägnar sig åt klotter.

Klotterkulturen är ett gissel för de unga som lockas in i en verksamhet som är skadlig på många sätt, ofta uppehåller man sig på farliga platser och döms man kan man tvingas dra på stora skadestånd livet ut.

I ett fåfängt försök att flörta med vad man tror är en utbredd ungdomskultur låter socialdemokraterna antyda att allt klotter är konst. Klotter har ingenting med konstnärlig utövning att göra. Klotter är illegal graffiti. Att konstnärer använder graffiti teknik på duk eller i sina egna hem är självfallet ingenting som någon kan eller bör ha några åsikter om – några sådana förslag har heller ingen framfört.

Staden måste åter ta klotterproblemen på allvar och vidta en rad förebyggande åtgärder. I Farsta borde genast genomföras en policy enligt Helsingfors modell där allt klotter saneras mycket snabbt. Brottsförebyggande rådet bör engageras arbetet att rapportera klotterbrott.

Birgitta Rydells (fp) motion, vilken yrkar på genomförande av klotterkommissionens rekommendationer, bör därför bifallas.

Norrmalms stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av Inge-Britt Lundin m.fl. (fp), Sebastian Cederschiöld m.fl. (m) och tjänstgörande ersättaren Susanne Markebjer (kd) till förmån för eget yrkande enligt följande.

1. Klotterkommissionens förslag bifalls.
2. Stadsdelsnämnden tillskriver gatu- och fastighetsnämnden med begäran om att även olaga affischering ska klassas som klotter och därmed tas bort så fort som möjligt.
3. Stadsdelsnämnden anför därutöver följande:

Klotterkommissionen lade en bra grund att stå på i arbetet mot klotter, men det arbetet måste nu återstartas. Den försöksverksamhet som föreslås måste genomföras. I det försöket behövs det insatser i form av snabbare och sam-ordnad sanering, tydlig rättslig reaktion mot de som klottrar men också sociala förebyggande insatser. Därför är det viktigt att ett sådant försök har en styrgrupp med representanter för såväl de tekniska-polisiära sidorna som de sociala och kulturella.

Vi delar kommissionens uppfattning om att kraftfulla insatser måste till för att bekämpa klottrandet. Klottrare är ju inte konstnärer utan snarare i början av en kriminell karriär. Därför ska kommunen INTE bistå med några kommunala klotterväggar, och därför behövs också snabba domar, ett införande av jour-domstolar vore bra. Här behövs markeras för ungdomarna att klotter är fel, kriminellt och blir dyrKlotter ska saneras snabbt, annars "inspireras" till ytterligare vandalisering. För att kunna hejda klotter måste polisen få mer resurser.

Olaga affischering börjar bli allt vanligare, under debatten om kriget i Irak hade ju t.ex. SSU klistrat ner alla Norrmalms papperskorgar med åsikter mot kriget, och just nu har Ung Vänster fortsatt med samma dåliga moral när det gäller nej-sidans synpunkter på EMU-omröstningen. Här borde affischerande organisa-tioner faktureras kostnaden för att ta bort affischerna !

Särskilt uttalande gjordes av Ulla Dahl (mp) med följande lydelse.

Det är bra att man vill lägga kraft och pengar på att komma tillrätta med klotterproblemet.

Det är av vikt att man även studerar de försök som gjorts i Östergötland (Linköping?) med legala klotterväggar. En del anser försöken positiva.

Det är också betydelsefullt att man inte ignorerar alla människors, inte minst ungdomars, behov av att meddela sig med omvärlden. D.v.s. den yta som vanliga medborgare och föreningar tillåts disponera är skandalöst liten medan reklamen fått ta över hela gaturummet. I min partimotion, som lades i KF 1997-98, föreslog vi att man

för varje ytenhet som upplåts åt kommersiell reklam skulle en viss procent ny meddelande- / affischeringsyta tillskapas för allmänhetens disposition.

På grund av tidsbrist hänvisar jag i övrigt till miljöpartiets ställningstagande i kommande högre instanser.

STOCKHOLMS KLOTTERKOMMISSION

RAPPORT 2002-11-01

Kommunstyrelsens uppdrag

Efter ett förslag från folkpartiet liberalerna beslutade kommunstyrelsen i maj 2002 att tillsätta Stockholms klotterkommission. Protokollsutdrag bifogas i *bilaga 4*. Ordförande i kommissionen har varit Inger Båvner, Katarina-Sofia stadsdelsförvaltning och övriga medlemmar Mats Larsson, Liljeholmens stadsdelsförvaltning, Oskar Williamsson, Katarina-Sofia stadsdelsförvaltning, Gunilla Arvör, gatu- och fastighetskontoret, Krister Schultz, SISAB samt Stig Pettersson, Svenska Bostäder. Kommissionen ska lämna en rapport med sina slutsatser den 1 november 2002.

Kommissionens uppgift har varit att:

- ? Samla och sprida kunskap och forskning om klotterproblematiken.
- ? Söka och medverka i utvecklingen av nya metoder för att hjälpa ungdomar som fastnar i klotterkulturen att bryta sitt destruktiva beteende.
- ? Finna metoder för att förhindra nyrekryteringen av klottrare.
- ? Utredda hur klottersaneringen kan förbättras.
- ? Se över vilka tekniska lösningar som kan vara användbara för att försvåra klottrandet.

Klotterkommission har hållit fem möten, varvid representanter för SL, Fastighetsägarna i Stockholm samt socialtjänstförvaltningens FoU-enhet närvarat vid några tillfällen. Därutöver har ett studiebesök gjorts hos tunnelbanepolisen. Kontakter har även förevarit med representanter för Fryshuset, Keramiskt Resurscentrum samt stiftelsen Håll Sverige Rent.

Kort historik

Det finns, världen över, en relativt omfattande forskning kring problematiken graffiti/klotter. David Shannon vid kriminologiska institutionen, Stockholms universitet, uppger i en rapport från 2001 att graffitins ursprung står att finna i 1960-talets USA. Graffiti har därefter kommit att förknippas med den s.k. hiphop-kulturen, som växte fram i början av 1970-talet. Från mitten av 1980-talet kom en del av graffitin och klottrandet i USA att koncentreras till tunnelbanesystemet – tåg, tunnlar och stationer - i New York. Där har berörda myndigheter dock, efter många års arbete och stora resursinsatser, radikalt lyckats minska förekomsten av graffiti och klotter i tunnelbanan. Detta betyder inte att denna typ av skadegörelse har försvunnit, den har i stället flyttat upp på gatorna, till husfasader och ut i förorterna.

Till Sverige och övriga skandinaviska länder importerades graffitin/klottrandet samtidigt med hiphop-kulturen i början av 1980-talet. Även här har skadegörelse i form av klotter till stora delar drabbat tunnelbanevagnar, pendeltåg och andra tågvagnar samt närliggande miljöer som stationer och tunnlar. Andra miljöer och ytor är dock på intet sätt förskonade. Husfasader, industrifastigheter, gångtunnlar, betongväggar, anläggningar av olika slag, gärna sådana ytor som ligger mot spår och

trafikleder, är hårt ansatta. Genom åren har samhället – kommunerna och andra fastighets- och anläggningsägare – tvingats avsätta allt större resurser till klottersanering.

Klotterkommissionen har valt att fortsättningsvis använda uttrycket ”klotter” för att beteckna alla former av illegal graffiti och klotter. I den forskningsöversikt som Shannon tagit fram för kommissionens räkning, se *bilaga 3*, förs ett resonemang kring definitioner och terminologi vad gäller begreppen graffiti och klotter.

Stadens resurser

Gatu- och fastighetsnämnden har sedan tidigare ett uppdrag att samordna klotterbekämpningen. En styrgrupp finns där gatu- och fastighetskontoret samt tre stadsdelsförvaltningar deltar. Stockholms stads olika nämnder och bolag svarar dock var för sig för att klotter, som uppkommer inom det egna ansvarsområdet, saneras inom den tidsrymd som stadens policy anger. Några stadsdelsförvaltningar har städmästare, som också arbetar med klotterfrågan.

Någon heltäckande samordning av det löpande arbetet sker inte i dagsläget, när det gäller att på olika sätt bekämpa klotterets utbredning. Exempel på sådan samordning finns dock. Helsingfors stad startade 1998 ett Stoppa Klottret-projekt. Deltagare är bl.a. stadens olika tekniska kontor, ansvariga för tunnelbane- och spårvagnstrafiken, el- och telebolag, några angränsande förortskommuner. Man samarbetar även med motsvarigheten till SJ samt deltar i nätverk med de nordiska huvudstäderna samt andra större städer i Europa.

Projektet inleddes med att klottret kartlades och därefter påbörjades en systematisk sanering med början i stadskärnan. Flera mobila enheter åker ständigt runt och bevakar samt sanerar stadens anläggningar och fastigheter. Sedan 1998 uppges klottret ha minskat med närmare 70 procent. Antalet aktiva klottrare har minskat betydligt. Helsingfors stad har även engagerat omkring 400 frivilliga, som observatörer och rapportörer av klotter. Medvetenheten har ökat bland såväl invånare som myndigheter om problemet. Projektet har givit resultat, men det har också krävt stora resursinsatser, med initialt en årlig budget på motsvarande omkring 25 mnkr. Stadens satsning har även fått till effekt att de privata fastighetsägarna sköter klottersaneringen bättre. Uppgifterna varierar om hur väl olika aktörer inom Stockholms stad klarar att nå upp till stadens mål om sanering inom en arbetsvecka. Vissa sanerar kontinuerligt, i andra fall beställs sanering någon eller några gånger per år. Saneringsfrekvensen är helt beroende av hur mycket resurser förvaltningar och bolag klarar att avsätta för detta. Under vissa betingelser, särskilt under vinterhalvåret, går det heller inte att sanera med vatten och högtryck.

De samlade årliga saneringskostnaderna för staden, inklusive bolagen, uppgår gatu- och fastighetskontoret till närmare 20 miljoner kronor. Alla särredovisar emellertid inte de kostnader man har för klotter jämfört med annan skadegörelse, varför en helt korrekt kostnadsbild är svår att få fram. Det framstår dock som otvetydigt att stadens resurser för sanering av klotter skulle behöva mångdubblas, om

stadens policy skulle efterlevas fullt ut och allt klotter verkligen tas bort inom loppet av en arbetsvecka. Kommissionens slutsats är att det till en del är en organisationsfråga men att det

ytterst och till största delen är en resursfråga hur väl staden ska klara att bekämpa klottret och alla dess konsekvenser.

Att samla och sprida kunskap och forskning

Från 1980-talet och framåt finns ett stort antal forskarrapporter publicerade världen över, som ur olika aspekter behandlar fenomenet klotter och klottrare. För klotterkommissionens räkning har David Shannon sammanställt en forskningsöversikt inom ämnet.

Klottret är ett internationellt och ett nationellt problem. Det är en nationell angelägenhet att den kunskap som kommer fram genom den pågående forskningen också får spridning och avsättning ute i kommunerna och bland dem som berörs. Det är kommissionens uppfattning att den uppgiften i första hand bör åligga en större rikstäckande organisation, exempelvis Svenska kommunförbundet eller Brå.

Det förefaller som att det råder brist på såväl kunskap som insikt om klottrats utbredning och följder bland grupper som på ett eller annat sätt borde vara berörda. Med större kunskaper och en ökad insikt om klottrandets allvarliga följder för såväl den enskilde förövaren som för samhället torde också följa en ökad beredvillighet att göra något åt problemet. Klotterkommissionens uppfattning är att det i dag finns en tendens att negligera klotterproblematiken, att inställningen hos många är att "det där är väl inte så farligt". Att resonera så är, enligt kommissionens mening, att blunda för de negativa följder en klotterkarriär kan få för en ung människa och för de mycket stora resurser samhället årligen tvingas avsätta för sanering m.m.

Viktiga målgrupper för information och ökad kunskap är föräldrar, personal som arbetar med barn och ungdomar såsom socialsekreterare, lärare och annan skolpersonal samt polisen, såväl dess centrala myndigheter som närpolisorganisationen. Tunnelbanepolisen utgör här ett undantag, då de i sitt arbete dagligen konfronteras med klottrare och klottrandets följder. Andra grupper kan vara fastighets- och anläggningsägare inom både den offentliga och privata sektorn. Socialsekreterarna får sägas utgöra en särskilt viktig grupp i sammanhanget, då dessa i sitt arbete möter de ungdomar som grips av polisen för klotter och annan skadegörelse.

På Södermalm pågår sedan något år ett arbete för att sprida information och kunskap om klotterproblematiken till personal som arbetar med barn och ungdomar. Anställda inom närpolisen, skola, parklek och socialtjänst har i omgångar bjudits in till en kort utbildning/information om subkulturen kring klotter. Initiativtagare och ansvarig för genomförandet är städmästaren på Södermalm tillsammans med bl.a. närpolis-kommissionen. Kommissionen menar att det skulle underlätta den fortsatta informations- och kunskapsspridningen om klotter om det i Stockholms stad funnes någon verksamhet inom staden som kunde ta ett särskilt ansvar för detta. I den befintliga

organisationen skulle exempelvis FoU-enheten vid socialtjänstförvaltningen kunna ha den funktionen.

Att finna nya metoder att hjälpa ungdomar som klottrar samt förhindra nyrekrytering

För att kunna ha en uppfattning om vilka insatser som krävs för att förmå klottrare att upphöra med sitt beteende, är det viktigt att få en större kunskap om vilka ungdomar det är som klottrar. Hur ser gruppen ut, finns det några gemensamma drag vad gäller exempelvis uppväxtvillkor och social bakgrund, annan kriminalitet, drogmissbruk, skolsituation etc.? Går det över huvud taget att tala om klottrare som grupp? För att finna framgångsrika metoder att arbeta med dessa ungdomar måste sådan kunskap finnas.

Att det främst är ungdomar som ägnar sig åt klotter står helt klart. Likaså att det stora flertalet av dessa ungdomar upphör med sitt beteende när tonåren är passerade. Den stora kärnan utgörs av pojkar i 14 till 16-årsåldern. Några få fortsätter upp i vuxen ålder. I andra änden finns de riktigt unga, de som ännu inte börjat men som dras till äldre kamrater och lär av dem. Detta kan börja redan när de är så unga som tio, elva år. Det står också klart att klotter är något som det till övervägande delen är pojkar som ägnar sig åt. Relativt få flickor är kända i detta sammanhang.

Klottrarna tycks utgöra en rätt så heterogen grupp. Detta framgår av den undersökning Knut Sundell vid socialtjänstförvaltningens FoU-enhet på ett förtjänstfullt sätt genomfört för klotterkommissionens räkning. Han har gjort en grundlig bearbetning av svaren i den senaste drog- och riskbeteendeundersökningen, genomförd bland stockholmselever i år 9 i grundskolan samt år 2 i gymnasiet våren 2002. Fem områden har studerats: social bakgrund, kriminalitet, drogerfarenhet, skolsituation samt relationer till föräldrar och kamrater. Sundells rapport återfinns i *bilaga 1*. FoU-enheten har i detta sammanhang även genomfört ett antal djupintervjuer med några aktiva klottrare, se *bilaga 2*. Det samlade materialet visar på viktiga risk- och skyddsfaktorer samt ger en god bild av de ungdomar som klottrar.

Något träffande sägs i rapporten att ”klottrande elever som grupp betraktad inte i första hand ska betraktas som (blivande) konstnärer utan snarare som ungdomar som påbörjat en asocial karriär”. Resultaten från Sundells inventering visar att klottrande elever mer liknar ett tvärsnitt av stockholmsungdomar vad gäller social bakgrund än vad andra studier av kriminella ungdomar visat. Samtidigt kan konstateras att klottrande elever som grupp betraktad är avsevärt mer kriminella än icke-klottrare. Klottrare är också i högre utsträckning högkonsumenter av olika typer av droger. Klottrande elever är överhuvudtaget kraftigt överrepresenterade i alla typer av undersökta problembeteenden. Det är också betydligt vanligare i denna grupp att ha debuterat tidigt med brott och droger, något som i sig anses vara en allvarlig riskfaktor för en fortsatt asocial karriär. De som uppger att de någon gång har klottrat kommer från alla delar av Stockholm.

Det går dock inte att säga av undersökningens resultat att det skulle vara klottrandet i sig som leder till annan kriminalitet, droger och andra icke acceptabla beteenden. Andra faktorer kan spela in och för att få svar på det krävs ytterligare studier.

Andra teman kring klotterproblematiken som FoU-enheten menar skulle vara intres-santa att fördjupa sig i är bl.a. de unga nybörjarna, att klottrandet för en del närmast blir som en drog samt att klottrare verkar ha svårt att se konsekvenserna för andra av vad de håller på med.

Det finns enligt uppgift ingen vetenskapligt grundad kunskap om effektiva vägar att förmå klottrande ungdomar att sluta klottra. I FoU-rapporten hänvisas till resultat baserade på undersökningar av ungdomar belastade med annan kriminalitet. Där anges att insatser som angriper flera av ungdomarnas riskbeteenden och problemområden samtidigt ger resultat. Insatser som givit resultat skulle exempelvis vara beteendeträning av sociala förmågor. Det är dock enligt rapportförfattaren inte säkert att det direkt går att föra över detta resonemang till klottrande ungdomar.

Ingen konkret, allvarlig ansats har hittills gjorts i staden för att pröva att nå de ungdomar som dragits in i den negativa spiral av destruktiva och många gånger farliga beteenden som klottrandet innebär för den unge. Att de flesta upphör efter några år räcker inte. Klottrrets skadliga effekter, såväl på den enskilde som för samhället, är för stora. Gentemot de ungdomar, för vilka klottrandet har blivit en livsstil och något som upptar en stor del av deras tid, borde enligt kommissionens mening samhället ingripa på samma sätt som vuxenvärlden måste reagera mot ungdomars drogmissbruk och annan kriminalitet.

Det krävs tidiga, snabba och tydliga insatser – snabbare lagföring när klottraren åker fast och hjälp att finna andra intressen. Rättsväsendet i form av polis och åklagare måste reagera tydligare och snabbare än i dag, socialtjänst och skola behöver finna tydliga och effektiva former för sina insatser gentemot unga klottrare och deras föräldrar. Kommissionen menar att staden bör överväga ett försök, i avgränsade och ordnade former, där ungdomar ges en möjlighet att finna andra uttrycksformer än illegalt klotter. Här vill dock kommissionen framhålla att den inte har funnit några belägg för att s.k. legala klotterplank skulle vara en framkomlig väg.

När det gäller rättsväsendets möjligheter att ingripa mot klotter så avses inom kort, i december 2002, en proposition föreläggas riksdagen. Om den godkänns så får polisen utökade möjligheter att visitera och ta i beslag exempelvis sprayburkar, om det kan antas att dessa ska användas för skadegörelse. Maximistraffet för skadegörelse föreslås också höjas från sex månader till ett år.

Klotterkommissionen har inte kunnat finna något som talar för att insatser i förebyggande syfte, för att förhindra ungdomar att påbörja en klotterkarriär, skulle behöva skilja sig från annat förebyggande arbete mot ungdomskriminalitet. Det handlar om tidig upptäckt och tidiga insatser för barn och ungdomar och deras familjer. Och det är ett långsiktigt arbete, såväl generellt som i många fall även individuellt. Det handlar också om vilka alternativ ungdomar har när det gäller fritidsaktiviteter. Finns det andra samlingspunkter i närområdet än caféet, biografen, parken? Finns fritidsgården med tillräckligt många och stabila vuxna tillhands?

Hur kan klottersaneringen förbättras?

En av de starkaste drivkrafterna bakom klottrarens beteende är att synas, att nå ut med sitt budskap; "här är jag". Denna önskan att tala om för omvärlden att man finns till finns med från de enklaste *tags* till större, mer graffitibetonade målningar. Klottraren vill dock i första hand demonstrera sin närvaro visavi andra klottrare, inte för "mannen på gatan". Det gäller att visa för de andra att man finns på många platser och att ens alster verkligen syns. Ett sätt att försvåra för klottrarna att nå ut är därför att upprätthålla en ständig beredskap för att ta bort klottret.

Enbart klottersaneringen kostar samhället hundratals miljoner kronor varje år. Det är en nödvändig kostnad, så länge samhället inte lägger mer resurser på att förebygga att klottret alls uppkommer. Det är en kostnad som drabbar alla sektorer i samhället, antingen direkt eller indirekt via skatten.

Kommissionen kan konstatera att det först och främst är en resursfråga hur snabbt klotter kan saneras. Stockholms stads huvudpolicy är att klotter ska vara borttaget inom fem arbetsdagar. Staden är själv en stor fastighets- och anläggningsägare. Resurserna varierar dock mellan stadens förvaltningar och bolag. Vissa klarar oftast att uppnå stadens policy med god marginal, andra klarar det delvis eller inte alls.

Det skulle sannolikt gå att få ned kostnaderna något om det gick att uppnå en bättre samordning av insatserna än vad som är fallet i dagsläget. Syftet måste vara en effektivisering av insatserna med snabbare upptäckt, dokumentation, polisanmälan och tillkallande av saneringsfirma. Klotterkommissionen anser att ett försök bör genomföras i ett väl avgränsat geografiskt område i staden. Det skulle vara en fördel om det sker i ett område som har etablerat ett brottsförebyggande råd, som i så fall kunde involveras. Medverkande parter skulle t.ex. kunna vara stadsdelsförvaltningen, gatu- och fastighetskontoret, SISAB, Stockholm Vatten, Fortum (f.d. Birka Energi), konstkansliet, idrottsförvaltningen, närpolisen, Fastighetsägarna i Stockholm AB, något av de allmännyttiga bostadsbolagen, HSB eller annan stor förvaltare i det aktuella området.

Stiftelsen Håll Sverige Rent förbereder för närvarande (hösten 2002) en större, flerårig insats och kampanj i klotterfrågan. Som en del i detta planerar de att inom ett avgränsat område, kommun eller stadsdelsområde, engagera så många berörda intressenter som möjligt att samarbeta och åstadkomma gemensamma rutiner för ett effektivt saneringsarbete. Från stiftelsens sida finns ett intresse för att samordna ett sådant projekt med en eventuell försöksverksamhet enligt klotterkommissionens förslag ovan.

Skulle ett försök såsom det skisserats här kunna förverkligas så menar kommissionen att staden bör överväga att inom ramen för detta även arbeta med den "sociala" dimensionen. Parallellt med en samordning av saneringsinsatserna bör, inom samma försöksområde, ett arbete inledas med att finna metoder för ett intensifierat förebyggande individ- och målgruppsinriktat arbete. Det gäller att i detta arbete fånga upp och låta ungdomar få utlopp för sitt behov av bekräftelse och synliggörande, men i former som inte är skadliga, vare sig för dem själva eller för omgivningen. Detta krä-

ver att personal inom exempelvis skola och socialtjänst, men kanske också frivilliga krafter inom det lokala föreningslivet, involveras.

Tekniska lösningar

Det pågår arbeten på olika håll för att utveckla metoder och finna olika tekniska lösningar för att försvåra klottrarnas framfart. Det handlar om att se över material, utformning och design av byggnader och andra anläggningar och klotterskydd i form av växter, spaljéer och andra anordningar. Ofta uppstår svårigheter av teknisk art när olika alternativ tas fram. Även garantifrågor kan bli aktuella i vissa lägen, om t.ex. ytbeklädnader kan riskera att ta skada om klotterskydd appliceras.

Ett exempel på ett pågående arbete är det initiativ som nyligen tagits från Keramiskt Resurscentrum (KRC) inom Konstfack. KRC verkar för forskning med samarbete och kunskapsutbyte mellan högskola, samhälle och näringsliv, konstnärligt utvecklingsarbete och vidareutbildning inom det keramiska fältet. I ett samarbete med SL, Höganäs och Svenska Keraminstitutet har nu KRC börjat förbereda ett projekt fokuserat på klotter och skadegörelse i Stockholms tunnelbana. Hur material, främst klinkers, form men även estetiska valörer som motiv och konstnärlig kvalitet kan påverka slitage och klotterbenägenhet ska undersökas. KRC har även initierat kontakter med staden och gatu- och fastighetskontoret. Projektet kommer förhoppningsvis att ge en ökad kunskap kring byggtekniska frågor, som kan bli användbara även för staden.

STOCKHOLMSUNGDOMAR SOM KLOTTRAR – VILKA ÄR DE?

Knut Sundell

2002-09-12

SAMMANFATTNING

Resultaten från drog- och riskbeteendeeinventeringen år 2002 visar att:

- ? 16 procent av eleverna i årskurs 9 i Stockholms grundskolor och nio procent av eleverna i gymnasiet år 2 har klottrat/olaglig graffiti under det senaste året.
- ? Relativt få – knappt fyra procent av eleverna i grundskolans år 9 och två procent av eleverna i gymnasiet år 2 – hade klottrat/olaglig graffiti mer än tio gånger.
- ? Klottrarna fanns i Stockholms alla stadsdelar, i alla familjetyper, socialgrupper och olika typer av social bakgrund. I jämförelse med andra studier av kriminella ungdomar liknar klottrande elever mer ett tvärsnitt av stockholmsungdomar vad gäller social bakgrund.
- ? Den viktigaste skiljelinjen i förekomsten av problembeteenden finns mellan elever som aldrig klottrat och de som klottrat minst en gång under det senaste året. Samtidigt hade elever som oftare klottrat mer problembeteenden än de som klottrat mindre ofta.
- ? Klottrande elever var som grupp betraktat avsevärt mer kriminella än icke-klottrare. Det gäller alla typer av undersökta brott (både mindre allvarliga och allvarigare), mängden brott, andel som debuterat tidigt med brottslighet och andel som åkt fast för polisen. Ungdomar som klottrat var också oftare själva offer för brottslighet.
- ? Klottrarna var högkonsumenter av olika typer av droger (tobak, alkohol, lösningsmedel, narkotika, doping). De var även överrepresenterade bland de som debuterat tidigt med droger, en faktor som kraftigt ökar risken för framtida drogproblem.
- ? Klottrande elever trivdes något sämre i skolan, upplevde sig ha mindre kontroll över sin situation i skolan, hade mindre uthållighet, var oftare arga och irriterade, skolkade och fuskade oftare i skolan samt mobbade oftare andra och blev själva oftare mobbade. Bland eleverna som klottrat fanns även flera som saknar betyg i kärnämnen svenska, engelska och matematik.
- ? Ungefär en sjättedel av klottrarna har i huvudsak bara klottrat, förutom mindre allvarliga brott som snatteri och tjuvåkning på SL. Övriga var belastad med en eller flera typer av mer allvarliga riskbeteenden.
- ? Det var ungefär lika vanligt att stockholms elever klottrat som elever i sex näraliggande kommuner till Stockholm.

BAKGRUND

Sedan år 1975 genomför Stockholms stad regelbundet droginventeringar bland samtliga elever i grundskolans årskurs 9. Från och med år 2000 omfattar inventeringarna även elever i gymnasiets år 2 och har breddats till att också inkludera frågor om andra typer av riskbeteenden, som exempelvis kriminalitet och skolk. Eleverna får bland annat besvara en fråga om hur många gånger de klottrat eller målat olaglig graffiti det senaste året.

På uppdrag av Stockholms klotterkommission har dessa data analyserats med avseende på hur elever som klottrat/målat olaglig graffiti skiljer sig från icke-klottrare i social bakgrund, brottslighet, drogvänor samt skolanpassning.

METOD

Sedan år 2000 ansvarar socialtjänstförvaltningen för den regelbundet återkommande droginventeringen bland grundskole- och gymnasieelever i Stockholm. Datainsamlingen ombesörjs av Stockholms utrednings- och statistikkontor (USK). År 2002 har även sex av Stockholms läns kommuner valt att delta: Ekerö, Haninge, Huddinge, Solna, Sundbyberg och Södertälje. Dessa kommuner ingår endast i ett fall i de fortsatta analyserna.

Urval av skolor och elever

Skolor inbjöds att medverka om:

- ? de hade minst 20 elever per klass i grundskolans år 9 respektive år 2 i gymnasieskolan
- ? eleverna talade svenska
- ? minst 10 av eleverna per klass var bosatta inom Stockholms stad

Av Stockholms 102 grundskolor med elever i årskurs 9 uppfyllde 71 dessa kriterier och av de 44 gymnasieskolorna 40 (tabell 1). Även om nästan en tredjedel av grundskolorna och var tionde gymnasieskola uteslöts omfattar det endast tre procent av Stockholms eleverna i årskurs 9 och sex procent av eleverna i gymnasiet. Orsaken är att de flesta skolor som uteslöts har mycket få elever.

Ytterligare två grundskolor uteslöts eftersom de ingår i den årliga rikstäckande inventering som Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) genomför. Totalt gick 514 elever i de två skolorna.

Av de 69 grundskolor som erbjöds medverkan accepterade 66 och av de 40 gymnasierna 36. De sju skolor som inte önskade medverka var samtliga fristående skolor. Motivet att inte medverka var att frågorna upplevdes som känsliga. I de sju skolorna gick 490 elever.

Tabell 1. Bortfall av skolor och elever						
		<i>Grundskolor</i>		<i>Gymnasier</i>		<i>Totalt</i>
		Kommunala	Fristående	Kommunala	Fristående	
Antal skolor	Medverkar	56	10	25	11	102
	Ej tillfrågade	8	23	0	4	35
	Ej önskat medverka	0	3	0	4	7
	CAN:s studie	1	1	0	0	2
	<i>S:a</i>	65	37	25	19	146
Antal elever	Besvarade	4 605	444	4 083	657	9 789
	Ej tillfrågade	37	173	0	93	266
	Ej önskat medverka	0	87	0	403	490
	Bortfall	931	61	1 022	207	2 221
	CAN:s studie	477	37	0	0	514
	<i>S:a</i>	6 050	802	5 105	1360	13 317

Inventeringen omfattar således 66 grundskolor (276 klasser) och 36 gymnasieskolor (277 klasser). Av grundskolorna är nio friskolor och av gymnasieskolorna elva. Enligt klasslistorna fanns 6 041 elever i år 9 i grundskolorna och 5 967 elever i år 2 i gymnasiet. Av dem har 5 049 grundskoleelever och 4 740 gymnasieelever besvarat enkäten. Detta motsvarar 85 procent av alla elever i grundskolan och 79 procent av eleverna i gymnasieskolan. Det kan noteras att även om samtliga skolor befinner sig inom Stockholms stad så var 22 procent av grundskoleeleverna och åtta procent av gymnasieeleverna bosatta i en kommun utanför Stockholm.

Det finns grovt sett tre förklaringar till bortfall av svar i dessa skolor. För det första finns ett registerfel som beror på att elever flyttat till andra skolor men att deras namn fortsatt att finnas med på de klasslistor som fungerat som underlag för att bedöma bortfallet mot¹. Enligt USK (2002) berodde cirka åtta procent av bortfallet vid 2000 års inventering på registerfel. För år 2002 har det inte gått att beräkna omfattningen av registerfel, men det finns ingenting som talar för att omfattningen av felet förändrats. För det andra har ett mindre antal enkäter kasserats eftersom de inte bedöms ha blivit seriöst ifyllda. Det är enkäter som uppfyller ett eller flera av följande kriterier:

- ? eleven säger sig ha använt alla slag av narkotika samt dagligen dricka starköl, vin och sprit
- ? eleven säger sig dagligen dricka mer än 70 cl sprit och/eller dagligen dricka mer än 75 cl vin
- ? eleven har på frågan om kvällsaktiviteter angett sju kvällar per vecka för alla aktiviteter

¹ Det har i efterhand inte gått att rekonstruera hur många elever som egentligen fanns i dessa skolor.

? eleven har på frågan om kriminella handlingar angett att han/hon gjort samtliga saker mer än tio gånger.

Totalt kasserades 77 stycken enkäter från stockholmselever, vilket motsvarar 0,8 procent av besvarade enkäter. För det tredje har elever varit sjuka eller av andra naturliga skäl frånvarande då inventeringen genomfördes, alternativt avböjt med ~~Det~~ också ett mindre bortfall av svar på enskilda frågor. Detta bortfall bedöms ha en marginell betydelse.

Sammanfattningsvis omfattar inventeringen 65 procent av alla grundskolor med elever i årskurs 9 och 90 procent av gymnasieskolor med elever i år 2. I dessa grundskolor fanns 90 procent av alla elever och i gymnasieskolorna 93 procent. Andelen elever som besvarat enkäten är dock lägre, främst beroende på att sju skolor avböjde att medverka och på att enskilda elever av olika skäl inte besvarat enkäten; 82 procent av eleverna som går i årskurs 9 i de 69 möjliga grundskolor och 77 procent av eleverna i de 40 möjliga gymnasieskolorna. Om registerfelet år 2002 är lika stort som år 2000 är bortfallet dock väsentligt lägre, eller ungefär tio procent bland grundskoleleverna och något högre för gymnasieeleverna. Bortfallet är något högre än det exempelvis rapporterades för drogvaneinventeringen år 1993 då Stockholms skolors ANT-enhet ansvarade för inventeringen och skolsköterskorna på respektive skola minimerade bortfallet (ca 7 procent) genom att de som var frånvarande ordinarie undersökningstillfälle fick besvara enkäten vid ett senare tillfälle.

Datainsamling

Enkäterna levererades till skolorna vecka 10 (i början av mars). Eleverna besvarade enkäten anonymt under lektionstid och återlämnade den ifyllda enkäten i ett förslutet kuvert till klassläraren som prickade av på klasslistan vilka elever som varit närvarande under lektionstimmen och samlade in enkäterna. Enkäterna hämtades därefter på avtalad tid av USKs personal, vanligen två eller tre veckor senare. I flera fall kom insamlingstiden att utsträckas ytterligare på grund av svårigheter för skolor att hinna låta eleverna besvara enkäten.

I enkäten finns en fråga om hur många gånger eleverna gjort 15 olika brottsliga handlingar under de senaste 12 månaderna, varav en berör klotter/olaglig graffiti. För varje brott finns fem svarsalternativ: ingen gång, 1 – 2 gånger, 3 – 5 gånger, 6 – 10 gånger samt mer än 10 gånger. Eftersom frågan berör både klotter och graffiti går det inte att utläsa hur proportionerna ser ut mellan de två alternativen².

I 2000 års inventering ställdes också frågor om vilka kriminella handlingar eleverna gjort. Då frågades om eleverna klottrat eller gjort olaglig graffiti, men utan angiven tidsperiod (dvs. från födelsen och framåt) och endast med svarsalternativen ja eller nej. Av eleverna i grundskolan uppgav 23 procent att de klottrat och av eleverna i

² Enligt Brottsförebyggande rådet (2000b) har 97 procent av de som målat graffiti även klottrat. Däremot är det betydligt fler som uppgav att de klottrat (25% år 1999) än gjort graffiti (5% år 1999).

gymnasiet 22 procent. För att öka tillförlitligheten i svaren ändrades frågan år 2002 till att omfatta en bestämd tidsperiod (senaste året) och för att ge bättre detaljrikedom användes den femgradiga svarsskalan. Resultaten från 2000 kan således inte användas för att diskutera om klotter blivit vanligare mellan 2000 och 2002.

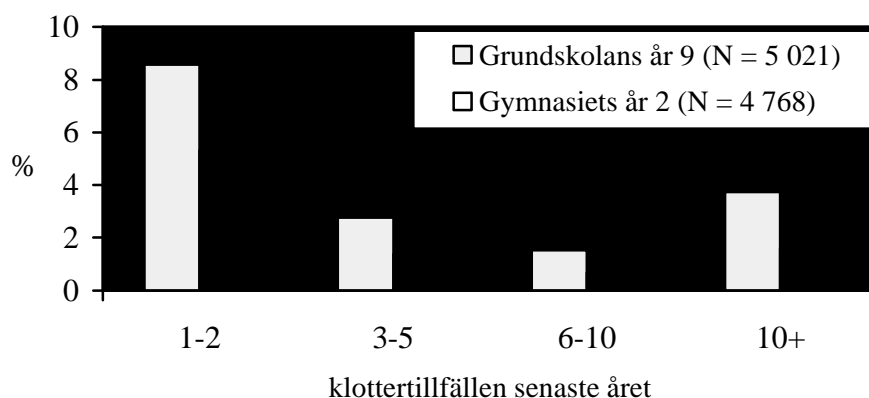
RESULTAT

Av de 5 021 eleverna i grundskolans årskurs 9 uppgav 824 att de klottrat eller gjort olaglig graffiti³ minst en gång under det senaste året. Det motsvarar 17 procent av de elever som besvarat enkäten. De flesta (figur 1) hade bara klottrat en eller två gånger, men fyra procent hade klottrat mer än tio gånger. Detta motsvarar ungefär en elev per klass.

Av 4 768 eleverna i gymnasiets år 2 hade 424 klottrat minst en gång. Det motsvarar nio procent av gymnasieelever som besvarat enkäten. Av de som uppgav att de klottrat hade mer än hälften bara klottrat en eller två gånger. Knappt två procent hade klottrat mer än tio gånger.

Det var alltså färre gymnasieelever som klottrat än grundskoleeleverna, liksom färre som klottrat mer än tio gånger⁴. I reella tal handlar det om totalt *minst* 1 239 elever från grundskolans år 9 och gymnasiets år 2 som klottrat minst en gång, varav 261 som klottrat mer än tio gånger det senaste året.

Figur 1. Andel Stockholms elever som klottrat eller gjort olaglig graffiti under det senaste året

³ För att förenkla språket används klotter som genomgående term istället för klottrat/olaglig graffiti.

⁴ $\chi^2(1) = 113,80$, resp. $41,65$, båda, $p < .0001$.

Eftersom många ungdomar debuterar med olika riskbeteenden mellan grundskolans sista år och gymnasiets första⁵ bedömdes det som olämpligt att behandla eleverna som en sammanslagen grupp. Istället presenteras resultaten först för grundskoleleverna och därefter för gymnasieeleverna.

Resultaten behandlar fem områden: elevernas sociala bakgrund, kriminalitet, drogerfarenheter, skolsituation samt relationer till föräldrar och kamrater.

Social bakgrund

Grundskolelever. De flesta elever som klottrat var pojkar, men det fanns också flickor (tabell 2). Exempelvis var 32 av de 187 som klottrat mer än tio gånger flickor. Det var något vanligare bland elever med ensamstående föräldrar att ha klottrat. Det gäller främst de som klottrat mer än två gånger det senaste året. I gruppen som klottrat minst tre gånger det senaste året fanns flera ungdomar som inte upplevde sig som svenskar (dvs. med invandrarbakgrund) något överrepresenterade. I gruppen där eleverna klottrat mer än tio gånger var det något vanligare att minst en förälder var arbetslös samt att föräldrarna hade högst grundskoleutbildning. För den sista frågan finns dock ett stort bortfall av svar (18 %), vilket gör resultatet osäkert. Det kan också noteras att majoriteten av de elever som uppgav att de klottrat hade minst en förälder med universitetsutbildning (t ex 61 % i högklottrargruppen).

Även om de som klottrat oftare hade ensamstående, lågutbildade och arbetslösa föräldrar och oftare inte kände sig som svensk så är de i jämförelse med resultat i andra undersökningar av kriminella ungdomar betydligt mer lika ett tvärsnitt av stockholmsungdomar⁶; deras sociala bakgrund liknar i större utsträckning det normala än vad som brukar vara fallet bland kriminella ungdomar.

Klottrarna var bosatta i Stockholms samtliga 18 stadsdelar samt i närkommuner⁷. Andelen som klottrat minst en gång varierade mellan tio och 23 procent i de 18 stadsdelarna. Andelen som klottrat mer än tio gånger varierade mellan en och sju procent. Det fanns inget statistiskt säkerställt samband mellan stadsdelens sociala tyngd⁸ och hur proportionellt många elever som klottrat minst en gång under de

⁵ Exempelvis fördubblas antalet elever som provat narkotika mellan grundskolans år 9 och gymnasiets år 2 (Sundell, 2001).

⁶ Se exempelvis Puhakka (2001); Sundell, Nyman & Alvasdotter (2000).

⁷ Bland de 1 020 grundskoleelever som var bosatta i närkommuner hade 14 procent klottrat (varav tre procent mer än tio gånger), vilket alltså är något lägre andel än bland eleverna som var bosatta i Stockholm.

⁸ Stadsdelarnas sociala tyngd har mätts med hjälp av indexet för social tyngd i Stockholms fördelningsnycklar. Stadens genomsnitt är 100. En stadsdel som har en siffra över 100 har mer sociala problem än staden i genomsnitt. På motsvarande sätt har en stadsdel med en siffra under 100 mindre sociala problem. Indexet är konstruerat med hjälp av följande information: utländska medborgare i åldern 0 till 19 år under perioden 1998–2000 (vikt 17,5%), ensamstående föräldrar med barn i åldern 0 till 17 år och med en årsinkomst under 120 000 under perioden 1997–1999 (vikt 28%), sammanboende med barn 0 till 17 år och en sammanlagt årsinkomst

senaste 12 månaderna⁹, respektive som klottrat mer än tio gånger¹⁰. Det var ungefär lika vanligt med klottrande elever i friskolor som i kommunala grundskolor. Det gäller både andelen som klottrat minst en gång och de som klottrat mer än tio gånger¹¹.

Tabell 2. Elevernas sociala bakgrund i årskurs 9 år 2002						
	<i>Hur ofta klottra/olaglig graffiti under de senaste 12 månaderna</i>					$\chi^2(4)$
	0 (n=4166)	1 – 2 (n=427)	3 – 5 (n=138)	6 – 10 (n=77)	11 - (n=187)	
Pojkar (%)	48	55	71	61	83	119,01 ^d
Ensamstående förälder (%)	38	43	51	43	57	37,69 ^d
Invandrabakgrund (%)	20	26	30	31	31	28,24 ^d
Minst en förälder arbetslös (%)	5	6	7	9	16	38,15 ^d
Båda föräldrar endast grundskola (%)	8	10	7	6	15	9,76 ^a

^a $p < .05$; ^b $p < .01$; ^c $p < .001$; ^d $p < .0001$

Gymnasieeleverna. Även gymnasieklottrarna var jämnt fördelade över stadsdelarna¹². Det fanns inget statistiskt säkerställt samband mellan stadsdelens sociala tyngd och hur många elever som klottrat minst en gång under de senaste 12 månaderna¹³, respektive som klottrat mer än tio gånger¹⁴.

Precis som bland eleverna i grundskolans år 9 var pojkar och elever som inte kände sig som svenskar överrepresenterade bland de klottrande eleverna (tabell 3). I motsats till grundskoleeleverna så fanns ingen tydlig skillnad mellan ungdomar som inte

under 160 000 under perioden 1997- 1999 (vikt 7%), sjukpenningförsäkrade 35 till 64 år med mer än 14 sjukdagar anmälda till försäkringskassan under perioden 1998 – 2000 (vikt 17,5%), ungdomar 15 till 20 år som åtalats eller fått åtalsunderlåtelse för brott enligt brottsbalken eller narkotikastrafflagen under perioden 1995 – 1999 (vikt 15%) samt elever utan betyg i ämnena matematik, svenska/svenska-2 och engelska under perioden 1999 – 2001 (vikt 15%). Ett nytt index räknas fram varje år.

⁹ $r(n = 18) = .00$, $p = .9791$

¹⁰ $r(n = 18) = .14$, $p = .5608$

¹¹ $\chi^2(1) = 0,38$, resp. 0,17, båda $p > .05$.

¹² Av de 352 elever som var bosatta i närkommuner till Stockholm men gick en Stockholmsskola hade 11 procent klottrat, varav två procent mer än tio gånger. Andelen som klottrat någon gång var således ungefär densamma som bland eleverna som var bosatta i Stockholm. $\chi^2(1) = .27$, $p = .2750$

¹⁴ $r(n = 18) = .04$, $p = .8605$

klottrat respektive de som klottrat när det gäller att ha ensamstående föräldrar, föräldrar som var arbetslösa respektive endast hade grundskoleutbildning.

Tabell 3. Elevernas sociala bakgrund i gymnasiet år 2 år 2002						
	<i>Hur ofta klottra/olaglig graffiti under de senaste 12 månaderna</i>					χ ² (4)
	0 (n=4260)	1 – 2 (n=249)	3 – 5 (n=64)	6 – 10 (n=31)	11 - (n=75)	
Pojkar (%)	45	66	70	88	79	106,27 ^d
Ensamstående förälder (%)	41	43	48	41	38	1,59
Invandrarbakgrund (%)	18	22	32	26	32	18,71 ^c
Minst en förälder arbetslös (%)	5	7	8	9	5	3,85
Båda föräldrar endast grundskola (%)	8	6	11	12	13	4,49

^a $p < .05$; ^b $p < .01$; ^c $p < .001$; ^d $p < .0001$

Kriminalitet

Grundskolelever. De elever som klottrat minst en gång det senaste året var mer kriminella än majoriteten av elever som aldrig klottrat (tabell 4)¹⁵. Det gäller samtliga typer av brott och oberoende av typ av analys. Det var exempelvis 20 gånger vanligare att de som klottrat mer än tio gånger hade rånat någon än de som aldrig klottrat. Andra exempel är att det var – beroende på hur många gånger man klottrat – mellan tre och åtta gånger vanligare med våldsbrott, mellan tre och sex gånger vanligare med inbrott/häleri och mellan tre och fyra gånger vanligare med stöld. När det gäller förekomsten av stöld förekom fyra frågor om olika typer av stöld i enkäten¹⁶.

När alla brottstyper sammanräknas visar resultaten att de flesta elever hade begått något brott. Det var bara en knapp tredjedel av de som aldrig klottrat som inte begått något annat brott. Bland eleverna som klottrat var det nästan ingen som inte begått något brott. När lindrigare brott som snatterier och tjuvåkning på SL exkluderas hade

¹⁵ För att underlätta läsandet av tabellerna redovisas inte statistiska värden. I samtliga fall har skillnaden mellan de fem grupperna (ingen gång, 1-2 gånger osv) varit statistiskt säkerställd.

¹⁶ De tre första frågorna rörde stöld av cykel/moped, bil/motorcykel respektive stöld ur någons ficka. Den fjärde frågan handlade om stöld av saker som inte ingick i de tre första frågorna. Även om den "ospecificerade" stöldfrågan utesluts (som kan handla om stöld av dyrbar sprayfärg) var det ändå väsentligt vanligare att de som klottrat hade stulit cyklar och mopeder, bilar och motorcyklar samt stulit ur någons ficka: sex procent av de som inte klottat, 28 procent (1 – 2 gånger), 40 procent (3 – 5 gånger), 54 procent (6 – 10 gånger) respektive 52 procent (11 gånger eller mer).

en av fyra av de som inte klottrat begått andra brott (figur 2). Bland klottrarna var det mellan 66 och 89 procent som begått andra brott (i genomsnitt 75 %).

Att klottrarna i högre utsträckning återfinns i samtliga brottskategorier säger inte något om hur *ofta* de begått brott. För att belysa det summeras det antal gånger som eleverna uppger att de gjort olika brott. I denna summering används det lägsta värdet i respektive svarsalternativ¹⁷, vilket gör att det handlar om en minimiskattning. I tabell 4 redovisas genomsnittligt antal brott. Resultaten visar att klottrarna begått väsentligt fler brott. Det handlar om mellan två gånger flera brott för de som klottrat 1 – 2 gånger till nästan sex gånger fler brott bland de som klottrat mer än tio gånger. Om snatteri och tjuvåkning på SL exkluderas blir skillnaden än mera dramatisk: mellan fem och tolv gånger fler brott bland klottrarna. Det ska observeras att antal klottertillfällen inte inkluderas i beräkningen.

Tabell 4. Kriminalitet under de senaste 12 månaderna (en gång eller oftare) hos grundskoleelever i årskurs 9 år 2002					
	<i>Hur ofta klottra/olaglig graffiti under de senaste 12 månaderna</i>				
	0 (n=4166)	1 – 2 (n=427)	3 – 5 (n=138)	6 – 10 (n=77)	11 - (n=187)
Snatteri/tjuvåkning på SL (%)	66	90	95	92	98
Inbrott/häleri (%)	10	34	54	55	61
Stöld ¹⁸ (%)	18	54	71	79	80
Våldsbrott ¹⁹ (%)	4	13	24	32	33
Rån (%)	1	6	12	16	20
Annan brottslighet ²⁰ (%)	15	46	64	68	77
Genomsnittl antal brott	6,4	15,1	23,7	26,9	37,2
Genomsnittl antal brott exkl. snatteri/tjuvåkn SL	1,8	6,1	13,7	16,2	23,4
Begått något brott (%)	70	94	98	97	99
Begått något brott exkl. snatteri/tjuvåkn SL (%)	25	66	80	84	89
Själv brottsoffer senaste läsåret (%)	17	28	31	34	38
Första brott före 13 år (%)	19	49	41	50	51
Äkt fast för polisen (%)	13	29	38	37	53

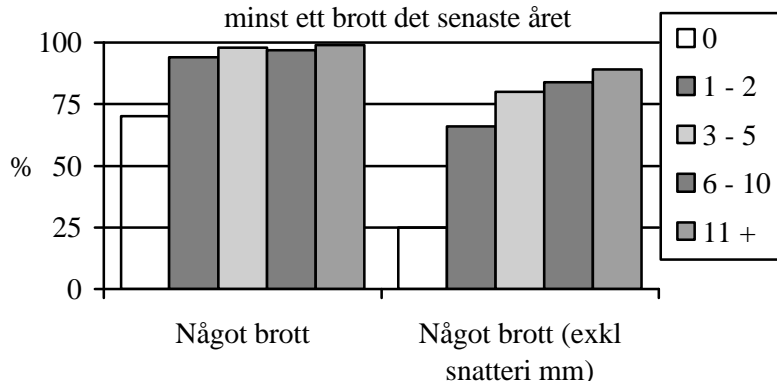
¹⁷ En elev som exempelvis uppger att han eller hon stulit en cykel eller moped 1 – 2 gånger och köpt något som var stulet 3 – 5 gånger får således summan 1 + 3 = 4 brottshandlingar.

¹⁸ Stulit cykel, moped, bil eller motorcykel, stulit ur någons ficka, stulit något annat som inte explicit efterfrågats.

¹⁹ Med avsikt slagit någon så att denne behövt uppsöka sjukvård + Tvingat till sig sex från någon.

²⁰ Burit vapen + annan brottslig handling

Figur 2. Andel av eleverna i grundskolan som begått minst ett brott det senaste året

De klottrande eleverna hade också debuterat tidigare med brottslighet. En tidig problemdebut är en allvarlig riskfaktor för framtida problem²¹. Klottrarna hade även åkt fast oftare. Det gäller framför allt de som klottrat mest.

Elever som klottrat var också oftare brottsoffer (rån, stöld, misshandel, våldtäkt). Även detta gäller främst de som klottrat mer än tio gånger. Det handlade framför allt om att de oftare själva blivit rånade respektive bestulna.

Gymnasieeleverna. Eleverna som gick i gymnasiet och som klottrat minst en gång under det senaste året var kraftigt överrepresenterade bland dem som begått olika typer av brott (tabell 5). I allt väsentligt var relationen mellan elever som aldrig klottrat och de som klottrat minst en gång densamma som bland eleverna i grundskolans år 9, men med en skillnad: av eleverna i gymnasiet hade något färre begått andra brott. För båda grupperna gäller således att klottrande elever som grupp betraktat var väsentligt mer kriminella än elever som inte klottrat²². De klottrande gymnasieeleverna är också överrepresenterade som brottsoffer (rån, stöld, misshandel, våldtäkt).

²¹ T ex Dawkins (1997); Gruber, DiClemente, Anderson & Lodicio (1996); Hawkins, Graham, Maguin, Abbott, Hill, & Catalano (1997); Simons-Morton, Haynie, Crump, Saylor, Eitel & Yu (1999); Stattin & Magnusson (1995).

²² Om den ”ospecificerade” stöldfrågan utesluts var det ändå vanligare att klottrarna stulit cyklar/mopeder, bilar/motorcyklar samt stulit ur någons ficka: fem procent av de som inte klottrat, 29 procent (1 – 2 gånger), 29 procent (3 – 5 gånger), 68 procent (6 – 10 gånger) respektive 42 procent (11 gånger eller mer).

Tabell 5. Kriminalitet hos gymnasieelever i år 2 år 2002 (en gång eller oftare)					
	<i>Hur ofta klottra/olaglig graffiti under de senaste 12 månaderna</i>				
	0 (n=4260)	1 – 2 (n=249)	3 – 5 (n=64)	6 – 10 (n=31)	11 - (n=75)
Snatteri/tjuvåkning på SL (%)	59	88	95	88	95
Inbrott/häleri (%)	11	39	43	63	67
Stöld (%)	10	45	43	69	58
Våldsbrott (%)	4	17	22	28	29
Rån (%)	1	7	8	19	21
Annan brottslighet (%)	16	51	54	72	74
Genomsnittligt antal brott senaste året	5,7	16,3	17,2	29,7	35,3
Genomsnittl antal brott exkl. snatteri/tjuvåkn SL	1,8	8,4	8,0	18,4	22,7
Begått något brott (%)	63	94	100	91	97
Begått något brott exkl. snatteri/tjuvåkn SL (%)	25	73	71	84	87
Själv brottsoffer senaste läsåret	18	30	34	41	43
Första brott före 13 år	19	49	41	50	51
Åkt fast för polisen	17	34	48	44	48

Erfarenheter av droger

Grundskolelever. De klottrande eleverna hade betydligt mer erfarenhet av alla typer av droger: tobak, snus, alkohol, lösningsmedel, narkotika och dopingpreparat (tabell 6): flera hade någon gång använt drogerna, de hade debuterat tidigare och flera hade konsumerat droger under den senaste månaden. Det var exempelvis mellan två och fyra gånger vanligare att de hade sniffat och mellan tre och fem gånger vanligare att de använt narkotika någon gång.

Var tredje elev som klottrat mer än tio gånger hade också varit berusad före 13 års ålder jämfört med sju procent av icke-klottrarna. En tidig alkoholdebut är även det en allvarlig riskfaktor för en framtida social problematik. Klottrarna hade också under det senaste läsåret i högre utsträckning haft professionella kontakter på grund av sitt drogbruk (Maria Ungdom, socialtjänsten, ungdomsmottagning, sjukvård).

Även om den tydligaste skiljelinjen gick mellan de som inte klottrat och de som klottrat minst en gång fanns också ett samband mellan hur många gånger eleverna klottrat och hur deras drogbruk såg ut – ju mer klotter desto mer droger. Bilden är

snarlik för alla typer av droger. Det kan åskådliggöras med andelen elever som använt någon drog (berusad, sniffat och/eller använt narkotika) den senaste månaden. Av de som inte klottrat hade ungefär en tredjedel använt någon drog, av de som klottrat en eller två gånger hade 61 procent använt någon drog och av de som klottrat mer än två gånger hade ungefär sju av tio använt droger.

Tabell 6. Drogvänor hos grundskolelever i årskurs 9 år 2002						
		<i>Hur ofta klottra/olaglig graffiti under de senaste 12 månaderna</i>				
		0 (n=4166)	1 – 2 (n=427)	3 – 5 (n=138)	6 – 10 (n=77)	11 - (n=187)
Tobak snus	Använt någon gång (%)	31	62	66	68	74
	Debut före 13 år (%)	10	28	33	30	38
	Dagligt bruk (%)	12	28	36	37	44
Alko- hol	Varit berusad någon gång (%)	58	84	80	88	88
	Debut före 13 år (%)	7	19	21	24	32
	Berusad senaste 4 veckorna (%)	35	59	63	67	74
Lösnings- medel	Sniffat någon gång (%)	8	19	29	37	35
	Debut före 13 år (%)	1	3	9	7	10
	Använt senaste 4 veckorna (%)	1	5	12	7	15
Narko- tika	Använt någon gång (%)	9	28	39	45	47
	Debut före 13 år (%)	0	0	3	3	6
	Använt senaste 4 veckorna (%)	2	8	16	15	22
Använt dopingmedel någon gång (%)		1	2	7	7	10
Använt sömn-/lugnande medel utan läkarrecept (%)		4	11	14	18	22
Använt läkemedel + alkohol i berusningssyfte (%)		7	22	28	26	25
Sniffat, berusad och/eller använt narkotika senaste månaden (%)		35	61	69	69	74
Professionell kontakt senaste läsår p g a droger (%)		5	12	20	16	23

Tabell 7. Drogvanor hos gymnasieelever år 2002						
		Hur ofta klottra/olaglig graffiti under de senaste 12 månaderna				
		0 (n=4260)	1 – 2 (n=249)	3 – 5 (n=64)	6 – 10 (n=31)	11 - (n=75)
Tobak snus	Använt någon gång (%)	48	69	75	88	76
	Debut före 13 år (%)	11	19	18	53	28
	Dagligt bruk (%)	23	35	43	59	55
Alko- hol	Varit berusad någon gång (%)	81	91	92	91	89
	Debut före 13 år (%)	6	14	14	19	21
	Berusad senaste 4 veckorna (%)	63	75	75	90	88
Lösning- medel	Sniffat någon gång (%)	7	19	29	28	37
	Debut före 13 år (%)	1	2	8	6	8
	Använt senaste 4 veckorna (%)	1	4	3	12	8
Narko-tika	Använt någon gång (%)	23	45	63	81	59
	Debut före 13 år (%)	0	2	3	3	4
	Använt senaste 4 veckorna (%)	6	16	18	53	32
Använt dopingmedel någon gång (%)		1	4	3	16	8
Använt sömn-/lugnande medel utan läkarrecept (%)		6	13	22	26	19
Använt läkemedel + alkohol i berusningssyfte (%)		9	20	22	41	6
Sniffat, berusad och/eller använt narkotika senaste månaden (%)		63	77	78	93	84
Professionell kontakt senaste läsår p g a droger (%)		5	4	4	3	8

Gymnasieeleverna. Drogvanorna är i allt väsentligt de samma för gymnasieeleverna som för grundskoleeleverna (tabell 7); det var vanligare bland elever som klottrat minst en gång det senaste året att ha debuterat tidigt, att ha använt droger någon gång samt att ha använt under den senaste månaden. Den viktigaste skillnaden mellan eleverna i grundskolan och i gymnasiet är att fler i gymnasiet hade varit berusade respektive använt narkotika den senaste månaden.

Skolsituation

Grundskolelever. De flesta elever trivdes i skolan, sade sig göra sitt bästa även vid svåra uppgifter och såg skolarbetet som meningsfullt (tabell 8). De klottrande grundskoleeleverna trivdes dock något sämre, gjorde inte sitt bästa lika ofta och upplevde inte skolarbetet lika meningsfullt. Gruppen som klottrat mest upplevde sig exempelvis dubbelt så ofta orättvist behandlad av lärare jämfört med de som inte alls klottrat och valde dubbelt så ofta att göra något annat vid tråkiga uppgifter.

De klottrande eleverna var också oftare sjuka samt skolkade och fuskade oftare. De som klottrat minst sex gånger var något oftare mobbade. Vidare hade dubbelt så många klottrande elever mobbat andra elever jämfört med icke-klottrare. Bland klottrarna var det vanligare att man inte hade fått betyg i ett eller flera av ämnena svenska, engelska och matematik den senaste terminen. Det sista gäller främst de som klottrat mest.

Gymnasieeleverna. De klottrande gymnasieeleverna trivdes något bättre än de klottrande grundskoleeleverna, de upplevde sig något mindre ofta som orättvist behandlade av lärarna, något färre beskrev att de ofta blir arga och irriterade i skolan, färre hade fuskat vid läxförhör eller prov, färre var mobbade och färre hade mobbat andra (tabell 9). I övrigt talar gymnasieelevernas värden för en något sämre skolanpassning; de gjorde något mindre ofta sitt bästa vid svåra uppgifter, något färre upplevde skolarbetet som meningsfullt, något flera väljer att göra något annat vid tråkiga arbetsuppgifter, flera hade skolkat och flera hade ofullständiga betyg. Relationen mellan de som aldrig hade klottrat och de fyra grupperna av klottrande elever var dock ungefär densamma som för grundskoleeleverna.

Tabell 8. Skolsituation hos grundskolelever i årskurs 9 år 2002 (%)					
	<i>Hur ofta klottra/olaglig graffiti under de senaste 12 månaderna</i>				
	0 (n=4166)	1 – 2 (n=427)	3 – 5 (n=138)	6 – 10 (n=77)	11 - (n=187)
Trivs i skolan	94	92	85	82	81
Gör sitt bästa även vid svåra uppgifter	89	80	69	76	61
Upplever sig orättvist behandlad av lärare	26	42	39	45	52
Skolarbetet är meningsfullt	71	56	52	57	55
Gör annat vid tråkiga arbetsuppgifter	30	46	53	61	58
Blir ofta arg och irriterad	48	65	58	65	67
Sjukfrånvarande senaste 10 veckorna	84	90	85	86	88

- varav minst 4 gånger	4	8	9	16	14
Skolkat hel dag under senaste 10 veckorna	28	45	51	64	58
- varav minst 4 gånger	6	15	20	28	28
Fuskat på läxförhör/prov det här läsåret	39	57	62	72	60
- varav minst 4 gånger	7	13	23	24	26
Upplevt sig mobbad det här läsåret	13	16	15	20	18
- varav en eller flera gånger i veckan	2	2	2	4	6
Mobbat/trakasserat andra elever detta läsar	15	33	42	45	39
- varav en eller flera gånger i veckan	1	3	7	7	12
Ofullständiga betyg föregående termin	10	13	15	16	29

Tabell 9. Skolsituation hos gymnasieeleverna år 2002					
	<i>Hur ofta klottra/olaglig graffiti under de senaste 12 månaderna</i>				
	0 (n=4260)	1 – 2 (n=249)	3 – 5 (n=64)	6 – 10 (n=31)	11 - (n=75)
Trivs i skolan	95	91	92	84	91
Gör sitt bästa även vid svåra uppgifter	82	70	71	69	64
Upplever sig orättvist behandlad av lärare	24	37	36	41	37
Skolarbetet är meningsfullt	66	53	48	56	50
Gör annat vid tråkiga arbetsuppgifter	42	57	60	50	61
Blir ofta arg och irriterad	57	52	43	52	53
Sjukfrånvarande senaste 10 veckorna	88	91	95	84	89
- varv minst 4 gånger	7	10	6	3	15
Skolkat hel dag under senaste 10 veckorna	56	72	70	83	76
- varav minst 4 gånger	17	26	28	42	28
Fuskat på läxförhör/prov detta läsår	33	48	46	58	51

- varav minst 4 gånger	5	10	14	16	22
Upplevt sig mobbad detta läsår	7	10	10	13	17
- varav en eller flera gånger i veckan	1	1	3	3	8
Mobbat/trakasserat andra elever detta läsår	8	25	27	37	29
- varav en eller flera gånger i veckan	1	5	6	13	11
Ofullständiga betyg föregående termin	13	15	13	23	28

Föräldra- och kamratrelationer

Grundskolelever. De klottrande elevernas föräldra- och kamratrelationer skiljer sig till en del – men i mindre utsträckning än för övriga jämförelser – från icke-klottrande elever (tabell 10). Det var exempelvis vanligare att de klottrande elevernas föräldrar hade dålig överblick över vad deras barn gör på helgerna. Det kan dock noteras att de flesta av de klottrande elevernas föräldrar tycks ha överblick över var barnen är på helger och vilka de umgås med.

Kamratrelationerna skulle kunna sammanfattas med ”kaka söker maka”. De klottrande eleverna umgås ofta med kamrater som själva har åkt fast för polisen, som använder olika droger och som mindre ofta är duktiga i skolan.

De klottrande eleverna har oftare en flick- eller pojkvän. De har också oftare haft samlag. Av de som debuterat sexuellt hade färre bland klottrarna använt preventivmedel vid det senaste samlaget

Gymnasieeleverna. De klottrande gymnasieelevernas föräldrelationer skilde sig endast marginellt från de icke-klottrande elevernas (tabell 11). De enda något så när tydliga skillnaderna är att de klottrande elevernas föräldrar mindre ofta visste var ungdomarna var på helgerna och att ungdomarna mindre ofta talade med sina föräldrar om problem. Samtidigt ska man ha i minnet att ungefär hälften av eleverna som inte klottrat inte heller talade med sina föräldrar om problem eller att deras föräldrar alltid visste var de var på helgerna.

De klottrande gymnasieelevernas kamratrelationer liknade grundskoleelevernas: de umgicks oftare med kamrater som själva har åkt fast för polisen, som använder olika droger och som mindre ofta är duktiga i skolan.

Tabell 10. Föräldra- och kamratrelationer (%) hos grundskolelever i årskurs 9 år 2002						
		<i>Hur ofta klottra/olaglig graffiti under de senaste 12 månaderna</i>				
		0 (n=4166)	1 – 2 (n=427)	3 – 5 (n=138)	6 – 10 (n=77)	11 - (n=187)
<i>Föräldra-relationer</i>	Bestämmer alltid själv hemkomst på kvällar	12	11	18	17	21
	Föräldrar vet alltid var på helgerna	58	34	26	22	29
	Brukar tala med föräldrar om problem	53	41	31	33	28
	Gör aldrig saker med föräldrar	7	10	15	13	23
	Föräldrar bjuder ofta på alkohol	2	3	7	8	9
	Minst en förälder med alkoholproblem	11	15	15	21	29
<i>Kamratrelationer</i>	En del/de flesta kamrater:					
	- är ute på stan om kvällarna	71	84	85	88	88
	- har åkt fast för polisen	21	47	54	58	68
	- är duktiga i skolan	92	82	78	74	70
	- är med i någon förening	73	70	66	60	68
	- röker tobak	52	75	78	86	84
	- dricker sig berusad på alkohol	65	84	87	90	92
	- använder narkotika	7	18	33	32	31
	- är ett eller flera år äldre	44	57	62	66	69
	Har haft samlag	29	48	53	55	60
	- varav ej preventivmedel	23	19	33	45	36
	Har haft pojkvän	23	27	39	32	32
	Saknar nära vän	22	22	19	26	26

Tabell 11. Föräldra- och kamratrelationer (%) hos gymnasieelever i årskurs 9 år 2002						
		<i>Hur ofta klottra/olaglig graffiti under de senaste 12 månaderna</i>				
		0 (n=4284)	1 – 2 (n=251)	3 – 5 (n=65)	6 – 10 (n=32)	11 - (n=76)
<i>Föräldra- Relationer</i>	Bestämmer själv hemkomst på kvällar	40	47	48	38	37
	Föräldrar vet alltid var på helgerna	60	35	31	28	42
	Talar med föräldrar om problem	54	37	46	29	33
	Talar om saker med föräldrar	7	11	14	6	14
	Föräldrar bjuder ofta på alkohol	9	12	15	19	20
	Minst en förälder med alkoholproblem	12	14	12	9	14
<i>Kamratrelationer</i>	En del/de flesta kamrater:					
	- är ute på stan om kvällarna	77	86	87	84	87
	- har åkt fast för polisen	22	50	47	73	56
	- är duktiga i skolan	90	84	80	81	78
	- är med i någon förening	68	64	75	61	54
	- röker tobak	65	79	92	93	86
	- dricker sig berusad på alkohol	84	92	94	93	86
	- använder narkotika	14	37	41	69	47
	- är ett eller flera år äldre	53	58	74	57	65
	Har haft samlag	63	75	81	76	84

- varav utan preventivmedel	21	27	27	36	32
Endast /eller pojkvän	32	30	26	34	37
Saknar nära vän	24	24	26	3	22

Överlappning mellan olika problembeteenden

Grundskolelever. Det fanns en viss överlappning av olika problembeteenden hos samma elev. En faktoranalys som baserades på samtliga 5 049 grundskoleelever (bilaga A) visar att de som ofta snattade/tjuvåkte med SL, också oftare brukade skolka från skolan, fуска i skolan samt mobba andra elever (faktor 1). De som använt narkotika ofta de senaste fyra veckorna hade också oftare begått andra allvarliga brott som exempelvis stöld, rån och inbrott (faktor 2). Slutligen fanns en grupp elever som bara var mobbade (faktor 3). Att berusa sig på alkohol och att ha sniffat samvarierade inte med dessa faktorer.

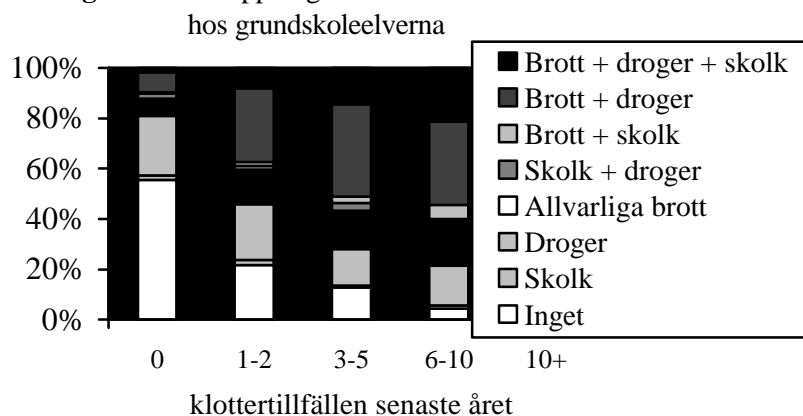
Fortsatta analyser visar att det fanns tydliga statistiska samband mellan de två första faktorerna och hur ofta eleverna klottrat (tabell 12). Ju mer eleverna uppgav att de klottrat, desto högre var sannolikheten att de (1) begått mindre allvarliga brott, skolkat, fuskat och mobbat andra i skolan, samt (2) att de begått allvarliga brott och använt narkotika de senaste fyra veckorna.

Tabell 12. Medelvärden (faktorpoäng) för de olika elevgrupperna samt F-värden för testningen av skillnaderna mellan grupperna						
Faktor:	Hur ofta klottra/olaglig graffiti under de senaste 12 månaderna					F(4,4450)
	0 (n=3172)	1 – 2 (n=384)	3 – 5 (n=120)	6 – 10 (n=70)	11 – (n=165)	
Mindre brott + skolk + fusk + mobbning	-0.19	0.43	0.97	1.33	2.02	608,00 ^d
Allvarliga brott + narkotika	-0.11	0.14	0.74	0.83	1.28	177,65 ^d
Mobbad	-0.01	0.02	0.06	0.12	0.15	1,84

^a $p < .05$; ^b $p < .01$; ^c $p < .001$; ^d $p < .0001$

Eftersom det finns ett tydligt samband mellan hur ofta eleverna klottrat och andra problembeteenden är det besvärligt att definiera gruppen klottrare; ska de som klottrat minst en gång kallas klottrare eller exempelvis endast de som klottrat elva gånger eller mer? För att ändå ge en uppskattning om hur riskbeteendena

Figur 4. Överlappning mellan riskbeteenden

överlappar varandra presenteras förekomsten av allvarliga brott under de senaste 12 månaderna, att eleven varit berusad, använt alkohol eller sniffat den senaste månaden samt om eleven skolkat minst fyra gånger under de senaste tio veckorna (figur 4).

Bland eleverna som inte klottrat det senaste året var det mer än hälften som vare sig skolkat eller använt droger den senaste månaden eller som begått allvarliga brott det senaste året. Det vanligaste riskbeteendet var att ha använt droger och det var bara ungefär en femtedel som hamnade i de andra kombinationerna. Bland klottrarna är bilden annorlunda. Där är det en minoritet som inte gjort något som kan betraktas som riskbeteenden – mellan en tjugondel och en femtedel. Om alla som klottrat minst en gång slås samman handlar det om 15 procent, eller ungefär en av sex. Ungefär lika många återfinns i samtliga riskgrupper – allvarliga brott, droger och skolk. En grov beskrivning av hur riskbeteenden samvarierar är att klottrarna består av en liten grupp som bara klottrar (ca 15 %) medan den stora majoriteten är belastad med en eller flera typer av mer eller mindre allvarliga riskbeteenden.

Gymnasieeleverna. De olika problembeteendena överlappade delvis varandra (bilaga A). I stort sett samma tre faktorer som erhöles i analysen av grundskoleleverna återkom i faktoranalysen för gymnasieeleverna ($N = 4\,740$): de som ofta snattade/tjuvåkte med SL, skolkade också oftare från skolan (faktor 1). De som oftare använt narkotika de senaste fyra veckorna hade oftare begått andra allvarliga brott som exempelvis stöld, rån och inbrott (faktor 2). Slutligen fanns en grupp elever som bara mobbade andra elever (faktor 3).

Det fanns en tydlig koppling mellan de tre faktorerna och hur ofta eleverna klottrat (tabell 13). Ju mer eleverna klottrat, desto högre var sannolikheten att de (1) begått mindre allvarliga brott och skolkat, (2) att de begått allvarliga brott och använt narkotika de senaste fyra veckorna; samt (3) att de mobbat andra elever.

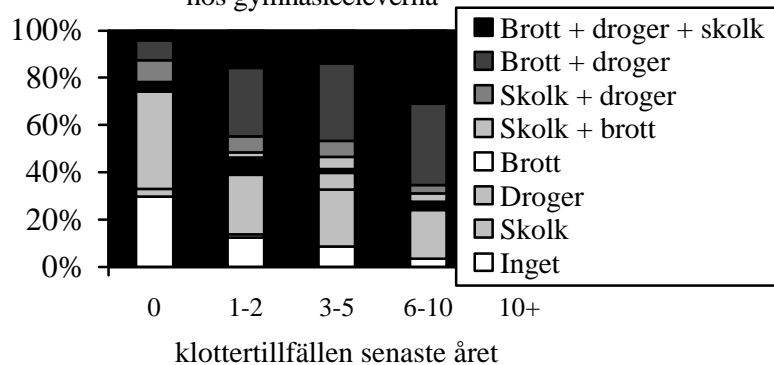
Tabell 13. Medelvärden (faktorpoäng) för de olika elevgrupperna samt F-värden för testningen av skillnaderna mellan grupperna						
<i>Faktor:</i>	<i>Hur ofta klottra/olaglig graffiti under de senaste 12 månaderna</i>					<i>F(4,4702)</i>
	0 (n=4260)	1 – 2 (n=249)	3 – 5 (n=64)	6 – 10 (n=31)	11 - (n=75)	
Mindre brott + skolk	-0,10	0,63	0,79	1,61	2,13	270,82 ^d
Allvarliga brott + narkotika	-0,08	0,45	0,55	1,20	1,83	144,10 ^d
Mobbat andra	-0,03	0,53	0,65	1,24	1,61	147,41 ^d

^a $p < .05$; ^b $p < .01$; ^c $p < .001$; ^d $p < .0001$

Överlappningen av olika riskbeteenden²³ visar att det bland eleverna som aldrig klottrat var ungefär en tredjedel som inte hade något riskbeteende och lika många som bara använt droger (figur 5). Endast en mindre grupp hade begått allvarliga brott (eller brott i kombination med skolk och droger), drygt en tiondel. Bland klottrarna är bilden annorlunda. Där har en minoritet inte gjort något som kan betraktas som ett riskbeteende. Om alla som klottrat minst en gång slås samman handlar det om nio procent som saknar riskbeteenden.

²³ Allvarliga brott under de senaste 12 månaderna, om eleven varit berusad, använt alkohol och/eller sniffat den senaste månaden samt om eleven skolkat minst fyra gånger under de senaste tio veckorna.

Figur 5. Överlappning mellan riskbeteenden
hos gymnasieeleverna

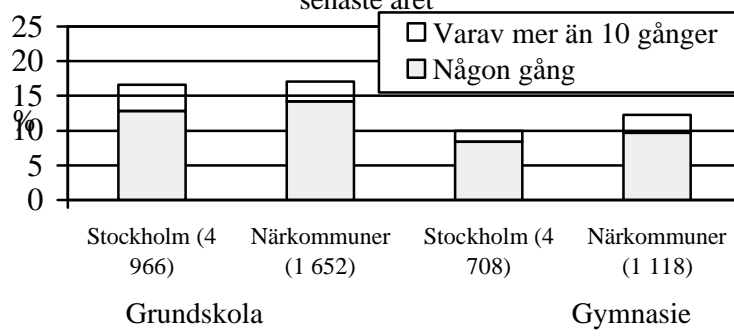

Stockholm och sex närkommuner

Resultaten från de sex närkommuner²⁴ till Stockholm som också medverkat i 2002 års droginventering visar att andelen grundskoleelever som klottrat vid minst ett tillfälle var ungefär densamma i Stockholm och närkommunerna medan det var något fler gymnasieelever i närkommunerna som klottrat än i Stockholm (figur 5). Även andelen som klottrat mer än tio gånger var ungefär lika stor i Stockholm som i närkommunerna. Antalet elever som resultaten baseras på anges inom parentes i figuren.

²⁴ Ekerö, Haninge, Huddinge, Solna, Sundbyberg och Södertälje.

Figur 5. Andel elever som klottrat under det senaste året

DISKUSSION

Resultaten från drog- och riskbeteendinventeringen år 2002 visar att:

- ? 16 procent av eleverna i årskurs 9 i Stockholms grundskolor och nio procent av eleverna i gymnasiet år 2 har klottrat/olaglig graffiti under det senaste året.
- ? Relativt få – knappt fyra procent av eleverna i grundskolans år 9 och två procent av eleverna i gymnasiet år 2 – hade klottrat/olaglig graffiti mer än tio gånger.
- ? Klottrarna fanns i Stockholms alla stadsdelar, i alla familjetyper, socialgrupper och olika typer av social bakgrund. I jämförelse med andra studier av kriminella ungdomar liknar klottrande elever mer ett tvärsnitt av stockholmsungdomar vad gäller social bakgrund.
- ? Den viktigaste skiljelinjen i förekomsten av problembeteenden finns mellan elever som aldrig klottrat och de som klottrat minst en gång under det senaste året. Samtidigt hade elever som oftare klottrat mer problembeteenden än de som klottrat mindre ofta.
- ? Klottrande elever var som grupp betraktat avsevärt mer kriminella än icke-klottrare. Det gäller alla typer av undersökta brott (både mindre allvarliga och allvarigare), mängden brott, andel som debuterat tidigt med brottslighet och andel som åkt fast för polisen. Ungdomar som klottrat var också oftare själva offer för brottslighet.
- ? Klottrarna var högkonsumenter av olika typer av droger (tobak, alkohol, lösningsmedel, narkotika, doping). De var även överrepresenterade bland de som debuterat tidigt med droger, en faktor som kraftigt ökar risken för framtida drogproblem.
- ? Klottrande elever trivdes något sämre i skolan, upplevde sig ha mindre kontroll över sin situation i skolan, hade mindre uthållighet, var oftare arga och irriterade, skolkade och fuskade oftare i skolan samt mobbade oftare andra och blev själva oftare mobbade. Bland eleverna som klottrat fanns även flera som saknar betyg i kärnämnen svenska, engelska och matematik.
- ? Ungefär en sjättedel av klottrarna har i huvudsak bara klottrat, förutom mindre allvarliga brott som snatteri och tjuvåkning på SL. Övriga var belastad med en eller flera typer av mer allvarliga riskbeteenden.
- ? Det var ungefär lika vanligt att stockholmselever klottrat som elever i fem näraliggande kommuner till Stockholm.

Sammanfattningsvis visar resultaten att klottrande elever som grupp är kraftigt överrepresenterade i alla typer av undersökta problembeteenden. Hittar man en elev i grundskolans år 9 eller gymnasiet år 2 som klottrar – oavsett om det är första gången eller om det skett tidigare – talar dessa resultat för att den ungdomen redan begått flera allvarliga brott (ffa inbrott och stölder men även våldsbrott och rån), använder olika droger regelbundet (ffa alkohol men även narkotika och lösningsmedel) samt har en sämre skolanpassning (bl a i form av skolk och fusk). Det är också betydligt vanligare

än normalt att klottrande elever hade debuterat tidigare med brott och droger, i sig en allvarlig riskfaktor för en fortsatt asocial karriär²⁵. Det var endast en mindre grupp bland ungdomarna som klottrat – ungefär var sjätte bland de i grundskolan och var tionde i gymnasiet – som inte var kända för andra problembeteenden. Resultaten kan alltså tolkas som att klottrande elever som grupp betraktat inte i första hand ska betraktas som (blivande) konstnärer utan snarare som ungdomar som påbörjat en asocial karriär.

Resultatens tillförlitlighet

Undersökningens styrka är att den omfattar de flesta stockholms elever i årskurs nio och i gymnasiet år 2. Beroende på hur man räknar bygger resultaten på tre fjärdedelar av alla stockholms elever i grundskolans årskurs 9 respektive gymnasiet år 2, på 80 procent av eleverna i skolor som erbjudits medverkan eller på cirka 90 procent när hänsyn tagit ett uppskattade registerfel.

Resultatens trovärdighet stärks av att resultaten från grundskolans år 9 respektive gymnasiet år 2 är i stort sett identiska. Klottrarna i både grundskolan och i gymnasiet skiljde sig från icke-klottrarna på ungefär samma sätt. Resultatens värde stärks ytterligare av att den dels beskriver elevernas sociala och personliga bakgrund, dels omfattar flera problemområden; brottslighet, droger samt skolanpassning. Vad gäller kriminaliteten kan det vara värt att notera att de klottrande eleverna var väsentligt mer kriminellt belastade inom samtliga redovisade brottsområden (rån, stölder etc). Resultaten visar också att betydligt fler av de klottrande eleverna hade stulit bilar, cyklar samt stulit ur fickor. Deras stölder handlar således inte enbart om stöld av dyra språktyper. En tydlig begränsning mot den här typen av drogvaneundersökningar är att ungdomar inte svarar sanningsenligt, till exempel att de överdriver sin brottslighet och sin drogkonsumtion. Den vanliga bedömningen bland forskare är dock att tillförlitligheten är god²⁶. Bland annat visar forskning att det finns hög överensstämmelse mellan självdeklarerade data från enkäter och uppgifter från andra källor om samma individ, exempelvis lärare, föräldrar och kriminalregister. Vidare finns god överensstämmelse mellan självrapporterad brottslighet i tonåren och registrerad kriminalitet i vuxen ålder, liksom att upprepade undersökningar med samma individer ger få motsägelsefulla resultat²⁷. Ett exempel är Andersson, Magnusson och Bergmans (1983) studie av niondeklassares berusningsfrekvens. Eftersom frågorna ställdes vid flera tillfällen gavs möjlighet att undersöka förekomsten av motsägelsefulla svar. Om en elev vid tillfälle A uppger att han eller hon använt alkohol bör samma svar ges vid ett senare tillfälle B. Endast två procent av svaren var icke överensstämmande. Undersökningen visade att även de elever som hade den högsta berusningsfrekvensen

²⁵ Brottsförebyggande rådet (2001).

²⁶ Se t ex Brottsförebyggande rådet (2000b).

²⁷ Andersson (1988); Andersson, Magnusson och Bergman (1983); Campanelli, Dielman & Shope (1987); Johnson & Mott (2001); Siddiqui, Mott, Anderson & Flay (1999)

hade god överrensstämmelse mellan undersökningstillfällena. Författarna drar slutsatsen att social önskvärdhet från vuxenvärlden inte tycks ha påverkat eleverna att underrapportera. De svarande tenderade att beskriva sina kamraters alkoholvanor som mer omfattande än sina egna vilket pekar på att det inte heller förekom överrapportering.

Man ska också komma ihåg att det inte finns någon datainsamlingsmetod som är helt tillförlitlig när det gäller att undersöka beteenden som är förbjudna eller som ligger i gråzonen för att vara det. Officiell statistik om ungdomskriminalitet eller omhändertaganden på grund av drogbruk har brister, främst avseende de åldersgrupper som de omfattar och att de endast omfattar en mindre andel av alla brott som begås eftersom kriminalitet inte registreras före 15 års ålder.

Även om metoden anses vara relativt tillförlitlig ska det inte tolkas som att den information som ungdomar lämnar är helt korrekt. Ungdomarnas uppgifter om sina riskbeteenden är inte detsamma som deras faktiska riskbeteenden. Det finns två typer av möjliga fel: under- och överrapportering. Underrapportering avser att ungdomarna inte uppger alla riskbeteenden. Det är exempelvis möjligt att de är mindre benägna att uppge att de använt narkotika jämfört med andra droger eftersom narkotika är en mindre socialt acceptabel drog än exempelvis tobak och alkohol. Det gäller också riskbeteenden som en ungdom kan tycka är pinsamma, till exempel oskyddad sex. Uppgifter om att en viss typ av riskbeteende förekommit är i allmänhet mer tillförlitliga än uppgifter om hur många gånger det skett. Det gäller i synnerhet i de fall ungdomen har utfört riskbeteendet många gånger och rimligen kan ha svårt att minnas det exakta antalet.

Det andra problemet i självrapporteringsstudier är överrapportering. Det finns två bakgrunder till överrapportering. Den första är att ungdomar överdriver sina riskbeteenden på grund av minnesfel eller på grund av att de gärna vill rapportera händelser som inte ryms inom det tidsintervall som anges i undersökningen. I enkäten ställdes exempelvis frågan om eleven varit mobbad under det aktuella läsåret. En elev som varit mobbad under tidigare läsår kan ändå rapportera att hon eller han varit mobbad, eftersom det kan vara en känslomässigt viktig sak att påtala. Den andra bakgrunden till överrapportering är att ungdomar på skoj uppger att de har haft olika riskbeteenden. Ofta kan dessa ungdomar upptäckas och uteslutas ur undersökningsmaterialet eftersom det rör sig om så uppenbara överdrifter eller då svar om samma företeelse är motsägelsefulla. Av enkäterna uteslöts knappt en procent grund av det skälet.

Frågor som undersökningen inte besvarar. Eftersom denna studie inte planerats för att specifikt studera klottrande elever finns en rad begränsningar. För det *första* är det endast elever i grundskolans år 9 och gymnasiet år 2 som besvarat enkätfrågor. Resultaten säger således ingenting om yngre respektive äldre klottrande elevers brottslighet, drogvänor eller skolanpassning.

För det *andra* ger studien inget svar på varför det var vanligare att grundskoleleverna hade klottrat än eleverna i gymnasiet. Det finns minst tre konkurrerande förklaringar till den skillnaden: (a) att det är vanligare med klotter

bland grundskolelever i år 9 än bland elever i gymnasiet år 2, (b) att det blivit vanligare med åren (så att flera som gick årskurs 9 våren 2002 klottrat än de som gick i årskurs 9 år 2000 – dvs. de som nu går i gymnasiet år 2) eller (c) att de elever som går i gymnasiet år 2 utgör en selekterad grupp (alla går inte i gymnasiet) relativt de som går grundskolan.

För det *tredje* kan resultaten inte användas för att diskutera om klottret har ökat eller minskat i omfattning över tid eller om Stockholm skiljer sig från resten av Sverige. På grund av skillnader i metodik går det inte att jämföra resultaten med 2000 års drog- och riskbeteendeeinventering i Stockholm. År 2000 frågades om eleverna klottrat eller gjort olaglig graffiti, men utan angiven tidsperiod (dvs. från födelsen och framåt) och endast med svarsalternativen ja eller nej. Av eleverna som då gick i grundskolan uppgav 23 procent att de klottrat och av eleverna i gymnasiet 22 procent. Rings riksrepresentativa studie av elever i årskurs 9 från åren 1997 och 1999 går inte heller enkelt att använda för en jämförelse²⁸ eftersom de resultaten baseras på en separat fråga om klotter och en om olaglig graffiti. Däremot använde Ring (1999) samma kombinerade fråga om klotter och graffiti som använts i denna stockholmsundersökning. Enligt Ring uppgav 31 procent av pojkarna år 1995 att de hade klottrat/graffiti och 32 procent av flickorna. Av pojkarna var det 6,5 procent som klottrat mer än tio gånger och av flickorna 6,2 procent. I jämförelse med det har således väsentligt färre elever klottrat i Stockholm 2002. Det skiljer dock sju år mellan undersökningarna, varför det inte är självklart att situationen ser lika ut idag i landet.

För det *fjärde* går det inte – på grund av enkätfrågans utformning – att skilja på elever som enbart eller i huvudsak klottrar så kallade ”tags” eller andra ord med tusch (”klotter”) eller sprayfärg respektive målat större graffitimålningar med flera sprayfärger (”graffiti”). Enligt Brottsförebyggande rådets (2000b) representativa studie av elever i grundskolans år 9 hade 97 procent av eleverna som målat graffiti även klottrat. Det betyder att i stort sett alla som gjort graffiti också har klottrat men att inte alla som klottrat har gjort graffiti. Det kan alltså vara så att klottrare väsentligt skiljer sig från graffiti-målare i kriminalitet, droger och skolanpassning.

För det *femte* skiljer den använda skalan inte på elever som klottrat drygt tio gånger och de som klottrat väsentligt mer²⁹ (t ex 100 gånger) eftersom alla som klottrat mer än tio gånger hamnar i samma grupp. Det är möjligt att de som klottrat extremt mycket skiljer sig från de som exempelvis klottrat 15 – 20 gånger under det senaste året. Uppgiften om hur många gånger ungdomarna klottrat kompliceras ytterligare av att det inte framgår vilken exakt tidsperiod som uppgifterna avser. Det kan exempelvis vara så att de som klottrat 3 – 5 gånger ”debuterade” strax före enkäten besvarades och att de skulle ha angett alternativet ”mer tio gånger” om de fått besvara enkäten en vecka senare.

²⁸ Ring (1999); Brottsförebyggande rådet (2000b).

²⁹ Svarsalternativen var ingen gång, 1 – 2 gånger, 3 – 5 gånger, 6 – 10 gånger samt mer än 10 gånger.

Till sist säger resultaten inte heller något om att klotter leder till annan brottslighet, drogbruk eller andra asociala beteenden. Undersökningen visar att klotter samvarierar med andra problembeteenden. Om detta samband är kausalt eller om sambandet beror på att det finns en bakomliggande faktor som påverkar klotter, annan kriminalitet, drogbruk samt andra asociala beteenden återstår att undersöka. Överrepresentationen av ungdomar som debuterat tidigt med brottslighet och droger antyder exempelvis att ungdomar som klottrat skiljer sig från ungdomar normalt. För att undersöka hur klotter är relaterat till fortsatt kriminalitet krävs en longitudinell studie som följer elever som klottrat över tid för att se hur deras kriminalitet förändras. En studie av Shannon (2001) talar för att många unga klottrande elever inte fortsätter med grövre brott när de växer upp. Shannon har granskat den fortsatta kriminaliteten hos 70 stockholmsungdomar som vid 13 eller 14 års ålder gripits för klotter. Efter nästan fem år hade knappt hälften av dem (44 %) till synes upphört med all brottslighet; de hade inte lagförts för nya brott. En mindre grupp (17 %) har i stort sett enbart lagförts för fortsatt klotter medan övriga har antingen lagförts för både klotter och allvarliga brott (10 %) eller endast allvarliga brott (29 %).

Förebyggande arbete mot klotter

Undersökningen har inte granskat hur klotter och olaglig graffiti ska motverkas, vare sig det gäller hur man bäst ska förhindra nyrekrytering av klottrande elever eller hur "etablerade klottrare" ska motiveras att upphöra med att klottra. Tidigare forskning om brottsförebyggande arbete ger dock en viss vägledning eftersom majoriteten av klottrarna är väsentligt mer asociala än vad ungdomar i dessa åldrar normalt är. Det som kännetecknar ett förhållandevis effektivt förebyggande arbete mot ungdomskriminalitet bör således också gälla mot klotter.

Motverka nyrekrytering. Idag finns en omfattande internationell och svensk forskning som ger en relativt samstämmig bild av hur brottsförebyggande arbete bör organiseras³⁰. Forskningen visar att preventivt arbete har bäst möjligheter att lyckas när:

1. det har en genomtänkt teori som bygger på ett omfattande empirisk underlag
2. det vänder sig till yngre barn snarare än till äldre
3. det inriktas mot mindre allvarliga riskbeteenden och inte bara mot allvarliga
4. det fokuserar på flera risk- och skyddsfaktorer samtidigt snarare än endast en eller några få
5. insatserna pågår minst ett år.

Genomtänkt teori. Preventiva program som har en genomtänkt teori som baseras på en omfattande empiri har i utvärderingar visat sig lyckas bättre. En förklaring till att de programmen är mer framgångsrika är att de fokuserar på relevanta och konkreta mål (t

³⁰ Andreasson (2002); Ferrer-Wreder, Stattin, Lorente, Rubman & Adamson (in prep); Loeber & Farrington (1998); Tremblay & Craig (1995).

ex utveckla ungas sociala förmågor snarare än att försöka påverka deras attityder). En tydlig teori gör även arbetet mindre påverkbart av nya trender som kommer och går.

Tidiga insatser. Tidigare forskning visar att preventivt arbete har bäst möjligheter att lyckas när det vänder sig till yngre barn snarare än till äldre. Ungdomar som begår allvarliga brott och som har ett avancerat drogbruk har ofta tidigt visat tecken på disciplinproblem i hemmet och skolan. Förskollärare och lärare beskriver ofta dessa ungdomar som okoncentrerade och bråkiga samt att de haft svårt att anpassa sig till förskolan eller skolan. Om dessa elever kan få tidigt stöd i sin situation kan man förhindra att eleven förlorar intresset för skolan och förlorar kamrater som fungera som ett positivt stöd, faktorer som kan förstärka en asocial karriär.

Fokus på mindre allvarliga problem. Det finns en omfattande empirisk forskning som visar att ungdomar med bristande social anpassning (t ex kriminalitet, drogbruk) långt tidigare visat sig ha bristande sociala förmågor, bristande förmåga att fatta rationella beslut, bristande empatisk förmåga samt dålig självkontroll. Preventionsprogram som tränat dessa förmågor hos barnen har visat sig vara effektiva när det gäller att minska risken för framtida allvarliga sociala problem som kriminalitet och ett avancerat drogbruk³¹. Framgångsrik färdighetsträning bygger i allmänhet på social inlärningsteori där viktiga inslag är rollspel, modellering, feedback, förstärkning och hemövningar.

Flera parallella insatser. Preventivt arbete ger bättre effekt ju flera preventiva insatser som kan mobiliseras. Områden av vikt är hemmet, skolan, fritiden och närsamhället. Om alla eller flera av dessa områden fungerar förebyggande tillsammans minskar risken kraftigt för en asocial utveckling hos den enskilde ungdomen.

Familjen, och då främst föräldrarna, är den viktigare skyddsfaktorn när det gäller att ge barn och unga en god uppväxt också under tonåren³². Kerr, Stattin och Trost (1999) menar att föräldrar främst kan förebygga att deras barn utvecklar en social problematik genom att bygga upp en bra relation till barnen. Till det hör att skapa en struktur för barnen och att odla kunskap om vad barnen gör på egen hand. Det måste börja tidigt. Att plötsligt öka kontrollen när barnen kommer upp i tonåren är inte någon garanti mot riskbeteenden hos ungdomen. Det gäller att ständigt ha goda relationer, till exempel göra roliga saker tillsammans. Då kommer barnen också att berätta om sina aktiviteter utanför hemmet, vilket ger föräldrarna en möjlighet att intervensera och stödja när den unges riskbeteenden kan betraktas som ”icke önskvärda”.

Alla barn går i skolan. Skolan erbjuder således en möjlighet att hjälpa barn om den fungerar bra. Den innebär också ett hot om den fungerar dåligt. Vi vet exempelvis att

³¹ Wilson & Lipsey (2000).

³² Abdelrahman, Rodriguez, Ryan, French & Weinbaum (1998); Barnes & Farrell (1992); Bogenschneider, Wu, Raffaelli & Tsay (1998); Brody, Flor, Hollett-Wright, McCoy & Donovan (1999); Engels, Knibbe, De Vries, Drop & van Breukelen (1999); Pilgrim, Luo & Urberg (1999).

elever som har inlärningsproblem oftare får sociala problem när de blir äldre. Vi vet också att elever som har sämre sociala förmågor befinner sig i riskzonen. Områden som skolan kan arbeta med är att underlätta för elever att lära sig, att använda tydliga normer (t ex mot mobbning) samt individuell färdighetsträning (t ex verbal konfliktlösning istället för fysisk).

Många ungdomar behöver hjälp att utveckla kunskap och färdigheter som ger dem möjlighet att umgås med andra och delta i aktiviteter. Exempel på detta är att bli aktiva i lokalsamhället, i lokala föreningar och klubbar. Forskning visar att ungdomar som deltar i organiserade aktiviteter är mindre aggressiva och antisociala än de som saknar organiserad fritidssysselsättning.

Lokalsamhället spelar självklart också en viktig roll. Ett närsamhälle som relativt enkelt tillhandahåller droger till ungdomar är exempelvis ett dåligt närsamhälle ur ett preventivt perspektiv. Ett närsamhälle som kännetecknas av en vuxenvärld som inte bryr sig om normbrott (t ex accepterar förstörelse, klotter) är inte heller bra ur ett preventivt perspektiv.

Långvariga insatser. Även om samhället satsar stora resurser på förebyggande arbete kan man ändå bara nå ungdomarna en begränsad tid. Bakgrunden till ungdomarnas problem har dessutom i allmänhet en lång förhistoria, där olämpliga föräldrarelationer, långvariga misslyckanden i skolan eller med kamraterna kan leda fram till en asocial karriär. Kortvariga insatser har därför knappast stora chanser att lyckas, framför allt eftersom det kan vara svårt att förhindra ett fortsatt inflytande av riskfaktorer.

Motivera klottrande elever att upphöra med klotter. Så vitt känt saknas det vetenskaplig kunskap om effektiva vägar att förmå klottrande ungdomar att sluta klottra. Det gör det svårt att ge förslag på riktlinjer för ett effektivt förebyggande arbete. Visserligen finns det idag en allt mer omfattande forskning om vad som är mer effektivt än annat när det gäller exempelvis grovt kriminellt belastade ungdomar, men det är inte självklart att dessa insatser även fungerar på klottrande ungdomar.

När det gäller rehabiliterande insatser mot allvarligt kriminella ungdomar visar vetenskapliga utvärderingar på begränsade framgångar. Forskning från främst USA (Lipsey & Wilson, 1998) visar att de interventioner som ger effektiva och långsiktiga resultat i behandling av kroniska våldsbenägna ungdomsbrottslingar är insatser som angriper flera av ungdomars riskbeteenden och problemområden samtidigt. Utan någon behandling döms 50 procent av grova ungdomsbrottslingar för nya brott inom ett år³³. Bäst resultat nås med beteendeträning av olika sociala färdigheter som kan minska andelen till 30 procent. Något sämre resultat (40 procent begår nya brott) nås exempelvis om den unge får ett arbete eller deltar i familjeterapi. Insatser som förefaller helt sakna positiva effekter är utmanande verksamheter som

³³ Även svenska utvärderingar visar att det är svårt att förmå unga kriminella att upphöra med brottslighet: Hansson, Cederblad & Höök (2000); Levin, (1998); Puhakka (2001); Sarnecki (1992); Sundell, Nyman & Alvasdotter (2000).

vildmarksäventyr eller avskräckande program (exempelvis att låta ungdomar träffa och ha samtal med äldre brottslingar på en anstalt). Yrkesinriktade kurser utan egentligt arbete är också i princip verkningslösa.

REFERENSER

- Abdelrahman, A. I., Rodriguez, G., Ryan, J. A., French, J. F. & Weinbaum, D. (1998). The epidemiology of substance use among middle school students: the impact of school, familial, community and individual risk factors. Journal of child & adolescent substance abuse, 8, 55-75.
- Andersson, T. (1988). Alkoholvanor i ett utvecklingsperspektiv (avhandling). Stockholms Universitet: Psykologiska institutionen.
- Andersson, T., Magnusson, D. & Bergman, L R. (1983). Självrapporterad berusningsfrekvens i tonåren. Grundläggande resultat och kvalitetsproblem (IDA-rapport 56). Stockholms Universitet: Psykologiska institutionen.
- Andreasson, S. (red.) (2002). Den svenska supen i det nya Europa. Nya villkor för alkoholprevention: en kunskapsöversikt. Stockholm: Svenska Folkhälsoinstitutet
- Barnes, G. M. & Farrell, M. P. (1992). Parental support and control as predictors of adolescent drinking, delinquency, and related problem behavior. Journal of marriage and the family, 54, 763-776.
- Bogenschneider, K., Wu, M-y., Raffaelli, M. & Tsay, J. C. (1998). Parent influences on adolescent peer orientation and substance use: The interface of parenting practices and values. Child development, 69, 1672-1688.
- Brody, G. H., Flor, D. L. Hollett-Wright, N., McCoy, J. K. & Donovan, J. (1999). Parent-child relationships, child temperament profiles and children's alcohol use norms. Journal of studies of alcohol, 13, 45-51.
- Brottsförebyggande rådet (2000a). Strategiska brott. Vilka brott förutsäger en fortsatt brottskarriär? (BRÅ-rapport 2000:3). Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet (2000b). Stöld, våld och droger bland pojkar och flickor i årskurs nio (BRÅ-rapport 2000:17). Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet (2001). Kriminell utveckling. Tidiga riskfaktorer och förebyggande insatser (BRÅ-rapport 2001:15). Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Campbell, P. C., Dielman, T.E. & Shope, J. T. (1987). Validity of adolescents' self-reports of alcohol use and misuse using a bogus pipeline procedure. Adolescence, 22, 7-22.
- Dawkins, M. P. (1997). Drug use and violent crime among adolescents. Adolescence, 32, 396-405.
- Ferrer-Wreder, L., Stattin, H., Lorente, C. C., Rubman, J. & Adamson, L. (in prep.). Early prevention and promotion: A review and resource guide. Opublicerat manus.
- Gruber, E., DiClemente, R. J., Anderson, M. M. & Lodico, M. (1996). Early drinking onset and its association with alcohol use and problem behavior in late adolescence. Preventive medicine, 25, 293-300.
- Hansson, K., Cederblad, M. & Höök, B. (2000). Funktionell familjeterapi. En behandlingsmetod vid ungdomskriminalitet. Insänt för publicering i Socialvetenskaplig tidskrift.

- Hawkins, J. D., Catalano, R. F. & Miller, J. Y. (1992). Risk and protective factors for alcohol and other drug problems in adolescence and early adulthood; Implications for substance abuse prevention. Psychological bulletin, 112, 64-105.
- Hawkins, J. D., Graham, J. W., Maguin, E., Abbott, R., Hill, K. G. & Catalano, R. F. (1997). Exploring the effect of age on alcohol use initiation and psychosocial risk factors on subsequent alcohol misuse. Journal of studies on alcohol, 58, 280-290.
- Johnson, T. P. & Mott, J. A. (2001). The reliability of self-reported age of onset of tobacco, alcohol and illicit drug use. Addiction, 96, 1187-1198.
- Kerr, M., Stattin, H. & Trost, K. (1999). To know you is to trust you: parent's knowtrust is rooted in child disclosure of information. Journal of adolescence, 22, 737-752.
- Levin, C. (1998). Uppfostringsanstalten. Om tvång i föräldrars ställe. (Lund studies in social welfare XX). Lund: Arkiv förlag.
- Lipsey, M. W. & Wilson, D. B. (1998). Effective intervention for serious juvenile offenders. Ingår i R. Loeber & D. P. Farrington (red.), Serious & violent juvenile offenders. Risk factors and successful interventions. London: Sage.
- Loeber, R. & Farrington, D. P. (1998). Conclusions and way forward. Ingår i R. Loeber & D. P. Farrington (red.), Serious & violent juvenile offenders. Risk factors and successful interventions. London: Sage.
- Mahoney, J. L., Stattin, H., & Magnusson, D. (2001). Youth leisure activity participation and individual adjustment: The Swedish youth recreation center. International Journal of Behavioral Development.
- Pilgrim, C., Luo, Q. & Urberg, K. A. (1999). Influence of peers, parents, and individual characteristics on adolescent drug use in two cultures. Merrill-Palmer quarterly, 45, 85-107.
- Puhakka, O. (2001). Den våldsrelaterade ungdomskriminaliteten i Stockholm. Åtgärder och insatser (FoU-rapport 2001:9). Stockholms socialtjänstförvaltning: FoU-enheten.
- Ring, J. (1999). Hem och skola, kamrater och brott (akademisk avhandling för filosofie doktorsexamen). Stockholms universitet: Kriminologiska institutionen.
- Sarnecki, J. (1992). Uppföljning och utvärdering av de särskilda ungdomshemmen (§ 12-vården) samt Drevvikens ungdomshem. Stockholms läns landsting.
- Shannon, D. (2001). Graffiti and adolescent delinquency. An analysis of short term career trajectories (rapport 2001:3). Stockholms universitet: Kriminologiska institutionen.
- Siddiqui, O., Mott, J. A., Anderson T.L., & Flay B.R. (1999) Characteristics of inconsistent respondents who have "ever used" drugs in a school-based sample. Substance Use & Misuse, 34, 269-295.
- Simons-Morton, B., Haynie, D. L., Davis Crump, A. Saylor, K. E., Eitel, P. & Yu, K. (1999). Expectancies and other psychosocial factors associated with alcohol use among early adolescent boys and girls. Addictive behaviors, 24, 229-238.

- Stattin, H. & Magnusson, D. (1995). Onset of official delinquency. Its co-occurrence in time with educational, behavioral, and interpersonal problems. Brit J Criminol, 35, 417-449.
- Sundell, K., Nyman, M. & Alvasdotter, A. (2000). Mellanvård för kriminella ungdomar. En studie av 133 ungdomar fem år efter avslutad mellanvård (FoU-rapport 2000:1). Stockholms socialtjänstförvaltning: Forsknings- och Utvecklingsenheten.
- Tremblay, R. E. & Craig, W. M. (1995). Developmental crime prevention. Ingår i M. Tonry & D. P Farrington (Red.), Building a safer society. Strategic approaches to crime prevention (s. 151-236). Chicago: The university of Chicago press.
- Utrednings- och statistikkontoret (2001). Drogvaneundersökning i Stockholms skolor år 2000.
- Utrednings- och Statistikkontoret (2002). Drogvaneundersökning 2002 – teknisk rapport (2002-05-27). Stockholms stad.
- Wilson, S. J. & Lipsey, M. W. (2000). Effects of school violence prevention programs on aggressive and disruptive behavior: A Meta-analysis of Outcome Evaluations. Vanderbilt University: Center for Evaluation Research and Methodology (Unpublished manuscript).

Bilaga A. Faktoranalys (promax rotatering) av elevernas problembeteenden (värden avser standardiserade regressions koefficienter)

Grundskolans år 9

		Faktor	
	1	2	3
Totalt antal "lindriga" brott senaste året	0.71	-0.08	-0.05
Hur ofta skolkat hel dag denna termin	0.46	0.01	0.02
Hur ofta fuskat detta läsår	0.42	-0.04	0.01
Hur ofta mobbat andra detta läsår	0.41	-0.01	0.09
Hur ofta varit berusad sista fyra veckor	0.32	0.19	-0.03
Hur ofta använt narkotika sista fyra veckor	-0.07	0.80	0.01
Totalt antal "allvarliga" brott senaste året	0.37	0.43	-0.01
Hur ofta sniffat sista fyra veckor	-0.00	0.35	0.01
Hur ofta mobbad det här läsåret	0.02	0.00	0.93

Gymnasiets år 2

		Faktor	
	1	2	3
Totalt antal "lindriga" brott senaste året	0.55	0.01	0.07
Hur ofta skolkat hel dag denna termin	0.54	-0.06	-0.06
Hur ofta varit berusad sista fyra veckor	0.38	0.15	-0.14
Hur ofta fuskat detta läsår	0.34	-0.07	0.14
Hur ofta använt narkotika sista fyra veckor	-0.04	0.79	-0.06
Totalt antal "allvarliga" brott senaste året	0.15	0.45	0.31
Hur ofta sniffat sista fyra veckor	-0.02	0.17	-0.02
Hur ofta mobbat andra detta läsår	-0.01	-0.07	0.72
Hur ofta mobbad det här läsåret	-0.05	-0.01	0.38

ATT BÖRJA KLOTTTRA OCH ATT SLUTA Sju klottrare berättar

Cecilia Andrée Löffholm

/introd text/

Niklas som klottrat nästan halva livet

Niklas intervjuas på ett kafé. En fältassistent i stadsdelen där han bor hade tipsat honom att ta kontakt och han ringde själv och bestämde tid samma dag. Han säger att han vill intervjuas som motvikt till alla lögnare som han anser sprids om klottrare och graffiti. Han försäkrar sig om att intervjun inte ska användas som brukar ske i massmedia – för att slå upp en stor artikel grundad på spektakulära detaljer.

Niklas, 19 år, började klottra på sommaren mellan fjärde och femte klass. Han var då tio år. Alla som börjar klottra är rätt små, menar Niklas. Det var ett bus, som andra bus, och inte vad han kallar seriöst graffiti eller klotter. ”Det handlar mer om att man vill hävda sig bland kompisar, man mäter sig med varandra, utmanar varandra, man kan palla äpplen, man vill ha häftigaste cykeln, vara bäst i fotboll, springa fortast eller vad som helst...det blir en grej”. ”Man snöar in på något, jag tror man snöar in på rätt mycket grejer i den åldern. Det kan vara samlarkort eller vad som helst”. Niklas började med en kamrat som han beskriver som ”lite mer annorlunda än jag”. Kamraten introducerade Niklas i graffiti-världen. Allra första gångerna han klottrade var i lekparken där han bodde. Det var också där de höll till under några år, i parken och i närområdet där de bodde.

Niklas beskriver det som att det var en helt ny, okänd värld som öppnades. Det var häftigt, han hörde talas lite om andra, äldre klottrare och beskriver hur ”man kanske fick veta hur några såg ut och så såg man dem på stan, då tyckte man det var häftigt, och så pratade man med varandra, att man sett den och den”. Med den nya världen följde, förutom att lära sig skriva snygga taggar, en mängd nya ord och uttryck som han måste lära sig. Niklas beskriver det som att det var en hisnande känsla att se den här ”nya världen”, graffiti-världen, breda ut sig, öppna sig med alla sina möjligheterna. Möjligheten att få ingå, kunna ”språket”, koderna, vara en del av kulturen. Det skapas myter om olika utövare som gjort det och det, om den som åkt fast och den som klarat sig. Det pratas om de äldre, mer etablerade, klottrarna bland de yngre och de ser upp till dem, ”har respekt”, och vill efterlikna dem. Niklas tyckte att det var häftigt att måla sin första tagg. Det var spännande. Det kändes bra. ”Det är ju grejen, att det ska vara lite busigt”.

Efter omkring två år gjorde Niklas sin första målning. Det var sommaren mellan sjätte och sjunde klass och Niklas hade blivit 12 år. I och med att han hade blivit äldre rörde han sig mer och mer fritt utanför närområdet. Niklas tycker att det var i samband med att han målade sin första målning som det blev mer "seriöst". Samtidigt ökade målandet i omfattning. Han började måla mer och mer och började allt mer gå in för graffitin.

Niklas säger att han haft ganska lätt för sig inom graffitin och att det nog bidragit till att han fastnade för graffiti, att måla. Efter att bara ha känt sig som en medelmåtta i andra sammanhang, han var till exempel inte bra i fotboll, var det en skön känsla att hitta något som han var bra på, bättre än andra. "Det är väl som en slags karriär, att man blir någon, man blir bra på något, andra vet vem man är, ser vad man gjort...man är Någon."

Niklas berättar: "Graffiti världen är en så otroligt sluten värld, det är omöjligt att förstå för någon som inte varit inne i den vad det handlar om. Det är så totalt olika människor som deltar i det här, att dra alla klottrare över en kam är som att dra alla invandrare över en kam. Det är helt olika människor, olika bakgrund, olika intressen utöver graffiti, olika musiksmak, men de har intresset för att måla gemensamt. Man träffar en otrolig massa folk. En del kanske man bara ute och målar med någon gång. Men de som blir ens kompisar, som man gör annat än att måla med, är ju de som är mer lika en själv."

När Niklas ska beskriva hur mycket han målar idag säger han att "Det blir mer planerat, det inte bara händer som det kanske gjorde mer när man var yngre. Man träffar kompisar för att titta på en video eller för att festa eller för att måla, man gör upp innan. Fast sedan är det klart, man kan titta på en video med några kompisar och sedan säga 'ska vi sticka ut och måla?' och så gör man det". Nu målar han någon gång i veckan. Han tycker att han har mognat, växt ifrån det där febrila målandet som var när han var yngre. Han kan se att han idag själv är en sådan som de yngre ser upp till, som han såg upp till de etablerade, duktiga när han var i början av sin "karriär". Nu är han Någon och graffitiutövandet är en viktig del av hans identitet.

Niklas föräldrar vet att han målar och de har inte försökt förbjuda honom. De har en öppen relation, säger han. Han kan visa föräldrarna bilder på snygga målningar han gjort, särskilt för pappa. Mamman beskriver han som lite mer ängslig. Han uppfattar föräldrarna som bra föräldrar i det avseendet. Om han ska ut och måla berättar han det för dem och de säger att han ska vara försiktig och akta sig för att åka fast. Niklas vill inte tala om hur många gånger han har åkt fast. Han tycker inte att det är intressant. Han har i alla händelser dömts till böter som han betalat själv med pengar som han jobbar ihop. Där har gränsen gått för föräldrarnas förståelse - han får själv betala sina böter.

Flera gånger återkommer Niklas till att det lockande med graffitin är att det är häftigt och något speciellt, "det är skitspännande". Hela proceduren när han ska ut och göra en målning är rolig. Man bestämmer vad man vill göra och var, man planerar och försöker ta reda på när polisen eller väktare väntas dyka upp, man tar reda på tidtabeller på tunnelbanan om det är där målningen ska göras och lär sig hitta i

tunnelnätet under Stockholm. Någon kanske fått tag på en nyckel till någon låst dörr, man lär sig vilka de civila väktarna är och man känner igen bilar. "Det är en jävla massa att hålla reda på, det går inte att bara gå ut och måla". Niklas berättar engagerat och nästan passionerat om vilken häftig grej det är att måla, hur KUL det är. Han beskriver också hur nöjd han blir när han har lyckats med en avancerad målning, eller att ha målat på ett svårt ställe. Tillfredsställelsen som ligger i att ha lyckats. Han säger att det är svårt att göra en bra målning, "Det är ingen som klarar av som inte övat". Vissa gånger när han ska måla vill han bara göra en bra grej, stå ifred och måla klart i lugn och ro. Då målar han på något ställe som visserligen inte är lagligt men där "ingen bryr sig". Som exempel tar han vattentorn eller tågtunnlar som inte är i bruk. Niklas både taggar och målar, men med betoning på målning sedan han började med det

Niklas är upprörd över hur media och representanter från det etablerade samhället hanterar graffiti som fenomen. Han menar att media bidrar till att sprida direkta och indirekta lögner om graffiti och klotter. Som ett exempel tar han hur massmedia behandlat Hornstulls T-banestation som nyligen blivit nerklottrad. I media slås det upp stort att det kommer att kosta massor att återställa stationen och att det är tveksamt om den konstnärliga utsmyckningen kommer att kunna räddas. Niklas berättar att han själv har varit med om att måla på just den stationen flera gånger och att det aldrig varit något problem att rädda "utsmyckningen" förr. Genom det sätt som media framställer händelsen ges ett intryck av att klottret nu har ökat, att allt blir bara värre och att oersättliga värden nu skadas. På samma sätt presenterades nyheten i våras att Östermalmstorgs tunnelbanestation klottrats ner. Den stationen har också klottrats ner flera gånger förut, enligt Niklas. Påståendet om att det kommit nya färger som kräver allt aggressivare rengöringsmedel avvisar han helt. Han menar att det är samma sprayer som alltid använts. Det är klart säger han, att det finns en sorts pennor som är förrädiska på så sätt att de samreagerar med borttagningsmedel, att de biter sig fast när man försöker tvätta bort dem. Men innan dess går de att torka av med vanligt vatten. Som exempel på massmedias lögnaktiga bevakning av graffiti-kulturen nämner Niklas också om att det stått i någon tidning att de som klottrar röker heroin för att kunna vara vakna hela natten. "Vem som helst som vet något om droger vet ju att man inte blir direkt pigg av heroin".

Ett annat exempel på lögner som sprids helt utan grund, menar Niklas, är att graffitin skulle vara en inkörsport till narkotika och kriminalitet. Han umgås inte med några klottrare som använder narkotika eller är kriminella på annat sätt än genom den skadegörelse klottret utgör. Niklas menar att narkotika är mycket vanligt bland ungdomar idag och finns precis överallt och att det är varken mer eller mindre inom graffitivärlden. När det gäller kriminalitet menar han att det naturligtvis finns kriminella ungdomar som klottrar, men det finns det överallt. Det är inte fler kriminella i graffitivärlden än bland ungdomar i allmänhet. Niklas nämner vidare två undersökningar, som gjorts och betalats av SL, och som enligt honom var avsedd att visa att klotter är inkörsporten till droger och kriminalitet för ungdomar. När undersökningen inte gav önskat resultat la SL ner sitt engagemang i saken. Niklas

återkommer flera gånger till att det är så otroligt olika människor som håller på och målar. Han beskriver graffitivärlden som en samling individualister som har just graffitin gemensam men i övrigt innehåller alla sorters människor.

Angående de tre unga män som misshandlade en man i 40-årsåldern i Blecktornssparken i somras säger Niklas att det är killar som han känner till genom graffitin. Han menar att de killarna överhuvudtaget är kriminella, "tre galningar". Att de höll på att klottra när bråket som ledde till misshandeln uppstod är en bisak i sammanhanget menar Niklas. "De är sådär annars också. Jag lovar, det händer varenda helg att några bli misshandlade men de får aldrig den publiciteten. Nu gjorde man världens grej av det bara för att det var klottrare." Niklas tycker att händelsen än en gång visar hur media vinklar informationen som det passar dem och utnyttjar tillfället att slå upp det som en förstasidesnyhet, "...antagligen i syfte att blåsa liv i klotterdebatten. Dessutom, är det så sjukt att det inte framgår annat än på några rader att mannen hotat en av dem med kniv."

På frågan hur han ser på att det är olagligt att klottra och måla säger Niklas att han inte tror att det skulle försvinna eller ens minska om det blev möjligt att måla lagligt. Olagligheten är en del i utövandet. Han tror inte heller att man egentligen kan begränsa klottret med andra förebyggande åtgärder: "Det går inte att tvinga någon att sluta, man kan bara sluta om man själv vill". Själv kan han tänka sig att begränsa sig till att måla lagligt när han blir äldre, för att slippa sluta måla helt om han en dag känner att han inte vill fortsätta. Senast Niklas klottrade var föregående dag. Han ser ingen anledning att sluta nu och tror inte att han kommer sluta på länge ännu. Kanske det kommer en dag när han känner att han måste få mer ordning på livet, när han blivit äldre och inte tycker han kan utsätta sig för risken att åka fast. Men han kommer aldrig sluta måla lagligt, säger han.

Om Falck security's speciella väktare som jobbar med just bevakning av tunnelbanan beskriver Niklas dem som killar som också ingår i graffitikulturen, fast på andra sidan. Som om den status det innebär att vara en känd graffitiutövare även ger status åt de väktare och poliser som arbetar speciellt riktat mot klotter. Vaktarna och polisen är i någon mening mer insatta i graffitivärlden än andra människor, den värld som av Niklas beskrivs som "...så sluten, omöjlig att förstå för någon som inte varit i den". Niklas tycker att vaktarna "springer omkring och är så jävla coola" och berättar vidare om att de kan vara onödigt tuffa när de griper någon. Då kan man få "...en förbjuden 'teleskopbatong' i ryggen". Nästa gång man möter någon av dem kan de säga "tjenare, fan, snygg grej du gjorde där och där". De har lagen och samhället på sin sida men är egentligen lika beroende av graffitivärlden som de som målar.

Filip, Anton, Sigge och Robban – två etablerade och två på väg ut

Filip, Anton, Sigge och Robban intervjuas på en fritidsgård. Kontakten med dem etablerades genom personal på fritidsgården, vilken de brukar besöka. Pojkarna insisterade på att intervjuas i grupp.

Filip och Anton, båda 14 år, började klottra när de var ungefär tio år. Sigge, 16 år, började ungefär vid samma tidpunkt, när han var ungefär 12 år. Alla tre bor i samma stadsdel och känner varandra redan innan de började klottra genom att de delar intresset för att åka skateboard. De berättar hur de klottrade första gången på skate-rampen i bostadsområdet. "När man typ åker skateboard träffar man några polare och så hade man några whiteboardpennor från skolan i fickan och så bombade man typ rampen. Så tyckte man det var kul och så fortsatte man". De var ett gäng som gjorde det tillsammans och de beskriver det som något häftigt som gav mersmak. "Det var kul, lite busigt". När de väl börjat fortsatte de att klottra på rampen och på tunnelbanestationerna i närområdet. Efter ungefär tre veckor började de "småmåla lite", det vill säga försökte göra mer avancerade taggar med sprayfärg istället för sprayfärg.

För Robban, 16 år, började klotterperioden när han var nio år. Han bodde då i en annan del av staden och har aldrig klottrat tillsammans med Filip, Anton och Sigge. Han började åka skateboard när han var nio år och lärde då känna nya kompisar som klottrade. De höll ihop i gäng som var ute och åkte skateboard och klottrade i området kring pendeltågstationen och på tåget. När Robban beskriver hur det började pratar han om att nästan alla hans kompisar klottrade, "Man var med kompisar och alla, nej, inte alla men de flesta klottrade. Man var ung och dum". Också Robban började nästan direkt försöka göra mer avancerade taggar, målningar, men säger att det tog ett tag innan de blev bra.

Anton, Filip och Sigge berättar hur de klottrade och målade i stort sett varje dag när de väl hade börjat. "Det var det enda vi gjorde. Inte gå till skolan, ut och bomba istället. Det var väl så att vi gick till skolan, möttes när man slutade, åkte in till Bokia och rackade pennor, sedan gick man till Claes Olsson och rackade burkar. Så var man ute och körde, hem och käka, ut igen, typ hem och sova". De beskriver känslan när de klottrar och målar som att det är kul, roligt, skönt, att man blir stolt om man målat på något svårt ställe eller om det blivit snyggt och att man känner sig nöjd med sig själv, att man gjort något bra. Med svårt ställe menas att det är lätt att bli fasttagen av väktare eller andra. Tunnelbanestationer i innerstaden är till exempel svårare än förortsstationer. "Har du målat en innerstadsstation så blir du stolt när du gjort det". De beskriver också att det är spännande, man får en adrenalinkick, särskilt "...när man blir jagad". Spänningen är en viktig del i utövandet; vore graffiti lagligt "...är det ingen utmaning längre".

Robban klottrade inte fullt så intensivt, utan mer då och då. Det varade under ett par års tid. I samband med att han flyttade till en annan stadsdel förlorade han den dagliga kontakten med kompisarna. "Så då blev det ju inte att man höll på". Robban har nu slutat helt att klottra och beskriver det som att "...man växer ifrån det på något sätt, jag klottrade när jag var så pass ung. Sen fick jag andra intressen som typ, ja, skateboard och så där. Jag håller på med andra aktiviteter nu".

Anton och Filip är fortfarande aktiva och klottrar lika mycket nu som när de började. De berättar däremot att de delvis har ändrat strategi kring målandet. De säger att de slutat stjäla färg eftersom det är en onödig risk. Istället händer det att de stjälar andra saker som de sedan säljer för att få pengar, till exempel cd-skivor och spel. De

avstår även delvis från att köpa exempelvis kläder för att istället använda pengarna till att köpa färg.

Numer gör de mer målningar och inte så mycket tags. De menar dels att det är lättare att åka fast när de "taggar", dels att det är mer förberedelser när de ska göra en målning och att det blir snyggare. De känner sig mer stolta när de lyckats med en snygg målning än om de "...bara går runt och försöker få upp så många (tags) som möjligt". Om "taggarnas" innebörd säger de att det är olika. En del har en tag som betyder något, andra har bara bokstäver "...som de tycker är sköna att köra". De tillhör båda två ett och samma crew, ett gäng kompisar som samlar sig kring ett crew-namn. Ibland är de ute tillsammans med delar av gänget, ibland är de ute själva. Om de går ut själv och "bombar" så "bombar" de både för sig själv och för sitt crew, de skriver både sin egen tag och sin crews. Men de behöver inte vara tillsammans med någon för att måla. "Fast man går inte direkt och målar en station typ ensam. Fast det finns ju vissa som gör det, det har ju hänt men, det är ju inte något man typ brukar göra".

Helst vill de måla på tunnelbanetåg och tunnelbanestationer. På frågan om det är skillnad att klottra på tunnelbanestationer eller ett bostadshus svarade de: "Stationer är alltid ballare att köra, stationer och tåg är det man helst vill måla", eftersom det syns mest och också är svårast. Har de gjort en bra målning på en tunnelbanestation eller ett tåg ökar också möjligheterna att få in en bild av målningen på Internet eller i någon tidning. Det finns speciella graffiti-tidningar men också vanliga dagstidningar eller lokaltidningen. Lättast är det att komma med på någon av de graffitisajter som finns på Internet. "Dom flesta som målat station har kommit med". Sigge, Anton och Filip har alla tagit egna foton av målningar de gjort, foton de sparar för att det är kul att se vad man gjort, men "...det är mycket man inte får på bild också, till exempel tåg".

På frågan vad som skulle kunna få dem att sluta svarar Anton och Filip spontant att det inte går att sluta, att det blir som ett beroende att klottra och måla. Sigge berättar däremot att han har slutat klottra ganska nyligen. Det som fick honom att sluta var att han inte ville åka fast för polisen fler gånger. Sigge har åkt fast vid ett flertal tillfällen och varit på en rättegång. Nu väntar han på ytterligare en rättegång. Han har dömts för skadegörelse och fått bötesstraff. Det händer att han saknar spänningen och gemenskapen. Han har också tappat kontakten med kompisar som han bara haft graffitin gemensamt med: "Man träffar dem inte lika mycket om man slutar". Sigge har varit ute och målat lagligt en gång sedan han slutade. "Måla kan man ju inte sluta med så, det är bara att jag inte tänker måla olagligt."

Filip och Anton återkommer flera gånger till att det är svårt att sluta klottra och att det inte är många som lägger av. Även Sigge menar att det inte är många som klarar av det. De känner själva två, tre stycken som slutat. Robban säger att han vuxit ifrån klottrandet, men de andra betonar att de känner till flera som är betydligt äldre än Robban som fortfarande håller på med graffiti. Om man fortsätter eller inte beror på hur mycket man målat och klottrat och hur duktig man är. Filip och Anton menar att eftersom Robban bara klottrat under en kortare period och inte så intensivt, "...bara lekt typ", är det inte svårt att sluta. Målar man däremot ofta "...det blir ju ett beroende...man kan inte...en del går ut själva mitt i natten och målar och sådant".

Pojkarnas föräldrar känner till att de klottrar, alternativt har klottrat. Sigge, Filip och Antons föräldrar har fått reda på det som en följd av att de tagits av polisen. Robban har aldrig åkt fast. Hans föräldrar kom istället på att han klottrade när han kom hem med kläderna fulla med färg. Han har heller aldrig haft kontakt med socialtjänsten, vilket de tre andra har haft. Alla föräldrarna har sagt ifrån att de ogillar att de klottrar och har försökt få dem att sluta. Anton säger att "Det är väl jobbigt att göra föräldrarna ledsna, tycker i alla fall jag". Filip och Sigge håller med: "Det har varit för mycket bråk, det vill man slippa". Några av dem har lovat föräldrarna att de har slutat klottra. "Jag torskade en gång och jag sa 'jamen nu har jag lagt av'. Fast jag antar att de undrar när man kommer hem med en färgpåse. Den försöker man ju inte visa". Samtidigt säger de att det inte är mycket föräldrarna kan göra för att hindra dem att sticka ut och klottra. "När man åkta fast tar man det lugnt i två veckor, sedan..."

Den som åker fast för väktare kan bli sittandes i flera timmar och vänta på att polisen ska komma. Ibland har polisen kört hem dem. Polisen har då haft ett kort samtal med föräldrarna. Det samtalet är det ingen av dem som säger sig ha lyssnat på: "Jag brukar gå in på mitt rum, lägga mig och sova", "ja, din son klottrar blablabla, jag vet inte riktigt, jag lyssnar inte typ". I andra fall har polisen inte haft tid att ta med dem till polisstationen för att skriva anmälan. Då ringer de antingen hem eller tar legitimationen och sedan får man gå. "Det beror ju på, är man under 15 år brukar det bli polisförhör, eventuellt möte med soc. Det har det i alla fall blivit för mig. Sedan avskrivs det, det blir inget mer om man inte förstört för mycket, då får man böter". Kontakten med socialtjänsten beskrivs på liknande sätt. Där säger de "jag tycker du ska satsa på någon sport, satsa på skolan". Det blir något samtal eller två och sedan avskrivs det, förutsatt att det inte finns andra skäl till kontakten med socialtjänsten.

Sigge som varit på rättegång vid ett tillfälle, säger att det var tråkigt. De böter han fått har han fått betala med pengar som hans föräldrar tidigare sparat åt honom. Filip, som också dömts till böter, säger först att mamma och pappa betalat, men sedan att han betalat dem själv. Han poängterar att man inte får så mycket böter när man är under 15 år. Själv har han dömts till cirka 500 kronor vid vardera två tillfällen. Sigge har dömts till bötesbelopp på 7 000 kronor.

När det gäller den man som sommaren 2002 blev nedslagen av tre yngre män som klottrade i en park på Södermalm menar Filip, Anton, Sigge och Robban att händelsen inte direkt hade med graffiti att göra. "Det finns ju folk som håller på och slår ner folk överallt liksom" samtidigt tycker de att mannen som blev nedslagen i någon mån fick skylla sig själv eftersom han drog kniv, "Det var typ tre pers, och det var XXX [namn], han är typ 2.12 lång, man tar ju inte fram en kniv mot nån snubbe som är så stor. Det har inte med graffiti att göra, om det finns några galningar".

Massmedias beskrivning av klotter och graffitiutövare kallar de propaganda för att smutskasta graffiti. Själva känner de inte igen sig i bilden av att de skulle ingå i en subkultur vid sidan av resten av samhället. Inte heller att det skulle finnas någon speciell gemenskap med andra som klottrar utöver dem som de själva känner personligen. Det olagliga med att klottra beskriver alla som en central del av graffiti. När de började klottra uppfattade de det hela som spännande och "lite busigt". Om sitt

målade idag säger de sig "skita fullständigt" i att det är olagligt. Det är tvärtom att det är olagligt som gör det spännande och kul. Vore det tillåtet skulle det inte vara kul längre. "Annars skulle jag inte göra det. Skulle dom inte bry sig om att man målar tror jag det skulle vara mycket mindre graffiti i Sverige. Då blir det ingen spänning, ingen utmaning längre". Alla håller med om att om det vore lagligt så skulle klottret minska, men de tror inte att det någonsin kommer bli lagligt. De tycker inte heller att det är något fel att måla på annan konstnärlig utsmyckning, som till exempel på Östermalmstorgs tunnelbanestation. "Det är synd att de fick bort färgen som det stod i Metro att de kanske inte skulle få bort. Det är ju snyggare om det är snygg graffiti på stationen än en ful betongklump med lite inristningar på".

Det har hänt att Filip, Anton och Sigge målat lagligt. De har själva varit med och byggt ett tillåtet plank i stadsdelen där de målat ibland. Det har de framför allt använt till att träna på för att bli duktiga. "Man blir säkrare, övning ger färdighet". De har även sökt upp säkrare ställen, så kallade "fames", där de kan få måla relativt ostört även fast det är otillåtet.

Anton och Filip, som fortfarande är aktiva, tror inte att de kommer att sluta med graffiti i framtiden. Kanske på skoj säger de istället att de ska "...lära mina barn allt, jag ska sponsra dom, lära dom hur man snor". Sigge menar att han inte kan säga så mycket om hans barn skulle börja klottra: "Man kanske tänker att det var onödigt att man gjorde det men liksom...vad kan jag säga? Jag kan bara säga att dom ska sluta, men jag har varit lika dålig själv".

David och Oskar – två "konstnärer"

Kontakten med David och Oskar, båda 18 år, förmedlades genom en socialsekreterare som David hade kontakt med. Han hade nyligen polisanmälts för skadegörelse på grund av klotter. David tog på eget initiativ med sig sin kamrat Oskar, som han brukar måla graffiti tillsammans med.

Både David och Oskar började klottra när de var ungefär 14 år. För David började det genom att han umgicks med kompisar som klottrade och målade graffiti. Oskar började när han sett en film som hette Style Wars, som handlade om breakdance och graffiti. Det var den filmen som gjorde att Oskar började klottra. "Jag blev så jätteinspirerad att börja måla så det var väl då jag började. Jag tänkte så här, det är cool liksom, att gå ut och skriva sitt namn liksom, jag tycker det är skönt". Från början handlade det framför allt om att skriva sitt namn på så många ställen som möjligt. David berättar att det delvis fanns praktiska skäl att han inte gjorde målningar från början: "I början hade jag inte pengar, jag kunde inte måla, så var det liksom att man hittade någon halvfull burk på något varv eller någonstans, så tar man den och så går man ut och klottrar".

Efter ett par månader hade de blivit mer hemma i graffitivärlden och började göra målningar utöver taggandet. "Så börjar man köpa egna burkar och gå ut och måla istället. Det börjar inte med att man går ut direkt, man sitter ju hemma och skissar lite först. Det drar igång rätt fort alltså, om du väl kommer in i det så vill du avancera. Det

är ju så jävla roligt". De var ett gäng, en crew, som var ute tillsammans. Kompisar som de till stor del lärt känna genom graffitin och som inte alltid kom från samma stadsdel som de själva. Ju fler målningar de gjorde desto mer började de identifiera sig som graffitimålare. "Man kände sig mer som en målare när man såg mer och mer av grejerna man gjort". Redan från början ingick klottret och graffitin som en del av en kultur. "När man var liten var det ballt med hiphop och det hör liksom till hiphop-kulturen på så sätt att, ja man såg till exempel i musikvideos och sådant att det var graffiti i bakgrunden, dom som stod där och rappade. Det såg bara ballt ut".

Oskar och David berättar att det finns alla möjliga sorters människor som håller på med graffiti och klotter. "Alltså, vi är ju alla möjliga sorters människor som gör det. Som nu har dom väl infört en ny så där jävla lag att dom som har huvtröjor och ryggsväsk och baggybyxor, dom får man gå och visitera om man tror dom är klottrare. Det är ju inte bara såna människor som går runt och klottrar. Det finns punkare som klottrar, det finns hiphopare, ravare, det är inte bara en slags människa som går omkring och klottrar". Det kan också vara skillnad på vilken typ av graffiti man sysslar med: "Det är dom som är ute och målar, gör något snyggt, sedan är det dom som är ute och bombar och målar, det är lite olika. Sedan finns det ju dom som bara är ute efter att förstöra". Själva känner de inte någon som bara är ute efter att förstöra. De flesta de umgås med som målar tycker det roliga är att göra snygga målningar. "Det är det att man tänker sig att man är ju en konstnär på något sätt."

David gör skillnad på att klottra, och menar då att gå omkring och skriva sin tagg på så många ställen som möjligt, och att måla som innebär att man gör en mer arbetad graffitimålning. Han tycker att det är två helt olika saker, och även om det hör till graffitikulturen att klottra så tycker han att det roligaste är att måla: "Skriva sina tags på väggarna och sådär, det hör ju till på ett sätt. Det är ett sätt att synas, det är kul att se sina egna taggar, men det roligaste är ju att måla, göra något snyggt på en vägg. Man skulle kunna klara sig utan (att klottra) om man kunde få måla istället". Trots att det roligaste är att måla händer det att både David och Oskar klottrar. När man klottrar handlar det mycket om att bli sedd av så många som möjligt. De kan hålla med om att det inte är särskilt snyggt med klotter, men tycker ändå att det hör till graffitikulturen. Bland annat är det kul att sitt namn, taggen, blir sedd av många människor när man klottrar på elskåp, bänkar, i tunnelbanan, på räcken och så vidare. Men det handlar också om att visa upp sig inför andra klottrare. "Då kollar dom, vad fan är det för jävel som gjort det där och så kommer dom ihåg". David säger att han framför allt klottrar i sitt bostadsområde "...bara för att visa var jag bor någonstans i princip".

Ibland kan målningen ha ett budskap. Oskar tar som exempel en målning som han har en fotografi på hemma. I ena kanten av en stor graffitimålning står det skrivet Drugworld - War. "Det är alltså krig mot droger och jag menar att det är ett budskap...det finns mycket mer än bara att synas och att vara störst hela tiden, det finns mycket mer bakom".

Både Davids och Oskars föräldrar känner till att de sysslar med graffiti. "Först var det rätt OK, så länge jag inte torskade var det lugnt typ...Jag har alltid varit öppen och ärlig mot mina föräldrar, jag har inte gått och gömt kannor [dvs. sprayflaskor] eller

något sånt där. Dom har tyckt, javisst, så länge du inte torskar och får en massa böter. Nu har jag fått det, så nu tycker dom inte det är lika roligt längre”. David tror ändå att föräldrarna kommer fortsätta stå på hans sida, ”...även fast det kanske går lite snett ibland”. Oskars föräldrar tycker det är onödigt att han klottrar. ”Om man går ut med typ 20-30 kannor och ska göra en hel vägg, då säger dom så här 'jamen ta det lugnt bara'. Vad ska dom göra?”.

Kostnaderna för att måla bekymrar inte David och Oskar. Ingen av dem tycker att det är särskilt svårt att avstå från andra saker för att få råd med graffitin. De använder sitt studiebidrag, intjänade pengar från extrajobb eller skatteåterbäring. ”Jag har aldrig gjort något brottsligt för att få tag på burkar, jag har aldrig gjort något sådant över huvud taget”. David betonar också att de böter han kommer att få inte hindrar honom från att fortsätta måla graffiti. ”Jag har inte fått mina böter än så jag vet inte hur mycket dom ligger på, men dom kommer ju bli betalda, det är bara en skitsak. Böter hindrar en inte från att gå ut och måla, aldrig. Det känns bara i fickan”.

David har åkt fast för polisen en gång när han klottrade i tunnelbanan. Den gången tyckte han att det var pinsamt att åka fast: ”Jävligt pinsamt eftersom jag var arton. Det är lite sådär barnsligt kan man tycka, med själva klottret bara”. Den senaste gången han åkte fast tyckte han däremot inte att det kändes pinsamt. Då höll han och två kamrater på att måla en gångtunnel. Tunneln ligger lite avlägset i utkanten av ett bostadsområde. Enligt David och Oskar är det inte många som går den vägen. ”Folk går förbi där och säger 'fan vad fint ni gör'. Det var typ fem pers som gick förbi och sedan var det en av dem som ringde. Det tycker jag är lite halvkinkigt alltså”. Att åka fast för att man gör en snygg målning i en trist gångtunnel tycker inte David är pinsamt. Det kan han stå för. Att däremot åka fast för att han klottrat sin tagg överallt är inte pinsamt. David står med mycket starkt engagemang om att de som sysslar med graffiti ska ges möjlighet att göra det på lagliga väggar. Han återkommer till det vid flera tillfällen. Han menar att efter en övergångsperiod skulle klottret minska väsentligt om det funnes lagliga väggar att måla på. Han är övertygad om att de flesta som målar hellre skulle avstå från att klottra olagligt för att slippa polisanmälningar och böter. Han får under intervjun en rad idéer om hur konflikten mellan att vilja måla graffiti och det olagliga kan lösas. Han föreslår till exempel att det skulle finnas lagliga väggar vid varje station, så att de som målar för att synas av många, också har en chans att göra det. Ett annat förslag är att använda de pengar man annars lägger ner på att sanera klotter på att ha ett stort hus där man kan få måla graffiti. Det skulle finnas personal som jobbar där som bland annat håller reda på när en målning har funnits uppe så länge så att den kan målas över. Han ger ett annat exempel från Umeå där man, enligt honom, ska ha fattat ett generellt beslut om att man får måla graffiti på väggarna i gångtunnlar. Det tycker han är ett bra sätt att göra det möjligt att syssla med det som många tycker är roligt och som samtidigt är till glädje för andra eftersom graffiti är snyggt. ”Jag tror att det är många som tycker att det blir snyggare om någon gör en snygg målning med färger och så. Det är bra, bättre än att ha grå betongväggar överallt, skulle dom säga”. Oskar håller med men påpekar att det inte är alla som målar

på det sättet som de gör. En del vill bomba sin tagg över stan och de kommer inte bry sig om några legala väggar.

Båda har haft kontakt med socialtjänsten och för båda har det huvudsakliga skälet till kontakten varit annat än graffiti.

David och Oskar tror inte det förekommer mer droger eller kriminalitet (bortsett från den skadegörelse som klotret innebär) inom graffitivärlden än bland ungdomar i allmänhet. "Det behöver inte var inkörsport till någonting. Bara för att klottrare blivit tagna med kannor och narkotika betyder inte det att alla gör det. Min bild är att droger har dom fått tag på någon annanstans. Det är två helt olika problem, om man nu säger att graffiti är ett problem". Likaså tror de att grov kriminalitet bland graffitiutövare saknar samband med graffiti, de tror att de skulle ha varit kriminella även om de aldrig kommit i kontakt med graffiti. Den man som misshandlades svårt av tre klottrare på Södermalm sommaren 2002 tycker de delvis var mannens eget fel. "Det var ju han som började jiddra med dom först, han svor åt dom, sa jävla horungar, sluta klottra, det är jag som betalar". David tycker att klottrarna skulle ha gått därifrån, oavsett vad mannen sade. "Det är klart det var onödigt, men det får ju stå för dom liksom. Om en viss procent av alla som målar eller klottrar är mer eller mindre kriminella eller knäppa i huvudet så betyder det inte att alla är det". De tycker också att media påverkar bilden av klottrare genom att det till exempel inte framgått tydligt att de tre unga männen var berusade vid misshandeln. "Dom var packade så, folk gör en jävla massa dumma grejer när dom är fulla. Om man går ut nu idag till exempel så kommer du garanterat att se ett slagsmål på krogen".

Varken David eller Oskar betonar spänningen i att måla olaglig graffiti och klotter. De säger sig inte heller höra till dem som "...sitter och vaktar i tre dagar innan och kollar. Civilvaktare, man ser ju liksom hur dom ser ut, det är inte så många som är i 30-35 årsåldern som går omkring i baggy pants och liksom glider runt och spelar tuffa". De beskriver snarare att det roliga är själva hantverket att först skissa och planera en målning och sedan att få målningen att motsvara det man tänkt sig: "Det är roligt alltså att få en målning att se riktigt bra ut eller att få den att se riktigt vrickad ut eller vad som helst, skruvad. Det är intressant liksom att se vad man kan åstadkomma, en ny stil, nya grejer, göra en ny character. Det är bara roligt att måla, det är kul att spraya, det blir fint". Det har hänt att de målat på så kallade fames, platser där man kan måla utan att någon bryr sig så mycket om det. Bland annat har de hållit till i ett tomt industrihus. De har haft funderingar på att åka till andra städer där det finns möjligheter att måla lagligt.

David har svårt att föreställa sig att han någon gång kommer att sluta måla olagligt så länge det inte finns möjligheter att måla lagligt. "Det går inte faktiskt. I princip blir det som en drog. Det är skitsvårt att lägga av, när du väl sitter och skissar hemma, eller du bara sitter och ritar och så blir det någonting. Sedan blir man jävligt sugen på att langa upp det någonstans och jag tror inte att det går att få folk att sluta förrän dom bestämmer sig för det själva".

FORSKNING OM KLOTTER OCH GRAFFITI – VAD VET VI OCH VAD VET INTE?

David Shannon

Inledning

Sedan slutet av 1970-talet har forskare intresserat sig för ungdomar som skriver och målar graffiti. I vissa avseende ger forskningen av graffitikulturen en tämligen splittrad bild, ibland till och med motsägelsefull. Det verkar främst vara resultat av att försök gjorts att belysa samma fråga med olika forskningsansatser och urval. Samtidigt spelar forskarens egna uppfattningar och utgångspunkter (oundvikligen) in när resultat ska tolkas och när försök görs till generaliseringar. Betydelsen av dessa motsägelser ska inte övervärderas. Ju mer forskning som görs på området desto bättre blir helhetsbilden, och desto större blir möjligheten att förstå det som förmodligen ligger bakom de återstående motsägelserna.

Presentationen börjar med en kortfattad beskrivning av graffitikulturens tillkomst och spridning till Skandinavien. Därefter sammanfattas forskning om vilka som är graffitiutövare, graffitikulturens attraktionskraft, samt utövarnas involvering i andra former av kriminalitet. Till slut presenteras en kort redogörelse över några av de åtgärder som har prövats i försök att stävja den illegala graffiti.

Bakgrund, definitioner och terminologi

Graffitikulturen kan sägas vara centrerad kring målandet av *tags* (kodifierade namnteckningar), *throw ups* (bokstavsbilder skrivna oftast med endast konturlinje) och *pieces* (en förkortning för masterpieces, mer fulländade bokstavsbilder, även kallat ”graffitimålningar”, vanligtvis målade med flera färger). Samtliga tre former skrivs eller målas främst på synliga allmänna ytor, och oftast utan tillstånd. Det centrala i alla dessa former är antingen individens tag-namn, dvs. det som individen kallas för inom graffitikulturen, eller namnet på ett *crew* som individen tillhör. Ett crew är helt enkelt en löst sammansatt grupp av graffitiutövare som ibland skriver/målar tillsammans och som tecknar ett gemensamt crewnamn, oftast förkortat till tre eller fyra bokstäver (Johnson, 2001:285).

Graffitikulturen växte fram i de amerikanska städerna Philadelphia och New York under 1960- och 1970-talen. I Philadelphia hade ett antal ungdomar börjat konkurrera med varandra om att skriva sina gatunamn på alltmer exotiska ställen. En kille som kallade sig för ”Cornbread” målade exempelvis sitt namn på ett TWA jetflygplan, medan en annan tecknade sitt på en elefant i Philadelphias zoo (Ley & Cybriwsky, 1974:493). Så småningom började man också konkurrera genom att skriva tags på

alltmer eleganta sätt. Ju bättre stil på tagsen och ju mer originell, desto högre status. En liknande utveckling skedde ungefär vid samma tidpunkt i New York. Inte heller i New York var stilen lika viktig i början som att få upp sitt namn på så många och så ovanliga ställen som möjligt (Castleman, 1997:53). Men en ny stilutveckling kom även hit i samband med att en kille som hette "Top Cat 126" flyttade från Philadelphia till Manhattan år 1969.

År 1971 blev en viss "Taki 183" kändis tack vare ett inslag i New York Times om hans graffiti, och som resultat blev New Yorks graffitiutövare många fler. Den uppmärksamhet som Taki fått i samband med artikeln lockade en massa nya ungdomar till kulturen i sökandet efter att bli lika känd som honom. Med så många nya konkurrenter blev det svårare att bli sedd bland de många olika tags, och ungdomarna började använda storlek och färg som nya sätt att dra uppmärksamhet till just deras namn. På så sätt utvecklades såväl throw-ups som pieces som nya graffitiformer, med status kopplad främst till mängden i samband med throw-ups och till originalitet och konstnärlig skicklighet i förhållande till pieces. Ett annat sätt att få status inom kulturen är att "bomba". Detta utgör en extrem form av "taggande" och innebär att skriva så många tags som möjligt i framförallt tunnelbanevagnar (Johnson, 2001:282).

I början av 1970-talet införlivades graffiti-kulturen i den nya hip-hoprörelsen tillsammans med break-dance, rap och DJ'ing. Graffiti "exporterades" från USA som en del av hip-hopkulturen och fick sitt genombrott i de skandinaviska länderna under första hälften av 1980-talet.

När man ska skriva om graffiti på svenska finns det en del terminologiska problem att handskas med. Utanför de som ingår i graffiti-kulturen har svenskt språkbruk kommit att förknippa ordet "klotter" med (främst) tags men även i vissa sammanhang med pieces medan ordet "graffiti" används nästan uteslutande som en beteckning för de större målningarna samt uppfattas oftast som en förkortning för "graffitikonst". Detta tycks ha lett till en uppfattning att dessa två olika graffitiformer egentligen utgör distinkta fenomen, vilket är fel, samt att det skulle vara möjligt att bli av med den ena samtidigt som man försökte uppmuntra den andra. Medan tags och målningar (pieces) har olika status inom graffiti-kulturen är de båda formerna lika centrala. En (illegal) graffiti-kultur utan tags är i stort sätt otänkbar, och det finns estetiska kriterier inte bara för målningarna utan även för tags och throw-ups (Skardhamar, 1998:25). Det går inte heller att skilja ut de som skriver tags från de som gör de stora, färgstarka målningarna. Skyum-Nielsen var bland de tidigaste att påpeka felaktigheten i denna uppfattning i sin studie av graffiti-kulturen i Danmark från 1987. Sedan dess har flera andra studier kommit fram till samma slutsats. En longitudinell studie (Shannon, 2001) om graffitiutövare i Stockholm visar att det finns vissa inom kulturen som under en relativt lång graffiti-karriär håller sig nästan uteslutande till tags men att i princip alla de som kan uppfattas som specialister på större målningar samtidigt också skriver en hel del tags. För att undvika eventuella missförstånd har jag därför valt att inte använda mig av beteckningarna "klottrare" eller "graffitimålare". I stället används i denna presentation den generiska termen "graffitiutövare" för samtliga ungdomar som skriver eller målar illegal graffiti.

Kön och ålder

Gruppen graffitiutövare består för det mesta av pojkar och unga män. I samband med växande ålder kan man tänka sig en diamantformad grupp, där den största andelen, kring diamantens mittpunkt, utgörs av ungdomar i åldrarna 14 till 16 år. Utöver dessa finns det två "svansar". Den ena består av yngre personer, som blir färre och färre ju längre man kommer från diamantens mitt, den andra av äldre ungdomar. Forskare är överens om att de flesta slutar med graffiti någonstans under de senare tonåren. Det finns emellertid några undantag till denna generella regel. Vissa individer fortsätter med graffiti även som vuxna, och de äldsta, regelbundet aktiva graffitiutövarna i Sverige idag är cirka 30 år gamla.

Medan manliga graffitiutövare dominerar antalsmässigt finns det även flickor som är aktiva inom kulturen. Malcolm Jacobssons bok om svensk graffiti från 2000 innehåller exempelvis ett kapitel om en kvinnlig graffitiutövare som skriver namnet "Karma". När hon pratade med författaren var hon 17 år gammal och hade varit aktiv som graffitiutövare sedan hon gick i nian. Hon kom till graffitikulturen genom att ha blivit flickvän till en kille som målade, men hade sedan själv fastnat för graffitin, som passade såväl hennes intresse för konst som hennes förkärlek för spänning (Jacobsson 2000:18). Mina egna intervjuer bekräftar den bild som kommit fram i andras forskning om graffitikulturen som en mansdominerad social sfär. Det verkar i alla fall finnas en uppfattning hos många pojkar att flickor för det mesta är mindre seriösa samt att de flesta som kommer med gör så mest för sina "häftiga pojkvänners skull". Undantag finns emellertid, som Karma. De jag själv intervjuat (uteslutande män) menade att det fanns ett fåtal duktiga tjejer som var "lika respekterade som killarna".

Social bakgrund

Graffitikulturen växte fram bland grupper av unga svarta och latinos som tillhörde underklassen i Philadelphia och New York (Jacobson, 1996; Castleman, 1997). I och med dess införlivande i hip-hopkulturen spred sig graffiti såväl geografiskt som socialt och kom att innefatta ungdomar från i stort sett alla etniska och socioekonomiska grupper (Ferrell, 1995; Lasley, 1995). Enligt den nordiska forskningen har detta mönster följt med från USA till Skandinavien. De som Skyum-Nielsen (1987) intervjuade i Danmark hade en medelklassbakgrund, medan Staffan Jacobson (1996) fann att ungdomarna på en graffitiskola i Uppsala hade en ganska jämn fördelning mellan de som var födda i Sverige och utomlands. Jacobson hittar också en övervikt av ungdomar med föräldrar i arbeten med högre status i förhållande till dem från en arbetarklassbakgrund (Jacobson, 1996:59f.).

Vanliga sätt att komma in i kulturen

I USA har Lachman (1988) beskrivit olika stadier i en typisk graffitikarriär. För den blivande graffitiutövaren var det väsentligt att komma i kontakt med någon som redan hade varit aktiv inom kulturen en längre tid. Detta var viktigt dels för att lära sig läsa de svårtydda taggen, dels för att man överhuvudtaget skulle tro att andra skulle uppmärksamma det man själv skrev (ibid:234). Lachman beskriver detta som ett slags lärlingsförhållande mellan den nya och den mer erfarna graffitiutövaren. I Sverige har Jacobson (1996:69) beskrivit en graffitikarriär som på många sätt liknar den som förekommer i Lachmans artikel. Båda författarna beskriver exempelvis hur steget från att vara "taggare" till att bli "målare" beror på tillgängligheten av en erfaren målare som kan lära ut de nödvändiga teknikerna. Jacobson beskriver samtidigt hur rekrytering till graffiti ofta sker genom kontakter med andra som redan har någon typ av anknytning till hip-hopkulturen. Mina egna intervjuer bekräftar till stor del denna bild. Flera av mina informanter kom till graffiti antingen genom kontakter med jämnåriga eller äldre personer som redan höll på med graffiti i skolan, på fritidsgården eller i hemmet (äldre syskon). En kontakt av den här typen verkar dock inte vara en nödvändig förutsättning. Andra har börjat mer spontant, efter att ha sett graffitifilmer på TV, till exempel, eller läst graffitiböcker (Thorsted, 1997:13f.).

Graffittins attraktionskraft

Johnson (2001) har intervjuat 16 graffitiutövare från Stockholmsområdet och fann tre motiv till tillhörighet i graffitikulturen: konstnärligt intresse, att det är roligt/spännande samt att det ger uppmärksamhet. Det första motivet är vanligt förekommande i graffitilitteraturen. Skyum-Nielsen (1989) skriver till exempel att de ungdomar som blir graffitiutövare ofta redan innan har ett intresse för att måla och rita (se även Skardhamar, 1998:23f, Jacobsson 2000). Även betydelsen av spänning eller "kicken" har påtalats av flera forskare på området. Spänningen kommer främst från att graffiti i huvudsak målas på förbjudna platser, men den kommer också till uttryck i att man kan erhålla en förhöjd status inom kulturen genom att skriva/måla på svåråtkomliga och farliga platser. Spänningsökandet manifesterar sig även i andra aktiviteter som vissa graffitiutövare deltar i, som till exempel att "surfa" på tåg (att åka utanpå eller mellan tunnelbane- eller pendeltågsvagnar) (Sännås, 1993, Shannon, 2001:72). Samtidigt finns det tecken på att spänningens betydelse kan bli mindre central, i alla fall för många graffitiutövare, ju äldre de blir (Johnson 2001:279). Sökandet efter uppmärksamhet, respekt eller "fame", däremot, tycks följa med upp i åldrarna. Detta har varit ett centralt element i graffitikulturen ända sedan dess tidigaste dagar i USA. Graffiti handlar om att skriva mer, eller på tuffare platser, eller att måla bättre eller oftare än andra utövare. Graffitikulturen handlar om konkurrens och belöningen är att få erkännande från andra inom samma kultur (Johnson 2001:279; Skardhamar, 1998:33f). Graffitiutövare utgör inte en homogen grupp. Det finns exempel på ungdomar vars intresse för de konstnärliga aspekterna av graffiti är minst sagt minimalt. Bland mina

egna informanter fanns två som pratade explicit om den centrala betydelsen av att vandalisera. Att förstöra egendom förde helt enkelt med sig en riktigt bra känsla för dessa ungdomar (Shannon, 2001:60). För vissa i graffitikulturen övergår detta i en omfattande involvering i andra typer av vandalism (Shannon, 2001:56, 60; Skardhamar, 1999:92).

En av anledningarna till att graffitin kunnat överleva, sprida sig och upprätthålla sin styrka som kultur är nog att den lyckats locka till sig ungdomar med olika förutsättningar, samtidigt som den erbjudit ett tillräckligt brett utbud av tillfredsställelser för att hålla en betydande andel av dessa ungdomar kvar under ett flertal år. Detta antyder något om de problem som finns förknippade med försök att minska graffitikulturens medlemsantal.

Ett annat sätt att beskriva graffitikulturen är genom att sätta in den i ett bredare socialt och psykosocialt sammanhang. Feiner och Klein (1982) anser att graffitikulturen kan uppfattas som en konventionell reaktion på de svårigheter som är typiska för ungdomstiden. Graffitikulturens styrka växer ur dissonansen mellan vanliga utvecklingsbehov hos unga människor och en miljö som varken erkänner dessa behov eller stimulerar ungdomarna till att förverkliga sin potential (s. 48). Här anses graffitilivsstilen bland annat uppfylla ungdomars behov av relativt stabila sociala strukturer befolkade av likasinnade individer, under en del av den svåra övergångsperioden mellan barndomen och vuxenlivet. Samtidigt får ungdomarna en möjlighet att öva på en färdighet som kan ge dem status inom dessa sociala strukturer. Här finns det likheter med andra för ungdomstiden vanliga aktiviteter, som till exempel att delta i olika sporter eller att lära sig spela musik. Skillnaden med graffitin kan dock vara att den erbjuder relativt många olika sätt att uppnå "framgång" (genom att bli duktig på att måla, eller på att bomba, eller genom att finnas "överallt"). Man kan, helt enkelt, "jobba upp sig" oavsett om man besitter en speciell talang eller inte. Det senare torde vara mindre sannolikt inom till exempel sport eller musik (se även Johnson 2001:279).

Annan kriminalitet

Forskningen om graffiti har hittills presenterat en delvis splittrat bild i frågan om graffiti och annan kriminalitet. I såväl USA (Castleman, 1997) som i Skandinavien (Thorsted, 1997) har man funnit grupper bland graffitiutövarna som också ägnar sig åt andra former av skadegörelse men som även uppvisar tecken på betydande våldsbenägenhet. Andra (t ex Glazer, 1979) har dragit slutsatsen att involvering i graffitikulturen för många verkar vara en del i en mer långvarig kriminell karriär. Glazer hänvisar till en studie genomförd av Transit Police i New York där 40 procent av arresterade 15-åriga graffitiutövare blev misstänkta för inbrott eller rån inom en treårig uppföljningsperiod.

Fram till nyligen har däremot de flesta studier i Norden kommit fram till, att (med undantag för stöld av sprayfärg) graffitiutövare i regel inte är involverade i andra former av kriminalitet. Dessa studier har dock i huvudsak utgått från relativt små intervjuurval som inte i första hand utformades för att belysa just denna fråga (se även

Shannon 2001:36f.). Två kvantitativa studier de senaste åren utgör någonting av ett trendbrott i förhållande till denna tidigare nordiska graffitiforskning. En tvärsnittsenkätstudie bland ett riksrepresentativt urval av svenska ungdomar i åk 9 (Axnäs, 1999) fann att de ungdomar som uppgav att de under de föregående tolv månaderna "utan tillstånd gjort större graffitimålning med flera olika sprayfärger på t ex en betongvägg" ofta uppgav att de även begått ett stort antal andra illegala handlingar under året. Totalt uppgav 44 procent att de begått minst ett grövre brott och över 20 procent hade begått grövre brott vid minst elva tillfällen under samma period (jämfört med mindre än 1 procent av ungdomar som inte gjort graffitimålning). Den andra studien (Shannon, 2001) använder en longitudinell ansats och bygger på såväl polisregisterdata som intervjudata. Sammanlagt 70 ungdomar som åkte fast för graffiti under 1995 följdes i polisregistret under cirka fem år. Bland dessa fanns två relativt små grupper som fortsatt med graffiti under ett flertal år. Den ena gruppen bestod av ungdomar som under tiden skrev och målade relativt många tags och pieces men vars inblandning i andra former av kriminalitet enligt polisregistret var mycket begränsad. Den andra gruppen innehöll ungdomar vars graffiti till mycket stor del bestod av tags. Denna grupp ägnade sig även åt andra typer av skadegörelse i stor omfattning samt andra typer av såväl lindriga som grova brott. Representanter för de två grupperna kunde även urskiljas bland de elva individer som ingick i urvalet för intervjuerna. En slutsats av studien är att ungdomar som ingår i graffitikulturen utgör en heterogen grupp. Det finns de som inte är speciellt brottsbenägna i övrigt, som lockas främst av de mer konstnärliga aspekterna av graffitin och som för det mesta inte dras med i andra former av kriminalitet trots en lång karriär av graffitirelaterade lagöverträdelser. Samtidigt finns det en grupp som verkar vara mer fokuserad på tags samt på andra mer skadegörelserrelaterade inslag i graffitikulturen, och som med åren blir relativt tung brottsbelastade. Två andra grupper trädde också fram i analysen av polisdata. Den första (och största gruppen överhuvudtaget) bestod av individer som enligt polisregistret slutade med graffiti mer eller mindre omgående och som i allt väsentligt kunde betraktas som icke-kriminella utifrån ett långsiktigt perspektiv. Den andra (näst största) gruppen slutade också med graffiti relativt omgående, men fortsatte med andra typer av kriminalitet, inklusive en del grövre brott längre fram under observationsperioden.

Många gånger hör man i media att graffitikulturen är att betrakta som en inkörsport till grövre kriminalitet och vid en första anblick kan detta sistnämnda karriärmönster uppfattas som en bekräftelse av denna bild. Uppfattningen om graffiti som en inkörsport kan dock vara ganska vilseledande. Den för nämligen tanken till en föreställning om att ungdomar som annars inte skulle ha ägnat sig åt kriminalitet, hamnar i en kriminell livsstil, *på grund av* sin inblandning i graffitikulturen. Även om många graffitiutövare också begår andra typer av brott, så påpekas det ofta i kriminologiska sammanhang att involvering i någon form av lagstridigt beteende under ungdomsåren egentligen är att betraktas som normalt snarare än motsatsen (Stattin, 1996:69; Rutter et al., 1998:42f.; Ring, 1999:96f.). Det kan således på inget sätt uteslutas att många av de ungdomar som både skriver/målar graffiti samt ägnar sig

åt andra former av kriminalitet, ändå skulle ha gjort det sistnämnda även om de aldrig skrivit ett tag eller målat en piece. Därmed inte sagt att en längre vistelse i graffitins subkulturella miljö skulle utgöra ett utpräglat positivt inslag i dessa ungdomars utveckling, vilket ibland har hävdats (t ex Jacobson, 1996). De intervjuer som genomfördes i samband med min studie visar nämligen att graffiti för vissa kan bli till en så central del i vardagen att dessa ungdomar mer eller mindre slutar fungera i andra viktiga sammanhang, till exempel i skolan (Shannon 2001:60). Bland de som fortfarande gick i skolan under sin tid som mest aktiv var det mycket vanligt att man var ute och skrev tags mellan tre och sju gånger i veckan under kvällen och natten. Målningarna däremot var ofta förlagda till nätterna vid veckosluten.

Det kan noteras att graffitikulturen *inte* verkar attraktiv för ungdomar som är ointresserade av alla typer av illegalt beteende. Samtidigt finns det bland graffitiutövarna en grupp som är mycket hårdbelastade och som löper en relativt hög risk att fastna i ett kriminellt beteende även som vuxna. Men det är någonstans emellan dessa två extrema grupper som de flesta graffitiutövarna befinner sig. Graffitikulturen verkar således tilltala ungdomar med rätt olika förutsättningar för risken att involveras i annan kriminalitet. I förhållande till normalbefolkningen finns dock en tydlig överrepresentation av ungdomar med hög risk för involvering i annan kriminalitet och en underrepresentation av ungdomar med låg risk.

Vet vi någonting om varför ungdomar slutar med graffiti?

Graffitiforskningen har i mindre utsträckning analyserat varför graffitiutövare slutar med graffiti. De flesta graffitiutövare upphör före eller under de sista tonåren. Till och med bland dem som är aktiva inom graffitikulturen under lång tid, verkar den naturliga utvecklingen vara att växa ifrån åtminstone den illegala graffiti när de börjar närma sig tjugoårsåldern. Detta mönster har uppmärksammats även i många andra sammanhang där ungdomar håller på med olika typer av brottsliga eller avvikande beteenden och den stämmer bra överens med Feiner och Kleins uppfattning om graffiti som delvis en lösning inför de unika problem som följer med övergången från barndomen till vuxenlivet.

En viktig fråga i detta sammanhang är varför en del graffitiutövare väljer att sluta tidigt. I den longitudinella studien av polisdata (Shannon, 2001) visade sig majoriteten bestå av ungdomar med relativt korta graffiti karriärer. Eftersom forskningen främst intresserat sig för ungdomar som länge varit aktiva inom graffitikulturen har denna fråga inte uppmärksammats specifikt. En del forskning berör dock frågan. En av Johnsons (2001) informanter menar att många av dem vars intresse för graffiti är begränsat till spänningsmomentet så småningom kommer att byta ut graffiti mot andra, ännu mer spännande aktiviteter som exempelvis bergsklättring eller inbrott (s. 279). Under mina intervjuer å andra sidan kom det fram en berättelse om en kille som hade slutat med graffiti på grund av att han hade åkt fast för snatteri av sprayfärg, medan andra pratade om kompisar som hade slutat tämligen omgående när de insåg att graffiti helt enkelt inte var någonting för dem. Ytterligare en av mina informanter

berättade att han slutade med graffiti under sitt sista år i högstadiet för att kunna fokusera på sina studier (Shannon 2001:60f.). Det verkar således finnas en rad olika saker som kan leda till att ungdomar slutar med graffiti relativt tidigt, men det saknas fortfarande ett empiriskt underlag av den omfattning som skulle krävas för att leta efter tydligare mönster.

Åtgärder mot graffiti

Försök med motåtgärder till graffiti kan i grova drag delas in i två typer. För det första finns det situationella åtgärder som syftar dels till att försvåra för graffitiutövarna att komma åt och skriva och måla på offentliga ytor, dels till att underlätta sanering av graffiti i efterhand. Snabb sanering är tänkt som ett sätt att minska utbytet för graffitiutövarna och bygger mycket på "Clean Car Program" som infördes i New Yorks tunnelbana från 80-talets mitt. Målet var att varje tunnelbanevagn som målats skulle vara rengjord inom ett dygn och att inga målade tåg skulle släppas ut i trafik (Jacobson, 1996:187f.). Tanken var att göra tågmålning ointressant för graffitiutövarna genom att se till att ingen annan fick syn på målningarna. Denna åtgärd tillhör de ytterst få som överhuvudtaget utvärderats på ett vetenskapligt sätt, och den har ansetts minska förekomsten av graffiti. Det är dock oklart huruvida graffitiens omfattning egentligen blev mindre eller om den snarare förflyttades till andra ställen (Justitiedepartementet, 2001). I New York, till exempel, lär många graffitiutövare i stället ha riktat in sig på andra måltavlor, som husfasader och sopbilar (Jacobson, 1996:187f.). situationellt inriktade åtgärder inkluderar en utökning av den formella kontrollen på ställen där det finns ytor som anses tilltalande för graffitiutövare (t ex flera väktare i tunnelbanan), samt att göra sådana ytor så svåråtkomliga och ointressanta som möjligt. Detta kan åstadkommas genom att täcka ytorna med till exempel träspaljeer eller genom att skymma dem bakom "snabbt växande buskar som dessutom sticks", vilket var hur denna sistnämnda strategi sammanfattades för mig på en konferens anordnad av graffiti-bekämpare i Stockholm år 1998. Till sist kan nämnas användning av "klotterskydd" på offentliga ytor, vilket gör sådana ytor lättare (och billigare) att sanera ifall de utsätts för angrepp från graffitiutövarnas sida.

Förutom situationellt inriktade åtgärder har försök också gjorts med åtgärder som inriktar sig mot individen. Dessa har bland annat gått ut på informationskampanjer till dels föräldrar (i form av broschyrer och liknande), dels till barn och ungdomar (främst i form av skolbesök). Informationen går ut på att berätta om de risker som anses vara relaterade till graffiti-livsstilen samt om de tecken man ska vara uppmärksam på hos sina barn eller sina kompisar om man tror de ligger i fara för att dras med i graffiti-kulturen. I övrigt har försök gjorts att erbjuda ungdomar andra, lagliga aktiviteter som är tänkt att fungera som alternativa sätt att tillfredsställa de behov som inblandning i graffiti-kulturen anses vara ett uttryck för. Exempel på sådana aktiviteter är att erbjuda andra typer av spännande aktiviteter, helst i grupp så att den sociala aspekten av medlemskap i graffitiens "hemliga sällskap" bibehålls. Man har också vid

olika projekt fäst stor vikt vid att bygga upp en bra och tillförlitlig kontakt mellan ungdomarna och representanter för vuxenvärlden (t ex Sundin, 1999).

Det finns även försök med lagliga väggar och graffitiskolor. Dessa har kommit att få ett stort symbolvärde i den bredare debatten om hur samhället ska handskas med graffitin och har även blivit den kanske mest synliga stridsfrågan mellan dem som förespråkar en tuff linje mot graffiti och dem som föredrar en mer generös inställning. Motståndare till lagliga väggar menar att de sänder ett blandat budskap till ungdomar om samhällets inställning till graffiti, samt att de bara fungerar som övningsplank där graffitiutövare tränar upp sig inför deras egentliga mål, vilket är att måla där det inte är tillåtet. Kritikerna har vidare menat att det förekommit en miljöfarlig och hälsoskadlig nedskräpning i form av tomma sprayburkar vid de legala väggar som funnits. De legala väggarnas förespråkare menar å andra sidan att dessa utgör ett första steg mot att kunna ta till vara de positiva, kreativa aspekter av graffitin samt ge graffitiutövare ett lagligt alternativ medan man agerar repressivt mot den illegala graffitin.

Ett stort problem i samband med alla dessa olika åtgärder och strategier är att det finns så gott som inga vetenskapliga utvärderingar som har gjorts för att ta reda på huruvida åtgärderna åstadkommer de effekter de är avsedda att ha, samt om det kan finnas andra, oavsedda och möjligtvis skadliga, bieffekter. I justitiedepartementets promemoria om åtgärder mot klotter (Justitiedepartementet, 2001, s. 35) läggs stor vikt vid behovet av utvärderingsforskning på detta område.

Sammanfattning

Den vetenskapliga kunskapen om graffitikulturen är relativt god om vilka som börjar måla och av vilka anledningar. Graffitikulturen består till övervägande del av pojkar mellan tolv och 20 år. De flesta tycks börja med graffiti tillsammans med någon eller några kompisar, och vanligtvis känner de någon eller några som redan är aktiva som graffitiutövare. I början av graffitikarriären är tags den vanligaste uttrycksformen medan målningarna kommer längre fram. Det är mer sällsynt att någon börjar måla graffiti mer eller mindre spontant, men det förekommer, företrädesvis som resultat av att tanken väcktes av en bok, film eller TV-program om graffiti.

Graffitikarriärens längd varierar kraftigt bland de ungdomar som börjar med graffiti. Många tycks sluta mer eller mindre omgående eller inom loppet av några månader eller något år. De som fortsätter utgör en heterogen grupp av ungdomar som tilltalar av olika aspekter av graffitilivsstilen. Vissa vill exempelvis bli duktiga målare medan andra är mer tilltalade av spänningen. Det finns de som finner dessa båda aspekter ganska tilltalande och några som menar att de helt enkelt mår bra av att vandalisera. Oavsett vilka aspekter av graffitikulturen som är viktigast för en viss individ, är det ändå sannolikt att han eller hon kommer att ha slutat som graffitiutövare helt eller nästan helt innan han fyller 20. Ett fåtal fortsätter dock även som vuxna.

Det finns en stor variation även i graffitiutövarnas förhållande till andra former av kriminalitet, i synnerhet över tid. Graffitikulturen verkar dock inte tilltala ungdomar som överhuvudtaget inte lockas av någon typ av olagligt beteende.

Än så länge finns få undersökningar om varför många slutar med graffiti efter en relativt kort tid inom kulturen.

Till slut kan nämnas att åtgärder och strategier som utvecklats med avsikt att stävja den illegala graffiti har varit många. Huruvida de har varit framgångsrika eller uppnått sina målsättningar, samt huruvida de kan ha haft oavsedda, och möjligen till och med skadliga konsekvenser är dock oklart eftersom få utvärderats.

Referenser

- Axnäs, N. (1999). Graffiti, brottslighet och narkotikabruk bland elever i årskurs 9 (D-uppsats i kriminologi). Stockholms universitet; Kriminologiska institutionen.
- Castleman, C. (1997). Getting Up, Subway Graffiti in New York. Cambridge, Massachusetts. The MIT Press.
- Feiner, J. & Klein, S. (1982). Graffiti Talks. Social Policy, 47-53
- Ferrell, J. (1995) Urban graffiti. Crime, control and resistance. Youth and Society 27, 1, 73-93.
- Glazer, N. (1979). On subway graffiti in New York. The Public Interest, 54, 3-11.
- Jacobson, S. (1996). Den spraymålade bilden. Graffiti som bildform, konströrelse och läroprocess. Lund: Aerosol Art Archives.
- Jacobsson, M. (2000). Dom kallar oss klottrare, svensk graffiti. Stockholm: Dokument förlag.
- Johnson, M. (2001). Graffiti – utifrån målarnas synvinkel. Ingår i Estrada, F. & Flyghed, J. (reds.) Den svenska ungdomsbrottsligheten (s.260-292). Lund: Studentlitteratur.
- Justitiedepartementet (2001). Åtgärder mot klotter (DS 2001.43)
- Lachman, R (1988). Graffiti as Career and Ideology. American Journal of Sociology, 94, 229-250.
- Lasley, J. (1995). New Writing on the Wall. Exploring the Middle Class Graffiti Writing Subculture. Deviant Behaviour, 16, 151-167.
- Ley, D. & Cybriwsky, R. (1974). Urban graffiti as territorial markers. Annals of the Association of American Geographers, 64, 4, 491-505.
- Ring, J. (1999). Hem och skola, kamrater och brott (Avhandlingsserie No. 2). Stockholms universitet: Kriminologiska institutionen.
- Rutter, M., Giller, H. & Hagell, A. (1998). Antisocial Behaviour by Young People. New York: Cambridge University Press.
- Shannon, D. (2001). Graffiti and adolescent delinquency, an analysis of short term career trajectories, (Report 2001.3). Stockholms universitet: Kriminologiska institutionen.
- Skardhamar, T. (1998). Graffiti - estetikk og kulturell motstand (Stensilserien nr 90). Oslo: Institut for kriminologi.
- Skardhamar, T. (1999). Haerverkets estetikk. Materialisten, 1, 2, 75-99.

- Skyum-Nielsen, A. (1987). Graffiti - en kriminologisk undersøgelse. Justitia, 10, 4, 1-29.
- Stattin, H. (1996). Före den första domen. Brottsligheten före 15 års ålder. Ingår i Christianson, S.-Å. (red.) Rättspsykologi, (s. 67-84), Borås: Natur och Kultur.
- Sundin, A. (1999). Håll Väsby Helt, En verksamhet som arbetade för att minska skadegörelsen i Upplands Väsby kommun under åren 1986-1996 (Rapport 990710, stencil). Upplands Väsby Kommun.
- Sännås, P-O. (1993). Graffiti – ett gäng hip hopare och deras konst, Södertälje: Action Bild.
- Thorsted, S (1997). Noget det bryder med det paene og rene (C-uppsats i sociologi). Lunds universitet: Sociologiska institutionen.

KOMMUNFULLMÄKTIGE

Motioner

2003:8

2003:8

Motion av Birgitta Rydell (fp) om "Stoppa klottret! - genomför klotterkommissionens förslag"

Den 31 oktober 2002 lämnade Stockholms klotterkommission sin rapport till kommunstyrelsen. Kommissionen hade tillsatts på våren och hade flera viktiga uppgifter: att samla kunskap och forskning som finns kring klottrarna och klotterverksamhetens konsekvenser, söka metoder för att hindra nyrekrytering av klottrare, att hjälpa redan verksamma klottrare att bryta sitt destruktiva beteende och att komma för förslag till hur klottersaneringen kan förbättras i Stockholm.

Kommissionen leddes av stadsdelsdirektör Inger Båvner, numera biträdande stadsdirektör och bestod i övrigt av personer med stor sakkunskap och erfarenhet av bl a socialt arbete.

Trots den korta tiden kom kommissionen fram till många intressanta resultat och förslag. I arbetet engagerades Knut Sundell vid socialtjänstförvaltningens FoU-enhet. Han gjorde en bearbetning av drogvane- och riskbeteendeundersökningen av stockholms elever i årskurs 9 i grundskolan och årskurs 2 i gymnasiet. Det samlade materialet ger en god bild av de ungdomar som klottrar. David Shannon vid Stockholms universitet bidrog med en genomgång av forskningsläget om klotter och graffiti. Kontakter togs med utomstående aktörer som t ex Håll Sverige Rent för att bygga klotterkommittén. Utgångspunkt i arbetet var att problemen med klottret måste tas på största allvar. De varnar för att alltför många blundar för de svåra följder en klotterkarriär kan få för en ung människa och för de stora kostnader som är förknippade med sanering efter vandaliseringen.

Knut Sundells undersökning ger oss nya kunskaper. Hans slutsats är att "klottrande elever som grupp betraktad inte i första hand ska betraktas som (blivande) konstnärer utan snarare som ungdomar som påbörjat en asocial karriär". Resultaten från hans inventering visar att klottrande ungdomar mer

liknar ett tvärsnitt av stockholmsungdomar socialt sett än andra unga människor som hamnar i kriminalitet.

Samtidigt är det mycket tydligt att klottrande ungdomar är mer kriminella än icke-klottrande, att de i högre utsträckning är högkonsumenter av droger och att de överhuvudtaget är överrepresenterade i alla typer av undersökta problembeteenden. Nära hälften av storklottrarna i nian har använt narkotika någon gång, att jämföra med nio procent av de elever som aldrig har klottrat. 80 procent av storklottrarna har begått stöld och 20 procent rån. De har också i dubbelt så stor utsträckning som icke-klottrare varit brottsoffer. Klottrare har också oftare debuterat tidigt med brott och droger, vilket är en riskfaktor för fortsatta sociala problem.

Klotterkommissionen föreslår tydliga och snabba sociala och andra insatser mot unga klottrare för att hindra dem att begå ytterligare brott. Samhället bör gripa in mot klottret på samma sätt som vuxenvärlden måste reagera mot ungdomars drogmissbruk och annan kriminalitet. Klottrare behöver massiva sociala insatser och andra alternativ till klotter som en livsstil. Kommissionen förordar inte s k legala klotterväggar eftersom de inte funnit några belägg för att detta skulle vara en framkomlig väg.

Kommissionen föreslår en bättre samordning av insatserna mot klottret: snabbare upptäckt, dokumentation, polisanmälan och tillkallande av saneringsfirma. Genom ett försök i ett avgränsat geografiskt område skulle en sådan samordning kunna prövas. Aktörer skulle kunna vara stadsdelsförvaltning, gatu- och fastighetskontoret, SISAB, Stockholm Vatten, Fortum, konstkansliet, idrottsförvaltningen, närpolisen och fastighetsägarna (både offentliga och privata). Projektet skulle kombineras med stora sociala insatser för klottrarna och arbeta för att finna metoder för bättre förebyggande individ- och målgruppsorienterat arbete.

Klotterkommissionens förslag är värdefulla i arbetet mot klottret och bör i huvudsak genomföras.

Jag förslår därför att kommunfullmäktige beslutar
att genomföra klotterkommissionens förslag.

Stockholm den 3 mars 2003

Birgitta Rydell